

821/477/06

COCIOPA

III

1

ВОЛОДИМИР СОСЮРА

ТВОРИ В ДЕСЯТИ ТОМАХ

*

КИЇВ — 1970

ВОЛОДИМИР СОСЮРА

ТОМ ПЕРШИЙ

ПОЕЗІЇ

ВИДАВНИЦТВО ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ «ДНІПРО»

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Ю. С. Бурляй, П. М. Воронько,
І. І. Гончаренко, А. С. Малишко,
С. І. Олійник, Д. В. Павличко,
П. М. Усенко (голова)

Редактор тому

А. С. Малишко

Вступна стаття

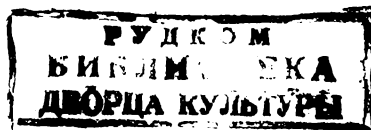
Є. П. Кирилюка

Упорядкування текстів

Ю. С. Бурляя та І. І. Гончаренка

Примітки склав

Ю. С. Бурляй

ЛІРИК РЕВОЛЮЦІЇ

Кожен народ багатий талановитими синами. Але капіталізм, як писав В. І. Ленін, м'яв і душив ці таланти або ставив їх собі на службу. Велика Жовтнева соціалістична революція розкувала прометеїв, дала їм змогу розгорнути на всю силу свої здібності. Коли брати тільки красне письменство України, такими талантами, розбудженими революцією, були Василь Чумак, Василь Блакитний, Павло Тичина, Іван Кулик, Євген Григоров. До їх числа належав і Володимир Сосюра.

1

Володимир Миколайович Сосюра народився 6 січня 1898 р. (24. XII 1897 р.) на ст. Дебальцеве (нині Донецької області) в родині робітника, який працював тоді рисувальником. В одній із біографічних нотаток поет писав: «Дід мій (по батькові) — селянин, з волі свого поміщика кінчив штейгерську школу. Він часто з неї тікав додому, але з наказу пана прикажчик відносив його в мішку назад. Батько мій також учився в цій же штейгерській школі, але не кінчив її. Він писав вірші й малював. Мати моя — дочка заможного селянина з Камінного Броду (Луганська)».

Батько був невдаха, за словами поета — «феномен і жертва свого часу», часто міняв фах: працював чорноробом, будівельником, землеміром, учителем, раз у раз переїжджав з місця на місце (Харків, Воронеж, Кавказ).

Дитячі роки поета проминули в селі Третя Рота (нині Верхнє) біля Лисичого (Лисичанська). У цьому ж селі Сосюра здобув початкову освіту в двокласній (з п'ятирічним навчанням), так званій «міністерській» (на відміну від двокласної церковно-парафіяльної), школі. Батько помер рано, й Сосюра «пішов у люди» — працював на шахті, в бондарні при заводі, на телефонній стапці, наймитував у місцевих багатіїв.

Пізніше, з 1914 до 1918 р., він учився в нижчій сільськогосподарській школі на ст. Яма (нині Артемівського району), але не закінчив її.

З малих років Сосюра любив вірші. В автобіографічній поемі «Володька» він так згадував дитинство:

Липневий день пташками цвенька
у срібнім гомоні ріки...
А у траві рука маленька
перегортає сторінки...
В його душі святий неспокій,
як і над смугленьким чолом
«Белеет парус одинокий
В тумане моря голубом...»
Він чує Лермонтова кроки:
«Расти, не будешь ты рабом...»

Крім Лермонтова, читав він і інших російських поетів, зокрема Пушкіна, якого згадував серед найулюбленіших письменників. Із українських поетів слід назвати передусім Шевченка, близького Сосюрі своїм пафосом і своїм ліризмом.

Незабаром Сосюра й сам починає писати (за власним визнанням, з чотирнадцяти років). Були це ще незрілі юнацькі спроби, але в одному з віршів, датованому 1916 р., відчуваються перші нотки майбутнього Сосюри:

Верю я, верю — придет это время,
родина станет как сад.
В сердце народа, разбившего бремя,
песни мои зазвучат.
(«Много в душе еще песен неспетых...»)

Після Лютневої революції поет починає друкуватися спочатку в бахмутській «Народной газете», а потім у лисичанському «Голосе рабочего». Тут опубліковано понад тридцять його поезій та оповідання «Смерть отца». Сосюра намагається осмислити події буржуазно-демократичної революції:

Руку, товарищ! И в бой беспощадный!
В грозный, волнующий бой!..
Пусть озарит нас священный, отрадный
светоч победы над тьмой...

Видишь? Над Русью, могучей и вольной,
взвеело знамя Труда...
Кто же разбил в этой жизни безвольной
цепи рабов навсегда?

Это, нуждой вековой истомленный,
брат наш, страдалец-народ,
под непосильною ношей согбенный,
вот кто разбил тяжкий гнет...

(«Товарищу»)

У цих рядках виразно бринять соціальні мотиви, але не слід перебільшувати їх вагу й значення, бо тоді над країною ще не «взвеело знамя Труда», а «цепи рабов» не були розбиті «навсегда». І все ж ці дещо абстрактні вірші з'являлися на шпальтах газети «Голос рабочего» з білими плямами — цензура тимчасового буржуазного уряду робила в них купюри.

Час був важкий і складний. Світогляд юнака тільки-но формувався. І коли відбулася Велика Жовтнева соціалістична революція й на Україні почалася запекла громадянська війна, Сосюра не зміг одразу вірно зорієнтуватися в розстановці класових сил і під впливом націоналістичної романтики на якийсь час опинився по той бік барикад.

Не можна без болю читати спогади поета про період 1918—1920 рр. в його житті («З минулого»). Це трагедія юнака, обдуреного націоналістами: «Ви розумієте, як це впливає на наївного хлопця, що, начитавшись Гоголя та Кащенка, змалку марив грозовими образами козаччини... А тут вона жива! Воскресла моя синя омріяна Україна!»¹ Спогади написано лірично, щиро, без жодних прикрас.

---

¹ «Червоний шлях», 1926, № 10, стор. 147.

Ось як згадує Сосюра свій перехід на бік червоних:

«Я йшов, куди мене кликали мої мрії...

Нарешті показалася Роздільна.

На станційному шпилі маяв червоний прапор.

Пішов дощ. Я радісно біжу вже не по путі, а навпростець.

Махаю руками, плачу й сміюсь. Грязь налипла мені пудами на штиблети.

Але мої ноги здаються легкими, як пух...

Побіг до перону і впав на нього. До мене підбігли червоноарми з командиром т. Фіногеновим і воєнкомом т. Минським Андрієм.

Я сказав, хто я...

Моя нездійснена мрія здійснилася.

Мене записали в роту, і я став червоноармом¹.

Націоналістичний чад розвіявся, й поет став у лави тих, серед кого йому, як біднякові, тільки й належало бути — в лави бійців Червоної Армії. У класичній поемі «Червона зима» він з гордістю згадував про «дні минулі, коли повстали ми і йшли Петлюру бить...».

Коли писалися спогади (1926), поет ще не усвідомив повністю всієї глибини трагедії, яка спіткала його особисто й певну, хай дуже й дуже незначну, частину народу. Але він раз у раз повертався думкою в минуле, згадуючи те пекло, з якого йому пощастило вирватися, і нарешті зрозумів, над якою прірвою він тоді опинився.

Ставши червоним бійцем, Сосюра брав участь у боротьбі з петлюрівцями, білополяками, бандами Махна. У травні 1920 р. сталася знаменна подія в житті поета — його прийняли до ленінської Комуністичної партії. Закінчивши військово-політичні курси при політвідділі 14-ї армії, він став політпрацівником. У цей час поет друкує свої твори в червоноармійській і партійно-радянській пресі («Одеський комуніст», «Красная звезда», «Коммунист»).

2

Ранні поетичні спроби Сосюри 1916—1920 рр. мають переважно історико-літературне значення. Вірші ці майже ніколи не передруковую-

¹ «Червоний шлях», 1926, № 10, стор. 184—185.

валися¹. Виняток становить поезія «Відплата» (1920), що нею відкривається перший том найбільш повного прижиттєвого тритомного видання творів поета (1957—1958). Вірш спочатку було вміщено в червоноармійській стінній газеті, а в травні 1920 р.— в газеті «Одеський комуніст». Це пристрасна інвектива, спрямована проти класових ворогів трудящих. В ній відчувається франківська інтонація: «Ви паралітики, життя мерці!» Як і Маяковський, Сосюра вводить у вірш прозаїзми, що інколи мають у нього дещо натуралістичний характер: «Ми вчилися лиш матюків на шахтах і водкою свій сум в получку заливать...» Але не забуваймо, що це спогади про тяжке минуле і що в нашій країні культурна революція тільки-но починалась. У вірші є окремі риторичні, плакатні образи, проте в цілому він художньо відображав думи й почуття широких мас трудящих.

1921 р. Сосюра демобілізувався з Червоної Армії і оселився в Харкові: «Обідраний і босий, після тифу й фронтів я попав у Харків, ще темний і голодний Харків — із плакатами на мурах, заклопотаними партробітниками й виснаженими робочими. Ще не диміли труби фабрик і заводів. Але вже одгриміли фронти, й більше було впевненості в кроках і надій в очах»².

У Харкові поет познайомився з багатьма радянськими письменниками й був прийнятий до їх лав: «Я прийшов до редакції газети «Вісті» на збори секції пролетарських письменників [Пролеткульту.—*Б. К.*]. Там були Блакитний, білявий і натхненний більшовик із синіми й туманними очима й нервовими рухами, Володимир Коряк, у довгій військовій шинелі, метушливий і балакучий (коли він говорив, він казково зростав на моїх очах, розсовувались стіни, і голова його тонула в зорях харківської ночі...)...

Я одразу попав у рідне і просте оточення. Вони слухали, хвалили мої вірші і прийняли мене до своєї секції»³.

¹ Частково їх зібрано в книжечці «Родина». К., Держлітвидав України, 1950.

² В. Сосюра. Василь Еллан-Блакитний. Спогади.— «Молодняк», 1927, № 12, стор. 81.

³ Там же.

В. Корякові він присвятив поему «Червона зима». Особливо дружньо до Сосюра поставився В. Блакитний, допомагаючи йому матеріально, а головне — сприяючи ідейному зростанню, загартуванню поета: «Він [Блакитний.— *Б. К.*] був дійсним центром «Гарту» і його ідеологічним ватажком... Синьоокий Еллан казав, що коли хто з комунарів... покине партію, то йому не місце і в «Гарті», бо «з нами працюють тільки ті, хто йде до нас, а не від нас»¹.

Крім газет, молодий поет друкується в перших українських радянських альманахах — «Жовтень», «Штабель». 1921 р. побачила світ його збірка «Поезії» (Всеукраїнське державне видавництво, Суми). Надрукована на газетному папері, у благенькій обкладинці, маленька — в ній лише чотирнадцять сторінок, сім поезій, — але тут у мініатюрі весь майбутній Сосюра. Це перш за все більшовицька ідейність, комуністична партійність, що виявилась у відтворенні подій громадянської війни, яка тільки-но закінчилася.

Чільне місце в збірці посідає поема «Червона зима». Сосюра й пізніше писав багато поем (епічний жанр!), але завжди лишався ліриком — усі його поеми мають ліро-епічний характер. Події Жовтневої революції, громадянської війни поет сприймав передусім серцем, почуттям. У поемі немає батальних картин. Починається вона ліричним вступом, згадками про рідну Донеччину, омріяні місця: Лисиче, Третю Роту, Білу Гору, завод, шахти, ну, а з ними й про дівчат, — усе це підкреслено в рефрені: «Про вас мої пісні під сивий біг хвилин...»

Так само в ліричному плані відтворюються події громадянської війни: «Зима. На фронт, на фронт!.. А на пероні люди...» Та й саму війну Сосюра сприймав перш за все як поет:

Я вірші став писать під вечір золотий...

Писав чогось про смерть... неначе знав, що ніччю
раптовий стрілів блиск вогку пониже тьму...

І вся друга частина присвячена Донеччині, згадкам про знайомі милі обличчя, про передчасно померлого брата. «Червона зима» ви-

¹ В. Сосюра. Василь Еллан-Блакитний. Спогади.— «Молодняк», 1927, № 12, стор. 82.

лилася на папір, як пісня. Маємо про це свідчення самого поета: «Туга і радість злилися в мене в золотий спомин душі, що вилився в пісню і став «Червоною зимою»... Про форму я не думав. Вона сама виникла з ліричної повені, що залила мою душу... Все — і композиційна будова, і ліро-епічний сюжет з наростанням ліричного струму, його кульмінацією і спадом, мелодика в будові словесних сполучень, образи,— все це народилося з пережитого і передуманого, як дитина першої любові, в сонячному русі почуття, вагітного думкою... Слова, як намисто на шитку, нанизувались на мотив і зливалися з ним, щоб стати піснею моєї, нашої революційної юності»¹.

Сучасний критик так характеризує особливості стилю «Червоної зими»: «Це своєрідна лірична хроніка революції... Твір передає і опис подій, і складність та глибину людських почуттів,— у ньому поєднані епічний спосіб письма з ліричним... Своєрідність патетики в стилі Сосюра в тому, що вона поєднується з ліричними тонами, як запал революційної боротьби поєднується з радістю перемоги над класовими ворогами... Другою характерною ознакою стилю поета є поєднання узагальненої розповіді з цілком конкретизованими описами»².

Завдяки революційному пафосу, ліричній широті й задушевності «Червона зима» житиме у віках як перлина радянської поезії, всієї української класики.

У ті роки критик А. Лейтес писав: «...Першим поетом, що висунув громадянську війну як тему своєї художньої творчості, був найніжніший і мрійний лірик Сосюра. Лірик громадянської війни? Здається чудним. Хто міг передбачити, що в епоху Жовтня в країні велетенських повстань, грізних партизанів і жорстоких бандитів, в країні надзвичайно затяжної громадянської війни — раніше над усе буйним цвітом розцвіте... лірика — задушевна, ніжна, тиха й мрійна? Чекали епосу... Епос прийде пізніше. І в перші дні після громадянської війни в особі Сосюра прийшла лірика надзвичайно чула... не-

---

¹ В. Сосюра, Як я писав «Червону зиму». Спогади.— «Дніпро», 1957, № 8, стор. 105.

² С. Шаховський. Лірика і лірики. К., «Радянський письменник», 1960, стор. 150—152.

мов створена для оспівування голубих вечорів і садків України, а не для вславлення суворої й грізної епохи... У Сосюри стихійний ліричний талант, великий і розхристаний. Тому він і гарний тоді, коли стихійно щирий в своїй ліриці, коли він віршів своїх не робить, а вони самі «робляться», коли він тем своїх не вигадує, а вони самі настирливо приходять з арсеналу його споминів»¹.

У віршах раннього Сосюри, зокрема в його першій збірці, багато спільних рис з усією тогочасною українською радянською поезією — Тичиною, Чумаком, Елланом-Блакитним, Куликом, Григоруком. Чимало слів поет писав з великої літери: Сонце, Серп Революції, Фронт Праці, Влада Рад, Майбутність... Це була риса, притаманна майже всій тодішній радянській поезії, — надзвичайна широта, масштабність, космізм. Поетові властивий високий громадянський нафос, але про високі ідеали він завжди пише в ліричному плані. Так, і в першій збірці «Поезії», у заспівному вірші «До нас», звідки виписано слова з великих літер (даннина тодішньому космізму), є разом із тим специфічно Сосюрин ліричний план: «Нам травень золотий квітками стеле шлях».

Особливо з цього ж погляду характерний один із кращих віршів Сосюри «О, не даремно!..». Поет бачить картини нового життя:

По бруку чіткий крок... де авто перебої,
веселі ватажки вітають юнаків...

І він серцем, душею розуміє, що це нове життя здобує ціною великих жертв:

О, не даремно, ні, в степах гули гармати,
і лялалась наша кров, і падали брати...

Сила поезії Сосюри була, є й буде в тому, що її висока ідейність пройшла крізь розум, серце й волю поета. Важко провести грань між ним і його ліричним героєм.

---

¹ А. Лейтес. Поезія громадянської війни. Сосюра.— В кн.: «Ренесанс української літератури». К., ДВУ, 1925, стор. 9—12.

Це можна сказати про кожну поезію першої збірки, а також про вірші, друковані в альманахах «Жовтень» та «Штабель» і в другій збірці «Червона зима» (1922).

У 1922—1923 рр. Сосюра вчиться в Комуністичному університеті ім. Артема, в 1923—1925 рр.— на робітфаку Харківського інституту народної освіти (університету). Безперечно, це сприяло дальшому зростанню поета, але головним і вирішальним лишалось навчання у життя, у народу.

Сосюра друкується в журналах «Шляхи мистецтва», «Червоний шлях», «Зори грядущого» та ін. Поет належав у різний час до ряду літературних організацій («Плуг», «Гарт», Вапліте, ВУСПП), але програма жодної з них особливо не відбивалася на його творчості. Скрізь і завжди лишався він Сосюрою.

У роки навчання розширюється перш за все тематичне коло його творчості. 1922 р. написана, а наступного року видана окремим виданням поема «1871 рік». Проте вона не є історичною у власному розумінні цього слова. Це, зрештою, поема ліро-епічна, а можна сказати — й лірична. Поет бачить усі події немов у сні: «Чи сниться це мені?» Він ніби сам є учасником боротьби на барикадах, а дівчина, що її версальці мають розстріляти,— його кохана:

А там, на барикадах,
ми, знов товариші, несем Комуни стяг...

Ліричний герой поеми не може забути заповіту вмираючої коханої: «Ти крізь віки пройди... за що лилася кров, нащадкам розкажи». І тепер поет, учасник громадянської війни, звертається до побратимів:

Чи чуєте мене, далекі комунари?..
Крізь тумани віків тепер я вам кричу,
що ми на Сході тут страшні розбили чари...
Паризьким злидарям невже ж цього не чуті?!

Ми свідомо згадали поему «1871 рік» перед деякими раніше написаними творами, бо вона характеризує важливу рису творчості молодого поета — її інтернаціональний характер. Співець революції

відчуває спільність долі трудящих всесвіту. Цією ідеєю пронизана й поема «Навколо» (1921). Починається вона образами трудової Франції, Парижа. Поєми, як і багатьом іншим творам тих часів, властивий космізм. Поет «на огненних крилах» летить у міжпланетних просторах. З Франції він переноситься в Радянську Росію. Серед тих, у кого «на кашкетах зірки п'ятикутні», поет бачить поморця, зирян. З Росії він переноситься до Тибету, Індії, Гвіани, Японії, Китаю, Кореї, край ескімосів, Канади, Нью-Йорка, Африки, Єгипту, Гібралтару, Іспанії, а тоді вертається на Україну, в рідний Донбас. І хай образи, змальовані в поемі, позбавлені конкретності, абстрактні, важливо те, що поет звільнився від націоналістичного дурману, прозрів і бачить тепер інтернаціональну спільність усіх трудящих:

О нова електрична Аскані!..
Чуєте, робітники усього світу, чуєте
голос матусі — Важкої Індустрії,
що гуртує крицеві зағони
і пронизує всесвіт очима індуськими?..

У поемі «Осінні зорі» (1922), ім'ям якої названо пізнішу збірку поезій (1924), мова йде про громадянську війну, але й тут згадується Земля (з великої літери), «холодна Сена», «захеканий Париж», Генуя, де інтереси робітників захищають представники РРФСР.

Інтернаціональні мотиви у Сосюрж завжди переплітаються з темою рідної землі, з якої він виріс. У поемі «1917 рік» (1921) він намагається ширше, ніж у поемі «Червона зима», показати ті класові сили, що зійшлись у смертельному двобої. У поемі «Оксана» (1922), яка ввійшла згодом до збірки «Місто» (1924), він уперше малює образ нової людини. Виснажлива робота в полі, а взимку на шахті — таке минуле героїні. В роки імперіалістичної війни вона добровільно працює в шпиталі, а в громадянську війну бореться на боці червоних. Оксану розстрілювали гайдамаки, але вона чудом лишилася жива. Після війни Оксана — член партії, працює у жінвідділі, організовує допомогу голодуючим Надволжя.

Образ нової людини в поемі розкритий ще недостатньо, мов накреслений пунктиром, але важливо, що це була одна з перших спроб.

У поемах, як і в ліриці, Сосюра цілком оригінальний. Тільки інколи зустрічаємо в нього окремі спільні риси з деякими поетами. Так є певна спільність між поемою «1917 рік» і поемою «Дванадцять» О. Блока, яку Сосюра переклав свого часу на українську мову. Сам Сосюра згадував, яке велике враження справив на нього видатний російський поет. Якось на початку 20-х років він приніс редактору харківського журналу «Колосся» В. Рожицину кілька своїх віршів. «Він мені розповів про форму, казав, що в мене є окремі гарні рядки, але вірші мої ще зелені.

І як зразок показав мені вірші Блока — початок поеми «Дванадцять».

Мене страшно вразили слова:

Гуляет ветер, порхает снег,
Идут двенадцать человек.
Винтовок черные ремни,
А впереди огни, огни...

Рожицин захоплювався жуткою простотою Блока. А я відчув вітер більшовизму...»¹ — згадував пізніше поет.

У поемі Сосюри інша ритміка, але подібність образу, що повторюється в рефрені, безумовна:

Білі полотна снігу,
а на нім — червоні плями...
В багнетах посвистує вітер...
. . . . .
Білі полотна снігу...
В багнетах посвистує вітер...

---

¹ Цит. за кн.: Ю. Бурляй. Володимир Сосюра. К., Держлітвидав України, 1959, стор. 29.

Менш вдалі були поема «В віках» (1921) та епопея «Залізниця» (1923). Епопея має автобіографічний характер, у ній автор відтворив події громадянської війни, дав різку й сувору оцінку своїм помилковим крокам у минулому, показуючи, як він покінчив назавжди з фальшивими ілюзіями:

Павів на мушку знак тризуба,—
нервово оддало в плече...
Як молитовно склались губи...
І по щоці сльоза тече...

Розкинув руки: «Мамо, мамо!»
О брате любий, ніжний мій!
Це я закликавими руками
поцілів в голову тобі...

Брат поета загинув за інших обставин, але в даному епізоді Сосюра розстрілював власні, пережиті вже ілюзії.

Сила поета й на перших етапах його творчості, й пізніше — передусім у ліриці, щирій, безпосередній і натхненній. Тут маємо справжні шедеври. Крім уже згаданого вірша «О, не даремно!..», слід назвати поезії «Так ніхто не кохав...», «І все, куди не йду...», «Уже зоря золоторога...», «У плащі», «Сняться мені ешелони і далі...», «Темні, заплакані вулиці», «Такий я ніжний, такий тривожний...», «Дитина порізала пальчик...» та ін. Такі світлі, гуманістичні, патріотичні й разом із тим глибоко інтимні почуття могли вилитися лише з серця людини, визволеної від усіляких пут. Не байдуже, не безсторонньо споглядає ця людина світ — вона активний учасник борні за соціалізм. Тому так часто з'являються у поета образи недавнього минулого («Сняться мені ешелони і далі...»), але не настирливо, а як дуже необхідна деталь, бо ж таке пережите ніколи не забувається. Та й читач цих поезій був сам учасником або свідком згадуваних тут подій. А тим часом підросло нове покоління, яке також захоплювала романтика революційної боротьби.

Ліричний герой раннього Сосюри — людина нового світу. Йй, можливо, ще не все зрозуміло, але її вже не в'яжуть старі передсуди і забобони («Де я живу, колись була церква...»).

Нова, бурхлива доба породжувала й незвичайні почуття:

Так ніхто не кохав. Через тисячі літ
лиш приходять подібне кохання.
В день такий розцвітає весна на землі
і земля убирається зрання...

Образ, безперечно, гіперболічний, але цілком щирий, ненадуманий.
Він типовий для Сосюри-лірика.

Або ще:

Такий я ніжний, такий тривожний,
моя осіння земля!

Деякі надто ригористичні критики приписували Сосюри еротику.
Ні! Писала ці рядки гуманна людина з чулою і ніжною душею.
Пригадаймо:

Дитина порізала пальчик
і дивиться так ніяково...

Народ, особливо молодь, полюбили щирі й безпосередні поезії Со-
сюри, що підносили моральну красу людини, оспівували чистоту її
почуття.

3

Розглядати творчий шлях Сосюри за збірками неможливо. Збірок
цих багато, і не кожна з них становить новий етап, як, приміром,
у П. Тичини («Сонячні кларнети», «Плуг», «Вітер з України» і т. д.).
Так, перші дві збірки, «Поезії» (1921) і «Червона зима» (1922, на об-
кладинці — 1921), з'явилися майже одночасно. 1924 р. виходять дві
збірки: «Місто» й «Осінні зорі». 1925 р. з'явилися збірки «Сніги» і
«Сьогодні», 1927-го — збірки «Багряні гонні», «Золоті шуліки» (вibra-
ні поезії) і «Юнь».

У поезіях 1924—1927 рр. розвивається й зміцнюється те, що вперше
виявилось у поемі «Оксана». Сосюра показує нових людей — людей
праці. Герой поеми «Шахтюр» (1924) — комсомолец Ваня, який са-

мовіддано відбудовує шахту. Його обирають до шахткому, посилають на з'їзд профспілок у столицю України. Героїня поеми «Робфаківка» — учасниця громадянської війни — штурмує тепер висоти науки. В центрі поеми «Сількор» (1924) — реальна особа, сільський активіст Григорій Малиновський, убигий куркулями. Риси нового відбито в поемах «Хлоня» і «Воно» (1924).

Помітно живішими й конкретнішими стають образи, хоч і тепер Сосюрі, природженому лірикові, важко створити в поемах тип-характер людини. Була тут і певна данина часові. У багатьох тодішніх творах, часто штучно, створювався конфлікт між громадським і особистим. Є такий конфлікт, на жаль, і в поемі «Шахтьор». І він, і вона — передові люди, але так, зрештою, і не сходяться. У листі до неї шахтар пише:

«Я не приїду, так і знай.
Лишилось мало що сказати.
Люблю я кайло, ти — трамвай».

Нові теми з'являються й у ліриці поета. Як і весь наш народ, Сосюра тяжко переживав смерть В. І. Леніна. Скорботні думи висловлено в «Траурному марші», що стверджує ідеї інтернаціоналізму:

На жовтому Сході народи встають,
скидають ярмо капіталу;
на чорному Півдні гарматами б'ють,
на чорному Півдні повстали...

Весь марш проїнятий ідеєю здійснення ленінських заповітів:

Ми в край електричний невпняно ідем,
вперед на століття ми бачим...

Менш вдалою була поезія «Сон» («Опівночі б'ють барабани...»). Тут виступає розбіжність між старою формою і новим змістом. Ритміка, інтонація вірша мимоволі нагадували відому поезію Лермонтова «Летючий корабель».

Недостатня політична загартованість і нерозуміння ситуації спричинили те, що Сосюра не зміг відразу правильно зрозуміти но-

ву економічну політику, здійснювану партією за вказівками В. І. Ле-
ніна. Так, в епопеї «Залізниця» (1923) він і вона розходяться на
ідейному ґрунті, по-різному розуміючи неп. Вона каже йому:

Залиш мене. Промчались бурі...
для мене дні такі похмурі,
як кров замучених ідей —
для тебе: все таке кохане,
таке барвисте і просте...

Конфлікт тут розв'язувався невиразно. Вони розходяться, але ге-
рой стоїть на роздоріжжі:

Летять віки, мов на екрані,
мов вогке тьохкання в гаях...
Сплелися Боротьба й Коханья,—
і кращий хто, не знаю я.

Трохи згодом сам поет став поділяти думки своєї героїні. І йому хотілося стріляти «в кожні жирні очі, в кожную шляпку і манто». Настрої ці відбилися на частині поезій збірки «Місто», де з'явилися такі мотиви, як «віддзвонила давно революція», «одцвіла романтика громадянських війн», «чи є в житті яка мета, чи люди ми, чи тіні?», «нехай відомий я поет, але собі я невідомий» і т. п.

Саме в ці роки Сосюра звертається до історичних тем: 1925 р. було написано роман «Тарас Трясило» (хоч критики називають його поемою), 1926 р. надруковано уривок з поеми «Мазепа». Роман вийшов невдалий. На ньому позначилося недостатнє знання автором історії, спрощене розуміння соціальних антагонізмів, надто велику увагу було тут приділено любовній інтризі. Творчою невдачею була й поема «Мазепа».

Радянська критика допомагала Сосюрі вийти з кризи, подолати її. Не справилися сподівання наших ідейних ворогів на переродження поета. Попри окремі суперечності, Сосюра лишався радянським поетом, поетом-комунаром. Глибокою партійною переконаністю й схвильованістю пройняте його послання «Неокласикам»

(1926). Хоча деякі натяки автора і стосувалися такого видатного радянського поета, як Максим Рильський, це була партійна критика хибного літературного напрямку, що незабаром зазнав повного краху.

У львівському журналі «Літературно-науковий вісник» один із найзапекліших націоналістів-емігрантів Євген Маланюк у «Посланні» П. Тичині й М. Рильському зводив наклепи на радянську дійсність, на українську радянську культуру. Гнівною інвективою, адресованою Маланюкові, була «Відповідь» (1927) Сосюри. В яскравих образах відтворив він боротьбу українського народу за встановлення Радянської влади, значні зміни, що сталися в республіці за десять років. Викриваючи націоналістичних запроданців, поет говорив не тільки від свого імені, а від імені всіх українських письменників, від усього українського народу:

«Симфонія мускулатур»¹
Вам не такої заспіває...

У «Відповіді» Павла Тичину вперше названо геніальним поетом:

Не вам бруднить ім'я Тичини
і називать його рабом...
Лиш сяйво видає кругом
цей світлий геній і людина...

Пристрасно захищав Сосюра від націоналістів спадщину свого великого вчителя Шевченка:

Не вий, не вий на прах Тараса,
проклятий пан!.. Бо він не твій,
його родив народний гнів.
Він є співець нового класу,
що йде тепер в останній бій...

Загалом у «Відповіді» помітний вплив Шевченка, його пафосу, його образності:

---

¹ «Симфонія мускулатур» — назва однієї з поезій М. Рильського.

Комуністичну Україну
я так люблю!..
Вона — моя... Мені другої
уже не треба навіки.

«Відповідь» Сосюри була відзначена 1927 р. першою премією на Всеукраїнському літературному конкурсі до 10-ліття Жовтня.

Слід згадати, що саме в ці роки поет почав свою перекладацьку діяльність: другу частину збірки «Сніги» (1925) складають переклади з О. Безименського та Г. Петникова. Виступав Сосюра і як критик, публіцист (рецензія на збірку М. Рильського «Синя далечина» — 1923, стаття «Образ в поезії П. Усенка» — 1925, «З минулого» — 1926, спогади «Василь Еллан-Блакитний» — 1927).

У кінці 20-х і на початку 30-х років з'являються збірки поезій «Коли зацвітуть акації» (1928), «Поезії» (тт. 1—3, 1929—1930), «Дніпрельстан» (1930), «Серце» (1931). Окремо виходили поеми «Війна — війні», «Заводянка» (1930), «Минуле» (1931).

Великий талант Сосюри розвивався разом з усією нашою країною, що вийшла в той час на шлях індустріалізації. Дніпрельстан, це електричне серце України, став символом нових форм і процесів життя. Одним із перших оспівав його Сосюра в поезії «Дніпрельстан» (1926). У вірші перед читачем розгортається панорама сучасного, минулого й майбутнього України. Починається він індустріальним пейзажем сучасної червоної України: гримить Дніпро, працюють велетні динамо. Поет оспівує не саму індустрію, а того титана, який непереможно й невпинно веде народ у Комуни. Титаном цим є радянський робітничий клас («міцна робочого рука»), керований Комуністичною партією («СРСР дала це чудо, безсмертна воля ВКП»). Поет бачить не лише одну величну будову, але й ті зміни, що сталися загалом на Україні — і в місті, й на селі:

У місті синьою юрбою
робітники на працю йдуть.
Кричать гудки, мов сурми бою,
і трактор владною ходюю
у полі чорну ріже путь.

З вершини греблі Дніпрельстану поет оглядає минуле України і десь вдалині бачить, її майбутнє. Мимоволі згадує він жорстокі часи громадянської війни і тут же з гордістю усвідомлює, що «не марно йшли ми до загину», бо саме перемога над лютим ворогом змінила життя на Україні:

Немов у лузі та калпа,
колись печальна Україна,
тепер весела сторона.

І тут Сосюра не забуває свого великого вчителя. Могила Шевченка органічно «вписується» в індустріальний пейзаж:

В росі Тарасова могила,
навколо — криця і чавун...
Спокійно спи, поете милий,
вже простягли над світом крила
міцні республіки Комуни.

Романтика сучасного соціалістичного будівництва поєднується з мріями про щасливе й радісне майбутнє:

А Дніпрельстан горить і грає,
він рай земний зробив із краю
для щастя інших поколінь.

Не випадково в поезії ніби рефрен повторюється рядок: «В майбутнє путь! В майбутнє путь!»¹

Не унікав Сосюра й найгостріших політичних тем. Відомо, що ненависть ворогів молодого Радянського держави була спрямована особливо проти органів нашої розвідки — ДПУ. У поемі «ГПУ» (1928) відтворена боротьба чекістських загонів проти націоналістичних банд. З ліричною теплою змальований образ залізного Фелікса Дзержинського.

Як і раніше, поет вірний інтернаціональній темі — у поемі «Юнь»

---

¹ Поезію «Дніпрельстан» опубліковано в 9-у річницю Жовтня у газеті «Комуніст» (7. XI. 1926) під назвою «Завтрашнє».

(1927) оспівано кантонське повстання революційних робітників і солдатів під проводом Комуністичної партії Китаю проти гомінданівської реакції (Кантон — нині Гуанчжоу). Від широких планетних масштабів Сосюра переходить до конкретніших тем — оспівування братньої сім'ї народів Радянського Союзу. Характерний з цього погляду цикл «Білорусь» (1925), в якому поет з такою ж любов'ю, як і Україну, славить її синьооку посестру.

До теми громадянської війни повернувся Сосюра в поемі «Заводянка». Пам'ятаючи про небезпеку, що загрожувала єдиній у світі соціалістичній державі, поет розробляє антивоєнну тему в поемі «Війна — війні». Тут знову відчуваються шевченківські інтонації:

Вони плювали нам в лице
і наших сестер гвалтували...
А ми безмовними були.
Ми в димних фабриках гнили
без світла сонця...

Тяжку долю західноукраїнських трудящих під шляхетським яром відтворено в поемі «Галичина» (1931).

Занепадницькі настрої часів непу, ускладнені інтимними переживаннями, Сосюра подолав не відразу. Вони частково позначилися й на цьому етапі, особливо в деяких віршах збірки «Серце», що зазнала свого часу суворой критики. Проте провідними були здорові настрої, перемагала величезна сила ліричного таланту поета, який розумів свої завдання перед народом. Процес переборювання сумних, похмурих настроїв помітний уже в поемі «Вчителька» (1928—1929), написаній у формі листів. Останній лист учительки закінчується словами:

Нехай же розпачу у вас
не буде! Так говорить клас.
А ви є сян його, Володю,
ви ж двадцять літ росли в заводі!
Ах, не пишать це вам мені!
Та хай почують «ближні й дальні»,
яка страшна відповідальність
поетом быть у наші дні!

Особливо характерна для «видужання» поета його поема «Минуле» (1930). Він не може забути Червону зиму, але разом із тим розумів, що в своя романтика, героїка і в буднях соціалістичного будівництва:

Бо днів не було б цих, якби не було
того, що навіки в полях одгуло.
Грими ж, піднімайся ще вище, мій спів!
Ми — висновок з тих героїчних часів.
Героїка є і в буденний цей час:
Нові Перекопи встають серед нас,
у кожнім забої, у кожнім цеху
нові Перекопи на нашім шляху.

У великій армії будівників соціалізму Сосюра бачить і своє місце, і місце своїх побратимів по перу:

Який же міцний поетичний наш цех,
на прапорі нашому: слово.
Нам лави єднає єдиний закон,
нам світяться наші обличчя.
Між нами Шевченко Тарас і Франко,
Чумак і Еллан. Усе швидше
йдемо ми вперед...

Поет розумів: новим часам потрібні нові, бадьорі пісні:

Хай лірика сонна загине,
живе хай поезія бур і атак...

Критика не раз говорила про вплив на Сосюру Єсеніна. Справді, таланти обох поетів були близькі за своєю природою. Але вплив цей позначався не лише в позитивному плані, і тоді дехто почав звинувачувати Сосюру в «єсенінщині». Та він боровся з нездоровими настроями і перемагав їх. Про це свідчать і рядки його поезії «В сумі»:

Доволі, геть, омани журу,
повита траурами хмар!..
Я — не Єсенін, я — Сосюра,
поет труда і комунар.

Нам хочеться тут навести повністю «Сонет» (1927) Сосюри, в якому виявилися сильні сторони його світогляду й творчого методу, те, чим увійшов він у радянську поезію і завдяки чому залишиться в ній назавжди:

Люблю тебе, доба переходова,
за смутний вид, за злами, за огні,
за рух юрби і за огненне слово,
за владне «так» і непокірне «ні»...

Але і край Прийдешнього чудовий,
де б я не був, все видиться мені...
Про це веду я з зорями розмови,
коли все спить в вечірній даліні.

Життя моє! Тобі мій дар любові,
це ж ти цвітеш у квітці, в комахні...
Коли умру, чи доведеться знову
в твій океан улитися мені?..

О даль моя! О горизонтів зови
в вечірній час солодкої розмови!..

Спокійно впевнені, філософськи врівноважені думки й почуття поета свідчили, що основа світогляду Сосюри була здорова, партійна і тимчасові, хвилинні вагання й суперечності не могли порушити, змінити цю основу.

4

У кінці 20-х років Сосюра був уже цілком сформованим поетом, визнаним народом. Свою статтю про автора «Червоної зими» критик і поет Яків Савченко почав словами: «Мабуть, ніхто за останнє десятиліття в нашому письменстві не дав прикладу такого яскравого й стихійного росту, як Володимир Сосюра. Сосюру ми знаємо щонайбільше 4—5 років. За цей короткий час він на наших

очах виростає на значного поета з глибокою, складною ліричною силою»¹.

Високу оцінку творам поета було дано вже в перших рецензіях і статтях В. Коряка, І. Кулика, М. Доленго, А. Лейтеса, Т. Франка, О. Дорошкевича, О. Білецького. Але чимдалі завдання критики ставало складнішим. У творчості поета виявилися певні суперечності, потрібно було пояснити їх причини.

У наше завдання не входить аналіз критичної літератури про творчість Сосюри тих часів, але слід сказати, що поряд із заслуженими, по партійному принциповими оцінками деякі критики припускалися в своїх виступах вульгарно-соціологічних тверджень, непотрібної гостроти, безтактності. Проте критика загалом допомогла поетові подолати певні суперечності й вийти на широкий шлях, яким прямувала основна маса радянських письменників.

По-різному визначали тоді художній метод Сосюри. Одні бачили в його творчості виразні риси сентименталізму, імпресіонізму, інші вважали його романтиком. Та істиною є те, що від перших своїх кроків у радянській поезії, від «Червоної зими» починаючи, Сосюра відображав у піднесених, романтичних образах реальну дійсність. Разом з усією радянською літературою він проходив шлях поступового формування методу соціалістичного реалізму, якому властиві значні елементи революційної романтики.

Серед критичної літератури про Сосюру 20-х років найцікавішою є стаття О. Білецького, який помітив основну рису творчості поета, назвавши його «справжнім ліриком української революції»². Автор статті правильно визначав місце Сосюри серед молоді української радянської поезії — В. Чумака, В. Еллана та ін.

Білецький, констатуючи великий успіх Сосюри у читачів, намагався розкрити причини цього успіху, так би мовити, його «секрет».

---

¹ Яків Савченко. Володимир Сосюра.— «Життя й революція», 1925, № 8, стор. 19.

² А. И. Белецкий. Владимир Сосюра, критический портрет.— «Красное слово», 1928, № 5, стор. 141.

Використовуючи спогади поета «З минулого», критик приходив до висновку про нерозривний зв'язок поезії Сосюри з його життям і з життям народу. Розуміючи всю силу впливу віршів поета, Білецький разом із тим звертав його увагу й на деякі недоліки. Оскільки творчість Сосюри напочатку носила імпровізаторський характер, О. Білецький зауважував, що «момент натхнення в ній рішуче падає над майстерністю», вказував на деяке «ліричне безладдя» там, де «потрібна була б стрункість певної архітекτονіки»¹. Особливо, на думку критика, це стосується епічних творів Сосюри.

Білецький відзначав разом з тим оригінальність його стилю: «Молодий Сосюра — поет, який не знає над собою жодних «правил». Нам невідомо, хто був його учителем у віршуванні — Шевченко, Пушкін чи яка-небудь інша улюблена в дитинстві книжка». (Слід зауважити, що в багатьох критичних статтях тепер називаються імена ряду поетів, які мали певне значення в творчості Сосюри). Разом із тим у цій неповторності, оригінальності Білецький бачив і певну небезпеку. «Стилістика Сосюри,— писав він,— така ж нерівна й випадкова, як і конструкція його ліричних п'єс. Не може не впасти в око його надмірне захоплення одними й тими самими епітетами, метафорами...»². У статті наводилися приклади: «метеори», «мене-стрелі», «вишневий» і т. п.

Слід сказати, що стаття такого досвідченого ученого, принципового, вимогливого критика, як О. Білецький, мала велике значення для всього дальшого розвитку Сосюри. Поет став вимогливішим до стилю, композиції, образності своїх творів.

Постанова ЦК ВКП(б) «Про перебудову літературно-художніх організацій» 1932 р. сприяла консолідації всіх письменницьких сил, зокрема позитивно вплинула й на творчість Сосюри.

Ще більшою мірою це можна сказати про Перший з'їзд радянських письменників, як всесоюзний, так і український. На з'їздах теоретично визначено було основний художній метод радянської літера-

---

¹ А. И. Белецкий. Владимир Сосюра, критический портрет.— «Красное слово», 1928, № 5, стор. 141.

² Там же, стор. 145.

тури — метод соціалістичного реалізму, у творенні якого брав участь і Сосюра.

Невтомно працює поет у передвоєнні роки. Виходять його збірки «Вибрані поезії» (1936, 1938, 1941), «Нові поезії» (1937), «Люблю» (1939), «Журавлі прилетіли», «Крізь вітри і роки» (1940). Не все, написане в ті роки, потрапило до цих збірок, але Сосюра працював невтомно. Кілька років (1932—1935) він писав поему «Ворошилов» (читачеві відомий лише уривок, бо весь твір не друкувався). Образ цей був близький поетові. Клим Ворошилов — його земляк, герой громадянської війни, вірний син Комуністичної партії. І в роки передгрозя (перед Великою Вітчизняною війною) природно було повернутися до найбільш близької Сосюрі теми. Як і в інших поемах, розповідь розгортається в ліричному плані. Ми відчуваємо в опублікованому уривку давню юнацьку силу поета, але силу тепер змужнілу. Нема вже колишньої розхристаності — Сосюра вдається до складної класичної форми октави, так любленої неокласиками. Поет, правда, злегка іронізує з цієї канонічної форми:

Звичайно, форма ця нова для мене.
Октавами поем я не писав.
Хіба вкладеш епохи ритм шалений
в рядки заковані? Життя — не став.
Але шуміть, думок моїх знамена!
Продовжуй, хлопче, раз уже почав.
І, може, дорікать мене не стане
безсмертний Байрон, автор «Дон-Жуана».

Звичайно, в старі міхи поет вливав нове вино, новий зміст. З опублікованого уривка ще не можна уявити собі образ Ворошилова в усій його повноті — ми бачимо тільки кілька характерних рис контурного портрета героя в його дитячі роки. Сосюра в ліричних образах відтворює обставини, в яких минало дитинство Ворошилова, зокрема малює образ його батька.

Автобіографічний характер мав віршований роман «Червоногвардієць», над яким поет працював також кілька років (1937—1940). Роман опублікований повністю, за розміром — це найбільший епічний твір Сосюри. Тут найповніше розкривається життя поета, по-

чинаючи з дитячих літ. З великою любов'ю, ліричною теплотою зображує тут Сосюра своїх матір, батька, діда, бабусю. Малює місця, де минали його дитячі роки, юність,— Брянський рудник, Кавказ, Третя Рота.

Ліричний герой роману вступає до лав Червоної гвардії, бере участь у боротьбі з гайдамаками, денікінцями, білополяками. Слід сказати, що Сосюра тепер глибше й всебічніше розкриває соціальний, класовий характер громадянської війни, ніж це було у спогадах «З минулого». Але роман є не тільки віршованою біографією поета. В ньому дається узагальнений, типовий образ борця за владу Рад:

Я не один про щастя марив,
коли пішов під гул стихій
у світлі лави комунарів
в партійний тиждень бойовий.
Я гордий долею солдата
нових віків, коханий край!
На партквитку моєму дата:
двадцятий рік і місяць май.
Збулась мільйонів давня мрія,
не марно, ні, лили ми кров,
коли мій край на буревії
вела озброєна любов.

У ці роки поет дуже широко розробляє патріотичну тему. До двадцятиліття Радянської влади він написав вірш «Вітчизна» (1937), розуміючи в цьому образі весь Радянський Союз:

Велика ти, безкрая,
слова ж мої малі,
такої ще немає,
як ти, на всій землі.

Оборонно-патріотичний характер мала й інша поезія під близькою назвою «Вітчизні» (1938). З цими мотивами не перебувала в жодній суперечності постійна тема Сосюри: «Любіть Україну!», бо Україна в нього не абстрактна, етнографічна, а індустріально-колгоспна, радянська:

Станції, рейки, мости,
даль димарями буя,
і поїзди, поїзди...
Це — Україна моя.

Синь гаїв, поля, світання,
пісня солов'їна,
ніжний шепіт і зітхання —
моя Україна.

Ми взяли ці строфи з різних поезій під назвою «Україна» (1938, 1939), бо це одно й сдине почуття до свого рідного радянського краю.

Від розгубленості, занепадницьких настроїв не лишилося й сліду:

Сьогодні я такий щасливий,
мов вийшов хлопчиком на шлях,
де сонце наливає сливи
солодким золотом в садах.

Сосюра зберіг чистоту і свіжість почуття, і в багатьох його ліричних поезіях передвоєнної пори буяє справді нев'януча молодість. Тому, як і раніше, така велика питома вага мотивів кохання, образів природи. Але в ліриці поета тепер виявляється більша вправність, досвідченість, менше одноманітних образів, на які свого часу звертав увагу молодого поета О. Білецький. Зразком може бути поезія «Осінь» (1938). У Сосюрі є кілька віршів під такою назвою і взагалі чимало творів, у яких широко розробляються аналогічні образи й мотиви, але серед них найбільше вирізняється саме ця перлина:

Облітають квіти, обриває вітер
пелюстки печальні в синій тишині.
По садах пустинних іде гордовито
осінь жовтокоса на баскім коні.

В далечінь холодну без жалю за літом
синьоока осінь їде навманя.
В'яне все навколо, де пройдуть копита,
золоті копита чорного коня.

Облітають квіти, обриває вітер
пелюстки печальні й розкида кругом,
Скрізь якась покора в тишині розлита,
і берізка гола мерзне за вікном.

Справедливо малюнок цей порівнюють з осінніми пейзажами раннього Грабаря. Настрій поета передається живописом слова, відтворенням «кольорової гами: жовтих, синіх, золотих і чорних тонів, що дуже точно передають малюнок краєвиду...»¹.

Але в цілому пейзаж — лише одна з багатьох нот Сосюриноного голосу. Поет жив повним життям свого народу. Він болів серцем за далеку героїчну Іспанію («За туманами гір»), за втрату Валерія Чкалова («Його нема»), він віддавав свій спів людям праці («На варті трудовій»).

За вагомий внесок в українську поезію Сосюра був нагороджений орденом «Знак пошани», що викликало в його серці такі почуття:

Моїх пісень огонь не тане,
летить до зоряних висот.
І груди орденом Пошани
мені прикрасив мій народ

за голос мій, за пісню щиру,
що славить сонце і степи,
що не віддав я кату ліру
у дні страшної боротьби...

5

Велика Вітчизняна... Сосюра — військовий кореспондент, підполковник, нагороджений орденом Червоного Прапора. Його зброя — слово. Він був бійцем і на фронті, й тоді, коли жив у засніженій Уфі. У перші ж дні війни з'являються його полум'яні патріотичні вірші, в яких висловлені думки й почуття всіх радянських людей:

---

¹ С. Шаховський. Лірика і лірики. К., «Радянський письменник», 1960, стор. 6.

Мій край клекоче у пожарі...
Чи ж можу бути байдужим я?!
(«В серцях відвага соколів...»)

1941 р. в Харкові виходить збірка поезій Сосюри «Червоним воїнам». На звороті титульної сторінки вміщено слова В. І. Леніна: «Бійтеся до останньої краплі крові, товариші, держіться за кожну п'ядь землі, будьте стійкі до кінця, перемога недалеко! Перемога буде за нами!» Наступного року вийшли збірки: в Саратові — «В години гніву», в Уфі — «Під гул кривавий» та поема «Сми України».

Колись Маяковський мріяв про те, щоб «перо приравняли к чырку». Слово Сосюри, як і багатьох інших радянських поетів, у суворі дні Вітчизняної війни дорівнювало найсучаснішій зброї. Слово це надихало радянських воїнів на бойові подвиги, зміцнювало їх віру в кінцеву перемогу. Пригадаймо один із найхарактерніших моментів. 1943 р. видано окремим виданням для поширення на окупованій Україні поему Шевченка «Сон» («У всякого своя доля...») з позначенням «Київ, 1943». Насправді ж Київ був тоді окупований фашистами і книжечка друкувалася в Москві. У текст поеми після рядка «А мати пшеницю на панщині яєне» вмонтовано рядки Сосюри з його «Листа до земляків»:

Я звертаюсь до вас, дорогі земляки-побратими,
крізь пожарів злий гук, крізь удари невпинні гармат,
щоб велику любов передати рядками малими
до усіх, що в цей час захищають наш зоряний сад.

Я звертаюсь до вас крізь залиті пожарами гони,
крізь тумани й сніги, в грізній зміні і днів і ночей:
бийте ворога скрізь, хай в крові своїй чорній потоне
злий нападник під гул, під розгойданий гул батарей!

Все на захід ідуть, на пожари, громи, на гармати,
на гармати й штики, щоб ночам не було вороття.
Слава їм у віках! Іменам їх над світом сіяти,
земляків, що несуть у огонь неповторне життя!

Одлунає гроза, блискавиці погаснуть криваві,
знов сади зацвітуть, заспівають в садах солов'ї,
і повернетесь ви як герої додому у славі,
дорогі земляки, побратими і друзі мої!

Так слово Сосюри брало безпосередню участь у смертельній боротьбі з фашизмом. У «Листі» поета була непохитна впевненість у перемозі, були пророчі рядки про безсмертну славу, що чекала героїв, про відновлення щасливого життя народу-переможця.

У ліриці поета знову з'являються гнівні інквизи, спрямовані проти людиноненависницької ідеології фашизму («Потворам тьми»), і поруч із цим — образи мужніх радянських воїнів, які взяли на себе основний тягар розгрому гітлеризму («Слава», «В очах», «Де вся земля неначе рана...»), зворушливі постаті матерів, дружин, які не менш мужньо виносили всі злигодні війни («Прощання», «Гнів», «Листи»). У поемі «Син України» (1942) Сосюра дав типовий образ бійця Червоної Армії Михайла — сина робітника, шахтарчука, а після революції комсомольця, робфаківця, червоноармійця, лейтенанта РСЧА, учасника визволення західноукраїнських земель, фінської і Великої Вітчизняної війни. Як і всі поеми Сосюри, «Син України» є ліро-епічним твором, дитинство й юнацтво героя дуже нагадують цю ж пору життя самого поета.

Ліро-епічною за своїм характером є й поема «Мій син» (1942—1944), де події Вітчизняної війни показані крізь призму трагічних переживань самого поета у зв'язку із звісткою про загибель сина (на щастя, повідомлення це було помилковим):

Убито Олега, убито...
О кулі проклятої свист!..
Читає зажурений вітер
в руці моїй траурний лист...

У кінці війни та в перші післявоєнні роки Сосюра працював над поемою «Безсмертні» (1943—1947), присвяченою молодогвардійцям. У центрі поеми — образ Олега Кошового, змальований з тією ж ліричною теплотою, що й образ сина в попередній поемі. Випадковий збіг імен мимоволі зближив цих двох різних героїв, самовідданих синів Вітчизни, яким поет віддав усю силу своєї любові:

«Це — Олег!» — щебечуть в небі птиці,
«Це — Олег!» — шепочеться гілля,

«Це — Олег!» — лунає в дзвоні крищі,
«Це — Олег!» — співає вся земля.
Це — Олег, це — Громова Уляна,
це — Земнухов і Тюленін теж.
Це — земля, земля моя кохана,
повна муки, смерті і пожеж.

Незмінно під час війни звучав інтернаціональний мотив — поет-бо розумів, що за визволення України віддають свою кров, своє життя сини всіх народів великого Радянського Союзу:

Це з Росії брати, з Алтаю, і Уралу,
і з Азії долин, де віє вітровий,
з Кавказу синіх гір у вихорі металу
несуть тобі весну, коханий краю мій!
(«Першій Армії»)

Багато поетичних рядків присвячено братній Башкирії, яка дала гостинний притулок українським робітникам, колгоспникам, інтелігенції:

Бузкове Башкирії небо,
жовтнева роса на стерні.
Не треба, мій друже, не треба
напоювать сумом пісні.
(«Під небом Башкирії»)

Хай тепла дружня розмова
пливе, як пісня край села.
Башкирський край зима чудова
в одязі срібні одягла.
(«Зима»)

Та ніколи ні на хвилину не міг забути Сосюра Україну. Тому так часто в поетовій ліриці воєнних років ми зустрічаємо образи рідного краю: «Там, де верби, клени і тополі...», «Ой не шуми, вітре, вітре з України...», «Скоро прийде весна...» та ін. І незабаром поет повернувся на Україну.

У післявоєнні роки, крім багатьох збірок вибраних поезій, вийшли книги Сосюри «Батьківщині» (1946), «Щоб сади шуміли» (1947), «Зелений світ» (1949), «Весняний цвіт» (1952), «За мир» (1953), «В саду Батьківщини» (1954), «На струнах серця» (1955) та поеми «Безсмертні» (1948), «Вітчизна» (1950).

Існує думка, ніби в творчості поета останніх десятиліть життя не так багато яскравих сторінок, ніби чимало речей він писав на замовлення газет до різних святкових дат, без заглиблення, без внутрішнього напруження й ліризму, в той час як українська поезія, мовляв, шукала нових шляхів і форм, ставала глибинною, прагнула до філософських узагальнень і правдивого розкриття явищ життя.

Це твердження ми вважаємо в цілому щодо Сосюри помилковим. І в ці роки поет ішов за велінням свого серця, ліричного таланту, писав щиро, хоч інколи й помиляючись.

Не могли зникнути відразу воєнні мотиви (таке не забувається!). Ми вже згадували, що в перші післявоєнні роки Сосюра працював над поемою «Безсмертні».

Поет створює нові образи безмежно відданих Батьківщині людей, борців за її волю й незалежність. У поемі «Студентка» (1947) це — Оксана, яка билася з ворогом у партизанському загоні. У поемі «Огненні дороги» (1947) — шахтар Андрій, що в лавах Червоної Армії пройшов весь важкий шлях до Берліна, а потім знову повернувся на шахту. В ліро-епічній поемі «Вітчизна» (1949) Сосюра розповідає про участь у війні побратимів по перу й свою власну.

Патріотизмом пройнято й багато інших ліричних поезій: «Я пам'ятаю» (1946), «Він біг під вигуки «вперед!», «Одгриміли фронти, одгриміли...» (1947).

Але чимдалі провідною в післявоєнній ліриці Сосюри стає тема мирної праці, спочатку — заліковування ран війни, а далі — будівництво комунізму. Характерна назва розділу в книжці «Щоб сади шуміли» — «Після бурі». У деяких ліричних піснях він ще оспівує героїв «дужих, смілих, молодих», які «розметали бурі», здобувши все-

світньо-історичну перемогу. Поетові ще сняться бої («Знов при-
снилися бої»), але він бачить живу реальність, як «Хрещатик ожи-
ває» і стає «руїн менше» («Рана», «Шумить Хрещатик туго, як при-
бій»), як «з руїни дім воскрес» (однойменна поезія). Від перших
повоєнних днів Сосюра був певен, що народ не тільки відбудує
аруйноване, але й наблизить час, про який мріяли покоління рево-
люціонерів:

Вітає вже нас
в століттях омріяний час.
У кожній цеглині, у мурах будов
його розливається кров...
(«В диханні заводів, у криках гудків...»)

Поет особливо радіє, що разом з усією Радянською Вітчизною від-
роджується й рідна Україна, якою він «марив в башкирських сте-
пах»:

Це ти, Україно, воскресла з руїни,
повернена радість моя!

У збірці «Щоб сади шуміли» вперше надруковано патріотичний
вірш «Любіть Україну», написаний 1944 р. Сосюра оспівував тут
саме нову, Радянську Україну, що живе

У квітці, в пташині, в електровогнях,
у пісні у кожній, у думі,
в дитячій усмішці, в дівочих очах
і в стягів багряному шумі..

На жаль, саме за цей високоідейний твір у 1951 р. поет був під-
даний необгрунтованій критиці. Несправедливість цього обвинува-
чення була очевидна, і поезія ця з 1958 р. друкується в усіх видан-
нях його вибраних творів.

Доказом того, що в поглядах Сосюри не було національної обме-
женості, можуть бути вміщені в тій же збірці «Щоб сади шуміли»
твори, в яких оспівувалась уся Вітчизна — Радянський Союз

(«О Вітчизно!», «Цвіти, моє серце, у літерах цих»). Нагадаймо хоча б такі патріотичні рядки поета:

Любити Вітчизну, любити завжди
поля її росні, зелені сади,
і їй не жаліти за дні молоді
ні крові у битві, ні поту в труді.

(«Любити Вітчизну...»)

Високопатріотичні, натхненні ліричні поезії збірки «Щоб сади шуміли» були відзначені Державною премією (1948).

Нове напруження в міжнародній обстановці викликало посилення боротьби народів за мир. Це підказало й назву однієї із наступних збірок Сосюра: «За мир».

Поет проголошує:

Хай мир живе, хай дружби коло
єднає нас в ряди міцні!
І ми з шляху цього ніколи
й віде не звернемо в борні!

(«Говарині! Ми з вами в славі...»)

З неослабною силою і далі звучить інтернаціональна тема, бо поет розуміє, що тільки згуртованістю народів можна досягти успіхів у боротьбі за мир. Тому ця тема проходить червоною ниткою і у віршах, присвячених Україні та багатонаціональній Вітчизні — Радянському Союзу, і в персоналіях («О. С. Пушкіну», «Володимир Маяковський», «Сайфі Кудашу», «Шандору Петєфі» та ін.), і в поезіях про Москву, Грузію, Абхазію («Я про Москву співаю знову...», «Генацвалі», «Гори Абхазії сплять у тумані...»).

Оспівуючи дружбу братніх народів, Сосюра в той же час славить свій рідний край, рідну мову:

Яка у ній сила і кличе, й сія,
яка в ній мелодія лише
в натхнення хвилини! О мова моя,
душа голосна України!

(«О мова моя!»)

У поемі «Україна» поет осмислював усю історію рідного краю, «народу Шевченка і Богдана», відродженого Жовтнем:

Україна перша як завжди,
пішла за російським народом,
щоб розцвіли життя сади
навік під вільним небозводом.

Українські буржуазні націоналісти не раз на різних етапах намагалися фальсифікувати ідеї та образи Сосюри. Саме їх мав він на увазі в поемі «Запродавці» (1953). Ніби продовжуючи свою давню «Відповідь» (Маланюкові), поет знову викривав цих найлютіших ворогів українського народу. В його рядках зазвучав Шевченків гнів і пафос:

Ви продавали Україну
й під поги слались, як сміття,
усім, хто нам бажав загину,
і гнули перед ними спину,
криваві вироки життя!

Сосюра був і лишався до останнього подиху сином трудового народу. Донеччина була його рідним краєм, і людям праці віддавав він свої найкращі почуття: «Шахтарю» («Я хочу, щоб пісня крилата...»), «Донеччино моя!», «Кріпильник», «Шахти, терикони...», «У шахтарки Ганнусі коси довгі і русі...», «Старий шахтар», «Донець. Так ясно і далеко...» та ін.

Події, що відбулися в суспільному та ідеологічному житті в 50-х роках, викликали нове піднесення в творчості багатьох письменників, зокрема й у Сосюри. Одна за одною з'являються нові збірки його поезій: «Солов'їні далі» (1957), «Біля шахти старої» (1958), «Лірика», «Близька далина», «Ластівки на сонці», «Так ніхто не кохав» (1960), «Поезія не спить» (1961), «Щастя сім'ї трудової» (1962), «Якби помножили любов усіх людей» (1963), «Весни дихання», «Осінні мелодії» (1964).

Назва першої з цих збірок — «Солов'їні далі» — ніби знаменувала новий розквіт лірики у творчості Сосюри останнього періоду. Пое-

зія, перші слова якої дали назву збірці, є справжнім гімном України, українській природі:

Я іду до гаю. Краю, ти мій краю,
кращого за тебе я в житті не знаю!
Кращого не знаю, далі мої сині,
як весну стрічати на моїй Вкраїні.

Але це не абстрактна любов до рідного краю. Скрізь, у кожному вірші збірки ми бачимо нових людей: «Колгоспний пасічник нас медом частував», «Заспівали в полі пісню трактористи», «Один за всіх — за одного усі» і т. д. Скрізь ми відчуваємо єдність народу, єдність народу і партії:

Усі ми дужі дружбою своєю
як партія — любов'ю наших серць.
(«Один за всіх»)

Як і раніше, поет не раз згадує тяжке минуле, осмислює ті зміни, що їх приніс у життя народу Великий Жовтень. Але й у минулому він бачить світлі промені. Так теплим словом згадує він свого батька («Батько»), вчителя Василя Мефодійовича («Учитель»).

Кожна дальша збірка — це певний крок вперед. У деяких із них Сосюра передруковував свої кращі твори попередніх років. Але в кожній були й нові перлини української лірики. До таких перлин належить прекрасний малюнок рідної природи із збірки «Щастя сім'ї трудової»:

Дощ пройшов шовковою ходюю
і лишив на листі краплі сліз,
а вгорі, не знаючи спокою,
ще гримить небес електровіз.

Ще гримить. Неначе після бою
шаблі одсіяли вогняні,
і до неба тихою красою
квіти усміхаються рясні.

Далі й далі хмар юрба клекоче,
свіжо так і радісно в саду,—

і все ширше неба спні очі
дивляться на землю молоду.

За продовження й розвиток традицій Шевченка в літературі соціалістичного реалізму Сосюра цілком заслужено за збірки «Ластівки на сонці» та «Щастя сім'ї трудової» був удостоєний премії ім. Т. Г. Шевченка (1963).

Поет перекладав на українську мову твори О. Пушкіна («Кавказький бранець», «Цигани»), М. Лермонтова («Мцирі», «Демон»), К. Рилєва, О. Одобвського, М. Некрасова, О. Блока, В. Маяковського, С. Єсеніна, М. Ісаковського, О. Прокоф'єва, С. Щиначова, М. Ушакова, білоруських поетів — Я. Купалу, Я. Коласа, П. Бровку, П. Глєбку, П. Папченка та ін., з башкирської — С. Кудаша, з вірменської — Х. Абовяна, з калмицької — народний епос «Джангар», з болгарської — Х. Ботева, з угорської — Ш. Петефі.

В свою чергу, на російську мову Сосюру перекладали Е. Багрицький, М. Свєтлов, О. Прокоф'єв, М. Браун, О. Гатов, А. Глоба, М. Комісарова, І. Садоф'єв, С. Обрадович, М. Ушаков, Б. Турганов, І. Поступальський та ін.

Багато творів поета покладено на музику композиторами Г. Майбородою, Ю. Мейтусом, Б. Лятошинським, П. Козицьким, А. Філіпенком, К. Давькевичем, Ф. Надєнєнком, М. Дремлюгою, О. Зноско-Боровським, Г. Жуковським, П. Гайдамакою та ін.

За своє самовіддане служіння художнім словом трудовому народу, Радянській Вітчизні, Комуністичній партії Сосюра в післявоєнний період був нагороджений двома орденами Леніна, орденом Трудового Червоного Прапора.

Помер поет 8 січня 1965 року й похований в українському некрополі — на Байковому кладовищі в Києві.

7

Читач одразу, з перших віршів, з першої збірки, визнав Сосюру як свого народного поета. Ствердила це й критика у перших рецензіях та оглядах. Свою книжку «Ренесанс української літератури», в якій ішлося саме про радянську літературу, критик А. Лей-

тес почав розділом про Сосюру: «Еренбург в одному вірші сумує, що майбутні покоління ніколи не пізнають, як солодко пахли троянди на полі бою, як радісно сміялося сонце над зруйнованим містом, як солдати — за годину до атаки — слухають запах пролісків. Запах троянд і пролісків на полі громадянської війни — поезія робітника Сосюри. З цим запахом його поезії увійдуть в історію української літератури як коштовний і значний вклад одного з кращих ліриків сучасної України».

Майже одночасно другий критик і поет Яків Савченко у статті «Володимир Сосюра» констатував: «Основне в нього яко поета — радісне опоетизування революційної дійсності, приймання її у найбільших масштабах, нестримний і невичерпуваний екстаз захоплення од життя, од землі, од самого факту, що він живе іменно серед людей, що борються, досягають і перемагають»¹.

Свого часу Олександр Білецький визнавав: «...Саме Сосюра, і ніхто інший, є справжнім ліриком української революції — і, можна гадати, через багато років коли нинішня українська література стане перейденним художнім етапом, історики не знайдуть більш типового зразка революційної української поезії 1917—1927 років, ніж лірика Сосюри»². Слова ці були пророчими. Ми тепер, на історичному віддаленні, можемо цілком приєднатися до цих слів великого ученого, з тією лише поправкою, що поезія Сосюри є типовим зразком усієї революційної, радянської української поезії.

Серед критичної літератури останнього десятиліття, присвяченої поетові, слід згадати книжку Ю. Бурляя «Володимир Сосюра» (1959), розділ в «Історії української радянської літератури» О. Кудіна (1964), розділ у монографії С. Шаховського «Лірика і лірики» (1960), збірник «Володимиру Сосюрі» (1958).

Багато проникливих, натхнених рядків присвятили Сосюрі видатні українські поети М. Рильський, М. Терещенко, А. Малишко, П. Дорошко, М. Тарновський, Д. Павличко, М. Нагнибіда та ін. Сам

---

¹ «Життя й революція», 1925, № 8, стор. 20.

² «Красное слово», 1928, № 5, стор. 141.

великий гуманіст Максим Рильський підкреслював цю ж рпсу в поезії «Володимирові Сосюрі»:

«Такий я ніжний, такий гривожний...
Ти весь, поете, в цих словах!
Твій кожен вірш, рядок твій кожний
життя тривожністю пропах.

Ти теплу ніжність до людини
узяв, як хліб, у творчу путь.
Хто шлях обрав собі єдиний,
тому із нього не звернуть...¹

Один із побратимів поета ще з 20-х років Павло Усенко в статті «Пісняр революції» проникливо розкривав секрети поетичної майстерності Сосюри: «Коли розмовляють серце з серцем, душа з душею, природно, як шелест вітру в листі діброви, як блиск зорі в хвилях ріки, тоді не треба нічого зайвого, обтяжливого, що може тільки порушити гармонію цілого. Секрет чарівної простоти мистецтва знав поет і тим захоплював читача, вводив його в свій поетичний світ, повен душевних багатств нової людини соціалістичної епохи.

♣Любила й любить Сосюру молодь. Він ніколи не підроблювався під неї, він просто співав її голосом... Що ж дивного, що юнаки, від'їжджаючи в далеку дорогу, брали з собою томик поезії Сосюри, часто, не розстаючись з ним, клали, засинаючи, під подушку, а юнки не раз ронили сльози на рядки його пісень»².

Про вічну молодість Сосюри, його справжню, глибоку народність писав і геніальний Тичина: «З душею молодою почав він свій творчий шлях, з душею молодою іде він поміж нас і сьогодні. І коло нього молодь радянська...

Автор багатьох талановитих поем, віршів і пісень про бойові й трудові подвиги радянського народу, поет свіжих і безпосередніх по-

---

¹ Володимир Сосюрі. Збірник, присвячений шістдесятиріччю з дня народження і сорокаріччю літературної діяльності поета. К., «Радянський письменник», 1958, стор. 62.

² Там же, стор. 85—86.

чуттів, він є одним з найулюбленіших поетів Радянської України, а творчість його є здобутком найширших народних мас»¹.

Велика Жовтнева соціалістична революція визначила зовсім нові взаємини між літературою і читачем. Народ, народні маси, що до революції були переважно неписьменні, створили тепер масову читацьку аудиторію. У розмові з Кларою Цеткін В. І. Ленін казав, що мистецтво «повинно входити своїм найглибшим корінням у саму товщу широких трудящих мас. Воно повинно бути зрозуміле цим масам, і вони повинні любити його». І далі Володимир Ілліч підкреслював, що робітники й селяни «дістали право на справжнє велике мистецтво». Цим вимогам і відповідала поезія Володимира Сосюри.

Разом з усіма радянськими письменниками поет брав участь у творенні соціалістичної української літератури. Він успадкував усе краще від класичного українського письменства й, натхнений ідеями марксизму-ленінізму, Великої Жовтневої соціалістичної революції, став одним із чільних творців нової радянської класики. Творам автора «Червоної зими» притаманні всі ті риси, що властиві літературі соціалістичного реалізму: справжня демократичність, народність і партійність, яка, в свою чергу, є найвищою формою народності. Колись в одному з листів М. Горький писав: «Соціалістичний реалізм спрямований на боротьбу з пережитками «старого світу», з його розтлінним впливом — на викорінення цих впливів. Але головне його завдання зводиться до збудження соціалістичного, революційного світорозуміння, світовідчужання»².

Цим завданням служила й служить творчість Сосюри у своїх кращих зразках.

Не раз поет замислювався над майбутнім — чи перепливе його слава річку забуття:

Квіти скрізь... Ідуть щасливі люди...
Краю мій, тобою повна груди.

---

¹ П. Тичина. Натхненний співець.— «Радянське мистецтво», 1948, № 14.

² М. Горький. Собрание сочинений в 30-ти томах, т. 30. М., ГИХЛ, 1955, стор. 382.

І коли мене уже не буде,
про пісні мої ти не забудь.

(«Граю мій!»)

Служу, аж доки дишуть груди,
тобі у радості й журбі.
Ну, а коли мене не буде,
пісні залишаться тобі.

(«Як і в бою, в години дії...»)

Сосюра міг бути певен: народ його не забував й ніколи не забуде. Він залишиться у віках як співець, лірик Жовтневої революції. Класична простота його поезії, величезна сила щирого почуття, емоційність, його гуманність і ніжність завжди будуть вабити до себе все нових і нових читачів...

Євген КИРИЛЮК

П О Е З І Ї

1920—1936

ДО НАС

До наших лав, до нас, хто зжився з боротьбою,
хто Сонце покохав, і на верхів'я гір
лише до нього йде, й душею молодою
вже бачить крізь віки його огнистий зір!

Каміння цокотить під нашою ходою...
В полуду злиднів бий нестримно, комунар!
Ми йдем, на зміну йдем, ми станемо до бою.
Вже гостро-дзвінко б'ють Години Димних Кар...

Даремно ворог б'є на сполох полохливо, —
його безсилий дзвін стихає на горах...

Ми — діти зорних снів, ми громобуйні зливи.
Нам травень золотий квітками стеле шлях.

Серп Революції... Фронт Праці... 1 Травня...

Нас тільки Влада Рад до Сонця доведе.

І рана гоїться, ясна, пекуча, давня.

Годинник віддзвонив... і швидко зміна йде.

1921

О, НЕ ДАРЕМНО!..

О, не даремно, ні, в степах гули гармати,
і лялалась наша кров, і падали брати...

О, не даремно, ні, моя старенька мати
зняла з своїх дітей дукатики й хрести!..

По бруку чіткий крок... де авто перебої,
веселі ватажки вітають юнаків...

Неначе дивний сон в півтемному забої,
що бачив я колись під кайла спів дзвінкий.

Рядами струнко йдуть баби, жінки, дівчата
і діввора біжить з захопленням в очах...
І скигнуть, скигнуть ніч, промерзла й кострубата,
розіпнена давно на сонячних мечях...

О, не даремно, ні, в степах гули гармати,
і лялалась наша кров, і падали брати...
О, не даремно, ні, моя старенька мати
зняла з своїх дітей дукатики й хрести!..

1921

*

Безладно торохтить по бруку день бездумний,
де порох голубий та цокоти копит.
Змарнілий небосхил роздерли нагло труби,
де ластівки кричать про сонце та степи.

О липень золотий!.. Твої байдужі очі
нагадують мені холодний блиск озер
і ранок голубий, де спів тремтить дівочий,
мов листя золоте розхристаних берез...

де море шарудить, над срібним пляжем трави
і шелестіння слів коханих та простих...
О теплий ночі блиск і блиск очей лукавий,
де у колисці вій гойдався молодик!..

1921

ОСІННЄ

На тротуарах спить душа — шолом кошлатий...
В убрання осені одягнено дуби...
І шелестить стерня — чи по асфальту шини...
І світло-жовтій лист — тепла осінній знак —

журливо крутиться
і тихо падає
на мурах,
на стінах...

Ось хлопчик цигарки розпродує на розі.
Веселі горобці вовтузяться в пилу.
І ніби знов я йду по місячній дорозі,
де шелестить бур'ян і верби коло клунь...

Все тихше, тихше гул то млосний, то тривожний
над полотном рудим брукованим дорог.
І вкрило димарі, мов пелюстками рожі,
світками золотих розпатланих хмарок.

1921

*

Пішли в чужі краї по хліб сини Надволжя.
Спадає курява на вибитих слідах..
За ними степ рудий в рослинах бездорожжя
жагуче розтулив порепані уста.

На спалених ланах тепер лиш вітер віє
над чолом зморщеним сухих пожовклих трав..
І пусто в хуторах, де жовтий відблиск сіє
змарнілим зором день на призьбах та хвіртках...

В безхмарний небосхил все вище, вище сонце,
мов золотий їжак засапано повзе.
І ніби далечить (а може, тільки сон це?)
блакитне полотно розплесканих озер...

1921

*

В осіннім шелесті під галок лопотіння
змарнілим сном бреде журба вогких алей...
І спогади тремтять, мов смажене насіння,
лишають на вустах жадань прозорий глей.

І холодом терпким просякли сподівання,
мов той жовтавий лист, розвіяний кругом...
І пелюсток зорі порив палкий останній
розвіяно тремтить під місячним серпом...

І згадуються дні... Під снігом тротуари...
Під вибухи гармат бетонний вулиць жах...
Й пожежі перший знак, де димарів сигари
до неба простягли розтулені вуста...

Спадали постріли трояндними садками...
Над збитим ворогом тремтіли прапори...
І ніби Жовтня крок котив громи над нами
з розчинених дверей зорі...

1921

*

Ми на роботу йдем.
На хмарних рушниках зоря квітки виводить...
І звук, і день...
І ніби дим замерз над золотим заводом...
Ми на роботу йдем.

Мій брате вересню з блакитними очима,
під усміхом твоїм жевріє серця бій...
І рим моїх палких обсипана шипшина —
хвала тобі.

А вулиця тремтить різноголосим кроком
та гуркотом колес.
Мов дметься догори обчовгана дорога
і мерехтять багнетні леза...

1921

*

Роздули ми горно, ще нерухоме вчора,—
й ковадла зорний спів до праці дзвінко зве...
Конає світ старий, де осінь жовтозора
на золотих човнах до заходу пливе...

Заведе, тату мій!.. Мов блудний син, до тебе
вернувся знову я з благанням на вустах...
Не піде до теплиць під кучерявим небом
мандрівник молодий, закоханий в жита.

Де з чорним золотом і крейдою вагони,
веселі шахтарі на зміну швидко йдуть...
Між ними гомонять татари та чалдони
і стелять по стерні тайги тривожний дух...

Жене вітри горно, ще нерухоме вчора,—
й ковадла зорний спів до праці дзвінко зве...
Конає світ старий, де осінь жовтозора
на золотих човнах до заходу пливе...

1921—1957

*

Граційно руку подала
і пішла.

Засиніли межі
у туманах...

З вітром донеслось «прощай».
Грай, моя сурмо, грай!

А за лісом коні ждуть...

Не б'ють копита по сухих дорогах
і не спадає за сотнями пил...

Ми — повстанці на бога —
пелюстками зорь на дуби...

Хай застигло на мить
наше огненне чекання,

лиш тремтить

цуцка обмерзле скавучання...

Дужче вибухне останній бій...

Не б'ють копита по сухих дорогах
і не спадає за сотнями пил...

1921

*

Рипнула дверима осінь...

З пилом закрутився жовтий лист.

А за ним простягся по дорозі
передсмертний листопада блиск...

І тремтяче перекотиполе
притуляється до ніг благанно...

мов шепоче:

«Як же рано... Як же умирати рано...»

І котить геть, таке безпорадне й голе...
Неба прозорі очі
затулило віями-хмаринами...
Вітер щоки цілує, лоскоче,
порослям верещить між колінами...
І навколо так холодно, холодно,
наче в жилах вся кров замерзла...
Серце моє, піснею проколоте,
вже не буде нам тепло й весело...

Розстеляє вечір рядна,
глек зорі червоноточить...
Моя пісня неоглядна,
а душа — печерний хлопчик.

1921

СНІГ

І

Сніг...
Перед очима за лицами лица —
вулиця метушиться...
Мов у сні,
падає сніг...
Мої думи заклопотаними горобцями —
за сніжинками за летючими...
Ех, їдять його мухи з комарями!..
А як же це тепер дома,
коли там голодні й босі?..
Ще ж нічого, як була осінь,
а як зима?..

І знову будуть цокотіти колеса,
і потяг буде бігти, бігти...
Вибіжать назустріч батькові діти,— і невже ж
я буду співати про золоту березу?!

Ні!

Я піснями прострелю синьookі хмари,
візьму своє покинуте кайло
і піду на Скальковське
чорне золото рубати,
там знайду собі пару
і буду з нею на кліті кататися
аж на «два удари»...
Стережіться ж, розхристані хмари!..

II

Татарин в постолах... Нема продольні краю...
І сухо кайло б'є блискучий антрацит...
Що буде через мить, ніхто про те не знає...
Цить, моя пісне, цить!..

Вагончик забурились... Як важко піднімати!..
І навіть матюки—тут тільки звук пустий...
А дома на печі — худа, голодна мати,
й здихає за селом наш тихий кінь гнідий...
А батька вже давно в забої придавило...
Ще гостро біла в ніс його гаряча кров,
коли мені прийшлося змінити на кайло шило
й за похорон оддати останнє добро.
Вагончик забурились... Як важко піднімати!..
І навіть матюки — тут тільки звук пустий...
А дома на печі — худа, голодна мати,
й здихає за селом наш тихий кінь гнідий...

III

Мамо!

Уже Радянська влада,—
вистри слъози.

Вже не буде Гулька пасти панські кози.

І не покличе німців знову

на Україну Центральна рада,—

бо у нас на багнетах світові червоні грози!..

1921—1957

*

I

В крові робітничі плечі
(боротьба — не фунт кишмишу),
а зорі розбитий глечик
в очеретах: шу-шу-шу-шу...
Дідусь пошкандибав до кручі
(а ноги кривенькі босі),—
то за обрій колючий
сховався вечір жовтоволосий.
Вітер на сопілку грає,
напинає бубни осінь,—
скоро буде свадьба.

II

Ой не трісни, не трісни, серце,
від напруження світового останнього!..
Викликаєм, викликаєм на герць
тих, хто проти Нової Асканії.
Ми по небу сонця розвісимо,

щоб було світло червоній президії...
А коли на землі стане тісно,
будем радитись про нові події.

III

У вітру розмотались обмотки,
йому тісно на плескатих озерах,—
він уже не танцює чечотку
і не взиває себе есером.
А місяць худий, змарнілий,—
повипинало ребра...
(На башті 12 пробило).
Миш'яку бідоласі треба.
І усім, усім нещасним,
що погубили душі,
наша робітничка класа
лікуватиме консерватизм-коклюш.

IV

Норовисті коні життя
в димних хмарах огнисто басують...
Аж до зорь, що вгорі тремтять,
ми несем Революцій Грозу!..

1921

*

На Захід, на Захід, на Захід!..
Заломила руки зоря.
Виють собаки
не зря...

Електричним поривом, подихом гроз
до бою, до бою, на Захід!..
Перестав вовтузитись і плакати
на снігу розстріляний мороз...

Котяться хвилі широко —
хвилі мовчанки до ніг..
Місяцю куля влучила в око,—
піч.

І сичить під ногами вітер..
Мов до серця чимсь припекло,
мов голосять, жаліються діти
за селом...

Електричним поривом, подихом гроз
до бою, до бою, на Захід!..
Перестав вовтузитись і плакати
на снігу розстріляний мороз...

1921—1957

*

Завод..
Гуде, гуде, гуде..
Вагончики вгорі біжать,
в них крейда й вугілля — їжа кохана татка.
А недалеко шахти,
де я з дитинства зріс.

. . . . .

І тут, у місті,
коли закурюєш цигарку
(о серце, серце, що з тобою?..),

нагадує мені блискуча зажигалка
шахтарську лампочку
і теплий дух забою...

Як тягне бить, довбати, бить
блискуче, чорне під землею!..

А потім з хлопцями на вечорниці,
де звук гармонії і поцілунки,
дівчат веселі очі й співи до зорі...

Обридло вже мені співать,
бо кайла хочуть руки...

Під шуми бремсберга і коновода свист
біля ствола веселі жарги... Любо!..

І навіть матюки якісь там гарні,
а нагорі чиїсь рожеві губи
тулитись будуть до моїх до болю...
і карі очі давати теми для нових поем.

. . . . .
І навіщо люди видумали оцю зажигалку?..

*

Хто розуміє цей жах, коли душа така самотня...

Коли хочеться кривавими пальцями
схопити за горлянку небо

і видерти йому останнє око — Сонце...

Хто розуміє цей жах, коли душа така самотня...

Моє серце — Благбаз в часи військового комунізму,
коли далі були такі пахучі, такі червоні...

А тепер всі в крові, і душа, і долоні, —
і пропадають мої вогні за муrom...

О моя далека Революціє!

Одгукнись на мої крики лунко!

Скоро буде вечір,

і в тихій кімнаті зазвучать, заридать солов'ї поцілунків.

Скоро

буде

вечір.

Коли буде знати про Перекоп кожна дитина
і зацвітуть електричними зорями і земля, і небо,
коли темп життя так зміниться,
що будуть віки за одну хвилину,
тоді прийде кінець нешу...

О моя червількова Україно!..

Коли кожному дурневі стане ясно,

що таке пролетарська культура,

і будуть легендами і сучасні події, і сучасна людина,

тоді згадають і про Володимира Сосюру,

о моя червількова Україно!..

А зараз:

моє серце — Благбаз в часи військового комунізму,
коли далі були такі пахучі, такі червоні...

Простягаю в простори криваві долоні,
де пропадають мої огні за муром...

Листопад, 1922

НА СНИГУ

I

Де сирени і вітер, де тонко залізо скиглить і кигоче,
там, де сполохи сині,
мов вечірні коханої тихої очі,
на землі розплелись і розбіглись блискучії довгі смуги...
Чи побачу тебе я удруге?..

Обернулась зорею тополя
і хитається п'яно і струнко.
Твої ноги, гарячі і голі,
іще чують вуста... На обличчі осінні цілунки...

Ой біжіть од землі у простори, тікайте далеко, далеко,
панелі,
поміж зорь простягайтеся лунко!..
Чи й на Марсі такі ж менестрелі?..
Чи й на Марсі такі ж поцілунки?..

Де сирени і вітер, де тонко залізо скиглить і кигоче,
там, де сполохи сині,
мов вечірні коханої тихої очі,
на землі розплелись і розбіглись блискучії довгі смуги...
Чи побачу тебе я удруге?..

II

І ходжу я, стрункий і тривожний,
все шукаю її в тумані,
що з дитинства шахтёрську рожу
приколола до серця мені.

Де шумлять од землі метеори
й тільки вітер за ними жене,
в неосяжні безумні простори
хай земля і мене зашпурне.

Й полечу я, стрункий і тривожний,
може, там відшукаю її,
що з дитинства шахтёрську рожу
приколола до серця мені...

III

За рікою солодкий пасльон,
в заводському смітті — дівора...
З меленіту балони, балони, балони,
і на станції п'яне «ура!».

. . . . .

Промайнули козацькі лампаси,
невблаганне із тьми: «Одчиняй!»
На вікно в золотому екстазі
похилився... «Тепер... розстріляють...»

Там, за лісом,— солдати Ейхгорна.
Між багнетами йду і мовчу.
Вітре, вітре! Я вороном чорним
обернуся і в тьму полечу!..

Хто блідий біля муру покійно?..
Хто блідий вниз лицем на снігу?..
Гайдамака веселий і жирний
прямо в шию ударив... І в губи

простромився кривавий гостряк...
Гайдамака червоний і грубий
багнета... не витягне... ніяк...
Тільки кров і поламані зуби...
На снігу
розстріляний
я.

1923

МАКИ

Людмилі Володимирівні Пилипенко

Мені хочеться ходити з одрізаною головою Данте на руках
і слухать про любов до Беатріче...

Шелестіли жита, хвилювали жита,
а між ними розкидано маки.

Там,   там,
там, там
козáки,
козáки,
козáки!..

Місто.

Ніч.

Огненні крики в повітрі...

Хто це на вухо мені
виз тоненько і хитро?..

І перса молоді так солодко і туго
притиснеш до грудей обпалених моїх...»
І тягнуться в пилу бліді й гарячі руки,
шукаючи свою кохану Суламіт...

Фантазіє моя! Між рейками й гудками
навіки проклади карбовані сліди,
минуле обніми й йому об гострій камінь
ти голову розбий, щоб тільки кров і дим

лишилися на Землі по невблаганній долі,
та зникнуть і вони од вітру, хмар і хвиль...
І не здригнє Земля в своїм шаленім колі,
лиш дужче заблещить на квадрильйонні міль...

1923

*

Де я живу, колись була церква.
Стіни такі містично кольорні,
а на них китайські дракони, і лотоси,
і смуги, як у моєї коханої під очима, чорні...

Не блукає по кутках синьоокий ладан,
не читають «Євангелію» і «Апостола»,
не стоять люди з золотими ланцюжками на жилетах,
не вклоняються низенько попові косому.

Тут тільки я пишу поеми
про наше життя робітниче,
про кохання і сонячні системи,
про моє натхненне обличчя...

64

Ночами мені тут так таємно.
І здається, ніби я не в церкві, а в покинутій
індійській пагоді,
і ніби я такий стрункий і чемний,
а біля мене брамін хитроокий і лагідний.

І чогось мені хочеться до далекого Тібету,
заблукатись на скелях з вітром і мріями...
Серце моє розхристане крізь віки гряде,
і голосить, і радується на шляху золотолірному.

1922

*

І все, куди не йду, холодні трави сняться,
де дерева шумлять і плачуть за Дінцем,
де вулиці п'янить солодкий дух акацій,
востаннє за вікном заплакане лице...

І сняться все мені далекі темні очі,
що в'януть і мовчать в осінній далині...
А щоби, як колись, вітри мені лоскотуть,
і запах чебрецю несуть вони мені...

Ну, як тепер живе Горошиха-вдовиця,
що Федька — син її, застрелений вночі?..
А ми ж не раз із ним ходили по кислиці,
де шарудів бур'ян і плакали сичі...

Ожина за Дінцем... О любий Холоденко,
далекий брате мій, зарубаний в бою!..
Не схилить вже тепер твоя нещасна ненька
на зрубане плече голівоньку свою.

І все, куди не йду, холодні трави сняться,
де дерева шумлять і плачуть за Дінцем,
де вулиці п'янить солодкий дух акацій,
востаннє за вікном заплакане лице...

1922

*

Не біля стінки я, й не кров моя холоде,
і вітер не тріпа розірвану шинель,—
під громом і дощем розкидано колони,
і б'ють броньовики в обличчя нам огнем.

Ой б'ють броньовики!.. Атака на залізо...
Гарячим дзвоном б'є... А в роті з пилом кров...
З розбитим боком смерть по рейках лізе, лізе...
І кров'ю капотить на щєбінь семафор...

І згадується знов далекий полустанок
і од снаряда дим над житом раз у раз...
Так хто ж сказав тепер, що наша доля хляне
й свободи на землі ще не прийшла пора?!

Де пил і бур'яни, під небом Перекопу
парує тепла кров аж до далєких зорь...
Я чую, як гуде в диму земна утроба,
дє падали вони під орудійний зойк...

І все, куди не йду, далекий полустанок
і од снаряда дим над житом раз у раз...
Так хто ж сказав тепер, що наша доля хляне
й свободи на землі ще не прийшла пора?!

1922

*

Уже зоря золоторога,
де полинями зацвіло,
кладе на огненні пороги
своє сивіюче крило.

На тротуарах не лілеї
й не лебединий в небі крик,—
дзвінка безодня над землею
чолом задуманим горить.

В поля з пахучої долоні
червінці осінь просіва...
А десь біжать залізні коні
і пахне холодом трава...

1922

*

Минай, проклята ніч, минай!
Розбийся на скалки, стривожена душа!..
Ще довго мандрувать, коханню ще не край.
Ша, моє серце, ша!..

Терпкий, холодний жах... Вітри мої кохані...
Я мрію розіп'яв на золотій стерні.
В степах блукає дзвін над синіми снігами
і меркнуть димарі в рожевім тумані...

Я — чорний езуїт. Ти не приходи до мене.
Не знатимуть вуста єгипетських очей.

Хай в стрісі шарудить сумний ноктюрн Шопéна
і плаче молодик над схиленим плечем...

Минай, проклята ніч, минай!
Розбийся на скалки, стривожена душа!..
Ще довго мандрувать, коханню ще не край.
Ша, моє серце, ша!..

1922

*

Так ніхто не кохав. Через тисячі літ
лиш приходить подібне кохання.
В день такий розцвітає весна на землі
і земля убирається зрання...

Дише тихо і легко в синяву вона,
простягає до зір свої руки...
В день такий на землі розцвітає весна
і тремтить од солодкої муки...

В'яне серце моє од щасливих очей,
що горять в тумані наді мною...
Розливається кров і по жилах тече,
ніби пахне вона лободою...

Гей, ви, зорі ясні!.. Тихий місяцю мій!..
Де ви бачили більше кохання?..
Я для неї зірву Оріон золотий,
я — поет робітничої рані...

Так ніхто не кохав. Через тисячі літ
лиш приходить подібне кохання.

В день такий розцвітає весна на землі
і земля убирається зрання...

Дише тихо і легко в синяву вона,
протягає до зір свої руки...
В день такий на землі розцвітає весна
і тремтить од солодкої муки...

1922

*

Од вечірнього од синього снігу здається
місто з електричними місяцями голубим і гнідим.
Чую, як серце у міста б'ється:

дим-
дим...
дим-
дим...

І згадується (чому, чому?) Волоський колодязь,
де навкруги, ніби люди, стовпи...
А над ними небо, як фіолетовий колодій,
і од саней б'є в обличчя діамантовий пил...

Іду по пухкій і по тихій дорозі,
по боках дерева, дерева, дерева.
Дзеленчить на далекому розі,
і рипить на морозі

вата...

Хтось на небі пером написав
золотими чорнилами:

місяць...

Не дописав і...

замисливсь...

1923

*

Сняться мені ешелони і далі,
грізні загопи...

А сосни шумлять...

То не серце у тривозі б'ється дзигною на палі,—
червоніє і несеться над безоднями Земля...

Ми замкнули грозу в телефоні,
блискавиці несем по світах.

Крик уночі:

«На коні! На коні! На коні!..»

І зоріє над шахтами стяг.

Зашуміли вже крила червоні,
і невидний кричить паротяг...

Простяглися дроти на всі гони.

Гей, за обрієм радіодні...

Ми замкнем, як грозу в телефони,
у райони стихію стихій.

Сняться мені ешелони і далі,
грізні загопи...

А сосни шумлять...

То не серце у тривозі б'ється дзигною на палі,—
червоніє і несеться над безоднями Земля...

1923

*

Голову розбив я об каміння неба,—
на заході морок, на заході кров...

І в нестямі вітер утікає степом,
ніби блиск останній скинутих корон...

О мої шукання, мрії-метеори!..
Не шумує листя, в жилах не вино,—
місяць народився ніби тільки вчора,
а уже блукає на степу давно.

Ох моє телятко!.. Як тебе спіймати,
щоб віки горіло ти в душі моїй?..
Доки ти од мене будеш утікати
і ховатись раптом в голубій траві?..

Я даремно руки в небо простягаю —
на худих долонях тільки тихий сміх...
І розбив об небо голову з одчаю.
Вітер...
Сніг...

1922

ДО БРАМИ

Там, за тихими леліючими гранями,
хто задуманий з нахиленим чолом бреде?..
Розгортаю книгу зоряну про далеку Іранію...
Ніби мрії Стеньки Разіна,

туманів степ...

Вітре вечірній, брат мій червоний,
хочу з тобою в далі брести!..
Падаю —

т-трони...

Падаю —

т-трони...

В небі осіннім хрести.
Всесвіту сині легенди
в лотосі щастя цвітуть.

На електричні Атени
з вітром до брами бреду.

1923

*

Гей, спокійно і синьо над садом,
а над морем — задуманий сон,
там десь вечір губною помадою
написав і розвів... горизонт.

То не вітру долонь оксамитова,
не проміння далеких очей,—
по воді золотою молитвою
тихий місяць до мене тече...

1923—1957

*

Ластівки на сонці, ластівки на сонці,
як твої зіниці в радісних очах...
Зацвіли ромашки десь на горизонті,
й пахнуть поцілунки, як китайський чай...

Я твою шинелю цілував до болю
і твої коліна, любі без кінця,
ніжні та рожеві, як берізки голі,
що ростуть далеко на чужих сонцях...

Бачу за морями молоді дороги,
де припав до неба синьсокий степ...

А у тебе, мила, щастя і тривога
на щоках холодних од очей цвіте...

У вечірнім місті плакали трамваї,
пропадали сльози сніг на дротах.
Я тобі сьогодні назбирав конвалій,—
і солодко дзвонить у моїх руках...

Ластівки на сонці, ластівки на сонці,
як твої зіниці в радісних очах...
Зацвіли ромашки десь на горизонті,
й пахнуть поцілунки, як китайський чай...

1922

*

Як сонце до істоми гріє
і пахнуть береги в цвіту...
По білому шосе пробіг автомобіль.
«З дороги, гей! Агов! Агов!
Не утечеш! Я дожену, я дожену

і там,

і

ту,

і

там,

і

ту

знайду, знайду... Ту-ту-ту-ту...»

А десь в височині

шумлять, і казяться, і в скелі глухо б'ються,

і
знов,
і
знов
назад,
назад
біжать розтерзані, зацінені вітри північні
там, де в задумі тихій, вічній
Ай-Петрі
туманами
спить...
«Вернись!..
Вернись!..»
Пішла.
І тільки шаль од вітру за плечима
б'ється...
А день біжить,
а день сміється...
З гори
в долину
тумани...
«Вернись!..
Вернись!..»

1923—1957

*

На шматки порізав свою душу
й зашпурнув їх ген-ген я од себе...
І несуться вони метеорами десь по далеких світах...
В порожніх грудях тільки вітер віє,
і тоскно шарудять сніги...
Там посадив я чорную лілею,
в ній заховалось моє щастя

і тре синенькі рученята,
і дивиться з благанням навкруги.
Сніги,
сніги...

1922

*

Магнолії лимонний дух,
солодкі мрії олеандри...
А в небі огненні гранати,
і мислі зоряно цвітуть...

О моря гул! О моря гул!..
І шарудіння хвиль на пляжі...
А там панелі ще в снігу
й морозу огневi масажі.

Ми хвилі любим, хвилі любим.
Самі народжені од хвиль.
О, притули вишневі губи
ти до моєї голови!

Хвилини бій, хвилини бій...
Я чую, як біжать секунди,
я бачу космоси в траві,
в твоїх очах — заграви бунту.

Магнолії лимонний дух,
солодкі мрії олеандри...
А в небі огненні гранати,
і мислі зоряно цвітуть...

1923

СТЕП

Ходить Степ.
Замислений Степ.
А на ньому синій-синій жупан.
За туманом — туман
і татарські загони...
Розсипається Степ синім дзвоном...
Гей, крізь вітер і ніч бліді руки простяг
і поклав
на Чумацький на зоряний Шлях...
Бліді руки простяг...
Ходить Степ.
Замислений Степ.
А на ньому синій-синій жупан.
За туманом — туман...

1922

*

Сьогодні на морі безоднів немає
і все в золотім тумані,
а вітер ласкавий з південного краю
повіки цілує мені.

І хвилі об берег, об берег з розгону
законами синіми б'ють...
Розсердився вітер і перли солоні
шпурляє в сорочку твою...

А там, де хмарини на морі відбило,
безодня жахна постає —

здається, що кулю земную пробило,
мов серце, кохання твоє.

І сняться замріяно Індії далі,
в траві дитинча-молодик,
і храм голубий, де в задуманій залі
сумує віттар золотий...

На гору ідуть синьоокі браміні,
і все в золотім тумані...
І хочеться впасти в сльозах на коліна,
молитись на зорі ясні..

І кликати когось... Та навколо — нікого.
Лиш марево синє встає,
лиш чую, як тепла й солодка тривога
ще здавлює серце моє...

1923

*

Тумани наступають із моря,
і в жалобі на скелях душа.
Хто там крикнув: «О горе нам, горе!» —
і над травами холодом жах...
Тумани наступають із моря,
і в жалобі на скелях душа...

Полетіла зелена пташина,
де мечеть, і татарський цвинтар
(там віків золоте павутиння...),
і в кофейнях камса і мигдаль...
Ой на зорі печаль муедзина
і на розі — з корану слова...

Не запахне огнем і бензином
молодик у японських очах.
Мов далекий огонь семафора,
там над морем маяк — Ай-Тодор.
Може, десь уже буря на морі —
і в крові за бортом воєнмор...
Мов далекий огонь семафора,
Там над морем маяк — Ай-Тодор..

1923

*

У плащі.
А очі — зорі сині.
Задивились верби в прудковод...
Тихий вечір... Золоті коліна...
На щоді од шалі
    тіні,
    тіні,
    тіні...

Твій кривавий, твій татарський рот...
Знову я спокійний і осінній,
як тоді, у грізний рік негод.

Тільки вітер:

«Синьому нірвана...»

Тільки вітер:

«Синьому не житьь...»

Там, де місяць огнений і п'яний
у краї південної омани
на воді дорогою лежить...

«Люлі дитиноньці, Коленьці люлі...»
Дзвонять на зорі, і пахне трава...

В ночі далекі (там очі заснули)
будеш йому ти співать...

Мишенята сині на паркані,
то проміння (одгадай чиб?..),
на траві дві тіні простяглися п'яні,
обнялися тіні...

Місяць
нижче
нахилився,
воду
п'
є
.
.

1923—1957

*

Губи в губи... тепло і вишнево...
Он пройшов задумано Дантон...
А вгорі бджолою Магадеви
монотонно гуде камертон...

Зорі вранішні весняні, о де ви?..
І в садку знайомеє вбрання...
Губи в губи... тепло і вишнево...
В небі крик Червоного коня...

В небі крик. І Гвардія червона.
Вартовий смуглявий на мосту...
В туманах трава і ешелони,
і терпкий, холодний серця стук...

За рікою тьма і невідомість...
Ой, чого ж розплакались сичі?..
Наплива й ковта солодка втома,
і здаються ворогом кущі...

І дивлюсь на воду і тумани,
і лечу на зоряні шурфи,
доки місяць в небі не розтане,
доки зміна... і гудок... і дим...

1923

Із збірки «Місто», 1924 р.

*

Темні, заплакані вулиці.
Іноді крикне авто.
Місяць над мурами щулиться...
Дощ.

Мимо пройшла, подивилася
гостро в обличчя: «Ходім!»
Хто це на місяці вила взяв,
кров на лиці молодім?..

Кличе смуглява нальотчиця,
і малиновий платок
тепло на вітрі полощеться...
Постріли... кроки... гудок...

Піде. А руки заломлені.
Я ж нахилюсь до вікна.
Очі в останньому пломені...
В зуби — холодний наган.

Темні, заплакані вулиці.
Іноді крикне авто.
Місяць над мурами щулиться...
Дощ...

1923

*

Рвав восени я шипшину,
карії очі любив.

Вечір упав на коліна,
руки простяг золоті...

Шахти, цегельні, заводи,
хлопці на зміну — вночі...
Місяць у полі бродить,
в трави лице вмочив.

Пальці тоненькі, ніжні
і романтичні дощі...
Хто це зрадливий ніж мені
в руки тоді вложив?

Ну, і пішов я ланами;
там ешелони, сніги...
Блиски гарматні над нами,
в горло зорі — штики...

Ну, і пішов я ланами,
вітер мотав шлики...
Там телефонні гами,
там ешелони, сніги...

Там я забув про шишину,
очі твої розлюбив.
Вечір упав на коліна,
руки простяг золоті...

1923

*

Такий я ніжний, такий тривожний,
моя осіння земля.

Навколо вітер непереможний
реве й гуля...

І хвилі моря, далекі й близькі,
мені шумлять.
Там стелить сонце останнім блиском
кривавий шлях.

Криваві пальці тремтять... О зоре,
постій, не йди!
Але шумує далеке море,
і мла... і дим...

Такий я ніжний, такий тривожний,
моя осіння земля.
Навколо вітер непереможний
реве й гуля...

1923

*

Синьо, розвіяно — в далі.
Дзвонить на розі трамвай.
Серце на огненній palі...
Ну і нехай!

В скриньку листа покладу я,—
крапля впаде на папер.
Думаю в ніч молодую:
може, згадає тепер.

Крок одинокий. Панелі.
Стихли трамваї давно.

Плач ліхтаря на шинелі,
темне холодне вікно.

Думаю в ніч молодую,
меркне цигарки огонь.
Може, зустріну, знайду я?!
Вітер питає: «Кого?..»

1923

*

Зустрів її, таку тендітну,
йшла самотою на базар.
В брудній тиші кричали діти,
і десь надходила гроза.

Афішний день. Удари серця
чужими бризками огня.
Мое ж замерзло і не б'ється:
в її очах — маленький я.

Au revoir, і крила ранку
її вгорнули знов і знов —
золотооку спекулянтку,
мою колишню любов...

І од базару сонце меркне,
шпурнув би бомбу прямо вниз,
щоб розлетілись фейєрверком
червінці, пальта і штани...

[1923]

*

Вишневий платок зав'язала
на шиї смуглява рука.
Чіпляється листя опале,
важніє земля на ногах.

Не вітер цілує долоні
і дивиться глибоко жах,—
то мрії — розтерзані коні
в крові на дорозі лежать...

Іду. А далеко трамваї
прощально і журно дзвенять.
Лиш вітер у полі гуляє,
жене золотого коня.

Погладжу я огненну гриву —
і золотом бризне рука.
А кінь мов почув, і, лякливий,
кричить, і за обрій тіка...

Не кінь, а шумлять телефони
осіннюю пісню свою.
Огні засвітилися червоно
в далекім небеснім гаю.

Вишневий платок зав'язала
на шиї смуглява рука.
Чіпляється листя опале,
важніє земля на ногах.

1923

Вартовий. Мармурові колони.
І огні над примарами веж.
А вгорі золотим медальйоном
теплий місяць над морем пливе.

Положила нервові долоні
на моє на смугляве чоло.
Я в твоїм малиновім полоні,
плеться в жили солодке тепло.

Теплий вітер цілує коліна
і лоскоче вуста і плече.
Темна хвиля до берега лине
і назад одиноко тече.

Але крики, і залпи тривожні,
і з зеленої тьми — кораблі...
Хто там крикнув: «О боже мій, боже!...» —
й головою поник до землі?

Пролетіла скажено кіннота,
тільки сухо копита дзвенять...
Повертається важко дредноут,
захлинаються скелі в огнях...

Рядом ти. Мармурові колони.
І спокійний «максим»-кулемет.
А вгорі золотим медальйоном
теплий місяць над морем пливе.

[1923]

ВУЛИЦІ

Вулиці шалені, вулиці кохані,
де пройшов грозою радісний ремонт,
одлюбила осінь, і встає в тумані
вежами ясними ніжний рубікон.

Прапори й колони, музика й панелі...
Синіми ланами неба далечінь.
А у мене стрічка кров'ю на шинелі,
і авто вишневе прямо в вічі мчить.

Рядом профіль римський, кепка й чорні коси,
малинові щоки од моїх очей.
А як сон далекий, на пероні осінь,
блідий і спокійний біля муру — чех.

Рядом ти стояла: кепка й чорні коси,
малинові щоки і нервово: «Плі!»
Кучері юнацькі цілувала осінь
і холодні руки в глині і крові.

Знов, як сон далекий, вітер і вагони,
блідий і спокійний біля муру — чех...
Музика й панелі, прапори й колони,
малинові щоки од моїх очей...

1923—1957

*

Бреде зі мною рядом осінь,
і в пальці зашпори зайшли,

а вітер огненне волосся
під ноги стеле, мов килим.

Взяла холодною рукою
і тисне серце раз у раз...
Чи довго йти мені з тобою,
моя заплакана мара?..

Міські огні, залізні крики
і тоскне зойкання гудків...
Стучать закохано і дико
твої вишневі чобітки...

1923

*

I

О губи, губи вишнево-темні,
мов біля серця огонь нагана!..
У темній клітці веселий штейгер
і ти зо мною, моя кохана.

Екран і думи, рулетки шелест
і скло холодне теодоліту.
Вода в забої дзвенить і меле,
а бліді пальці такі тендітні...

II

Не дим з заводів на чайні зорі
і там шалено у тьмі сягає,—
тебе побачив я тільки вчора,
а ти вже кажеш мені: «Прощай!»

Холодні очі — на жовті вікна:
переплелися там чорно рами...
Далекий потяг востаннє крикнув,
і даленіють залізні гами...

Ш

Кого ж я в місті шукаю п'яно?..
Знов промайнули вишневі шини...
Шумлять бетони, і крок мій тане,
і снім димом кохання лине...

1923—1957

*

Дитина порізала пальчик
і дивиться так ніякóво.
На ранку подує і плаче —
ніяк не спинить йому крові.

Синява сніжинками повна,
така невимовно байдужа...
Небесная стелиться вовна,
лягає покірно в калюжі...

Ні тата, ні мами немає.
Дитина в розпуці — на землю...
Хтось мимо: він часу не гає,
чужий і далекий... Ой леле!..

Ніхто не підніме, не скаже:
«Ходім, мій маленький, додому».

І сипле з небесної чаші
сніжинки рука невідома.

1923

*

Оглядає останні вагони,
молотком об колеса дзвенить.
А за вікнами темно-безсонно
нам розлуку шумлять ясени.

Ти на лаві, маленька, покірна.
Нам лишилось так мало сказать.
Гладить вітер солоний загірний
мої брови в твоїх сльозах...

Тільки очі тривожні і сині.
Плач жіночий... озера... плеск...
І так чітко на білій хустині
темні літери: В і С.

Одлунали на рампі кроки,
і востаннє ударив дзвінок.
Але довго платок одинокий
малинів за холодним вікном.

1923

*

Вже в золоті лани, і вітер кличе зорі
до себе в бур'яни пограти в «гулая».

Вже змолотили хліб, і холодно надворі,
і холодно в саду. Та не самотній я.

Огонь твоїх очей задуманий і синій
невпинно, п'яно п'ю. Й яснів кожну мить
проміння крізь вікно і тане на коліні
заголеним твоїм... а листя шелестить...

І стукаються в скло розвіяні краплини;
я ж чую, як кричать далекі журавлі
своє «курли. курли», одвічне і незмінне...
А місяць нахилився і спить біля колін.

І ось проснувся він, бліді цілує пальці,
кладає рожеву шаль на стегна золоті —
коханню тихий дар моїй маленькій Гальці,
її цілує знов, цілує і летить

на золоті лани, де вітер кличе зорі
до себе в бур'яни пограти в «гулая».
Вже змолотили хліб, і холодно надворі,
і холодно в саду... Та не ревную я.

[1923]

*

Гергоче місто, і сніг лягає,
лягає й плаче. Дитина боса
іде бездумно. На вітрі має
таке ріденьке й бліде волосся.

Встромило очі в ясні вітрини,
а поміж пальців повзе грязюка.

Тремтять і ниють брудні коліна,
і задубіли маленькі руки.

Гергоче місто: «Пожру, нещасний!»
Панок сміється золотозубий.
А в небі місяць летить і гасне —
сторч головою в холодні труби.

Стою на варті. Багнет і очі.
Чекають гостро в набої кулі...
Навколо місто шумить, гергоче,
а мимо — люди, чужі, нечулі...

Стою на варті. Листа сьогодні
одержав з дому: сестриця з братом
під вікням ходять... і на заводі
убило милу... — писала мати.

Нехай припадки й хвороба чорна
штовхає в плечі, ламає руки, —
не переборє мотив мінорний
революційні, бадьорі звуки...

Вони лунають і в вікна б'ються,
а в руки — племінь, морози — в ноги...
Прощайте, любі, прощайте, друзі!
Уже не видно мені нікого.

[1923]

*

О кучері ясні і очі Беатріче,
ви знову в темі моїй, неясні і смутні.

І знову, як тоді, покірнеє обличчя
вишнево зацвіло під поглядом моїм...

Чи снишся ти мені?.. Твій дотик ніяковий,
мов електричний струм, у жили й скроні б'є...
І знов печуть слова одчаєм і любов'ю
і шелестить вбрання знайомеє твоє...

Вернусь і гляну знов на кучеряву осінь,
зашелестить мені чи листя чи «прощай»...
Розтане образ твій, і пропаде на розі
і кроків дальній згук, і тіні од плаща...

Печаль і дзеркала в холодній темній залі,
і ти біля вікна в'ялиш свою красу...
То твій дівочий сон в вечірній тане далі,
не допоміг тобі твій добрий пан Їзус.

О кучері ясні і очі Беатріче,
чого ж ви в тьмі моїй, неясні і смутні?..
І знову, як тоді, покірнеє обличчя
вишнево зацвіло під поглядом моїм...

1923—1957

*

Наближається споминів повінь і затоплює душу мою,
та швидкий не потоне мій човен, бо я в нім і вночі не сплю.
Та швидкий не потоне мій човен. Одлітають прокляті дні...
І стою я, в зорі закований, тільки хвили — в лице мені.
Під горою татарські казарми, і од них — одинокі огні.
Кожний вечір на небі пожарами умирають розстріляні дні...
Невідомії панські сади, аромати квіток невідомі.

Над заводом задуманий дим, під очима — фіалки втоми.
Грають панночки в лаун-теніс, і м'ячі подає їм дитина,
а на заході хмари в огні — павуки, невідомі рослини...
Повернусь і погляну назад, де маслини і станція Яма,—
і розквітне солодко душа, мов на яблуні сонячні плями.
Трояндовий пливе молодик, заглядає в задумані очі...
Невідомі пониклі сади, і огні над посьолком робочим...
Гей, у полі шуміли жита, і баби з золотими платками
йшли до церкви... О дзвоне, ридай!.. Дальні спомини...

Станція Яма.

Кавуни на баштані, і знов: в Паримона я рву полуниці...
Молодої шахтарки любов, і над лісом далекі зірниці...
За любов'ю — роса і туман, так порожньо в душі —

за любов'ю,
ніби тая кульбаба: подув — і нема... ніби листя в осінній
дїброві...

Дні далекі, обр'язи дрібні — комахнею в дощі на дорозі.
Де Донець і заводу огні, над посьолком задумалась осінь.
Над посьолком задумались дні, і летять під горою вагони.
І так солодко й тепло мені... Не схилий же обличчя червоне,
не дивись... і далеких очей не роси молодую сльозою...
Теплий вітер по жилах тече, і кричать журавлі наді мною.

1923—1957

КАВКАЗ

Кавказе дальній мій! Ти знов в моїй уяві.
Так близько гори мні, і мріє далечінь...
А думка все летить, немов на острів Яву,
і гострить об граніт свої пісні-мечі.

Кавказе дальній мій! Твої багряні груди
так близько зором п'ю і чуо дзвони хвиль.

Смуглява дітвора. Поважно йдуть верблюди,
й доносять голоси-дзвіночки біля ший.

Там, високо,— сніги і в огневій синяві
задумались орли, а тут цвіте мигдаль...
Руїна давня ось, і голосом гугнявим
співає муедзин, мов молиться на даль.

Задуманий аул, немов гніздо орлине
в зеленій вишині під золотим серпом,
мов хто на схід лицем побожно на коліна
упав і нахилився аж до землі чолом.

Я знову, знову там, де міста силуети
вирізьбились на тлі вечірньої зорі,
де холодом блищать солдатські багнети
і розкидає хтось на небі янтарі.

І в пам'яті вокзал, де люди сонним роєм
хвилюються й шумлять, мов море вдалині,
співає щось сумне татарка під чадрую,
й од того вся вона така близька мені.

Мов на екрані, там із криги гобелени,
і в тумані встають Мінгрелії лани —
то на вікні мороз, і аромат вербени
здається не таким солодким і міцним.

Кавказе дальній мій! Ти знов в моїй уяві.
Так близько гори мні, і мріє далечінь...
А думка все летить, немов на острів Яву,
і гострить об граніт свої пісні-мечі.

1923

*

Осінній вітер з Туркестану.
У тебе зірка над чолом
і очі од кохання в'януть...

Я цілував твою шинелю
й обмотки, білі од води...
А вітер, п'яний і веселий,
шпурляв в лице нам пил і дим...

Осінній вітер з Туркестану.
У тебе зірка над чолом
і очі од кохання в'януть...

1923

МІСТО

Од трамваїв синє-синє місто,
золоті од ліхтарів сніги.
Хто прийшов із геніальним хистом
і зробив це розчерком руки?..

Хто чорнявим електричним дротом
синій килим неба пронизав,
що пливе в далеку Третю Роту
і сумний вертається назад?

Місто взяло в ромби і квадрати
всі думки, всі пориви мої.
Це ж мені заковано стогнати
у його засніженій груді...

Це ж мені дитиною малою
заглядать у чорні казани
і об мури битись головою,
розбивать печаль мою об них.

Ой у парку снігові намети,
там проводять ночі пацани.
Тільки вітер знає їх секрети,
тільки вітер і холодні сні...

Я не знаю, хто кого морочить,
але я б нагана знову взяв
і стріляв би в кожні жирні очі,
в кожну пляшку і в манто стріляв...

Але ні! Їх другим треба взяти.
І синіє невблаганно сніг.
Місто взяло в ромби і квадрати
всі думки, всі пориви мої.

[1923]

ПІСНЯ

Одлетіла луна,
дальній крок занімів.
Я одна, я одна
серед чорних полів.

Чорне небо вгорі,
чорні далі кругом.
Близько хата, мов гриб,
я до неї — бігом.

Під копитом коня
сніг дзвенить, як огонь.
Варить ненька моя
золотий самогон.

Сяду я та й нап'юсь,
буду спомини звать,
буду юність мою
я слізьми виливать.

За вікном на снігу
замітає сліди.
Деся кричить: «Гу-гу-гу-у!» —
і по рейках летить.

Виглядає шолом,
і шаблюка дзвенить.
На снігу за вікном
замітає сліди.

[1923]

МИНУЛІ

Летить огонь, свистить огонь:
тюгу-тюгу-тюгу!..
І броньовик через нього,
подібний утюгу.

Матроси в куртках шкіряних
там з-за борта глядять.
І кулемети коло них,
і ти, любов моя.

Маленька і струнка нога
і золото очей,
блищить за поясом наган,
бінокль через плече.

Мене звеліла розстрілять:
я — білий офіцер.
Куточків губ не цілувать,
не цілувать тепер.

Летить огонь, свистить огонь:
тюгу-тюгу-тюгу!..
І броньовик через нього,
подібний утюгу.

[1923]

*

Не зустрінусь у полі я з вечором,
не нарву я шипшини Донбасу;
я зорі на смуглявії плечі
на стерні не дивився ще й разу.

Простягаю до неї руки,
золоті цілую сандалії,
кам'янію над глумом і брудом
і молюсь на закохані далі.

Шелестіли, хиталися віти
на янтарному теплому фоні...
Це минуле... мов зоряне сито,
мов комар золотий на долоні.

Я ходжу в європейськiм убраннi,
як i завжди, такий нiяковий.
Але тепло дзвенять од кохання
мої жили солодкою кров'ю...

Але серце у мене козаче,—
i нагадує кожна корова
те село, де я вперше побачив
горобця i зорю малинову.

I тодi пiднимаються брови,
руки тягнуться в небо до болю...
Тiльки жалко, що кожна корова
жестяна i висить надi мною...

А над мiстом не хмари, не вата,—
а над мiстом задимленi ранки...
I так тепло менi вiдчувати,
що дружина у мене — селянка.

1923

*

В синє вiкно виглядаю.
В небi акацiї шум...
Тiльки i сам я не знаю,
чому один я сиджу.

Тiльки i сам я не знаю,
чому на фонi яснiм
твiй силует не буває
рiдним i милим менi.

100

Темні здивовані очі
і малинові слова...
Щоки гарячі лоскоче
темна холодна трава.

Тільки на хмари, на небо
виллю і жаль, і жагу...
Більше не тягнуть до себе
темні метелики губ.

В місяці, в вітрі, у дзвоні
і в ароматі алей
місто в залізні долоні
кличе і тягне мене...

Що ж. Не любив я нікого.
Може, здавалось мені,
що розігнались дороги
в очі твої золоті...

Знаю, для мене хвилина —
ціле для тебе життя.
Місяць крізь віти ялини
руки до мене простяг...

1923

*

Коли місяць на цвинтарі бродить,
так убого і тепло мені...
І думок золоті хороводи
знов встають, невимовно ясні...

І тоді я крізь листя, крізь віти
за світами далекими мчу —
комашичкою в небі дзвеніти,
по-інакшому землю почуть...

І здається: такий я маленький
божевільно кружляю внизу...
Але серце непевно теленькне —
і на цвингарі знов я сиджу.

Тільки трохи ніяково й дивно,
що на місці хрести, дерева;
й на граніті дзвенять переливно
золоті од проміння слова...

В моїх дум золоті хороводи
закував я і муки, і гнів.
Тільки місяць на цвингарі бродить,
виглядає з-за ґрат і вінків...

1923—1957

*

Може, ми й не друзі.
На твоє «прощай...»
нахилився в тузі,
облітає гай —

синій, синій, синій...
Тінь... день... сум...
Це листи осінні
на твою красу.

Де летить широко
в небо димний жах,
там біжать дороги,
вулиці біжать.

Вулиці горбаті,
на стіні плакат,
а на тім плакаті
чорная рука.

Ну, а під рукою
літери, як кров,
не дають покою,
кличуть знов і знов...

Одірву я руки,
губи одірву,—
тільки серце стуком
падає в траву...

Може, ми й не друзі...
На твоє «прощай...»
нахилився в тузі,
облітає гай —

синій, синій, синій...
Тінь... день... сум...
Це листи осінні
на твою красу.

1923

З ВІКНА

І. Дніпровському

Кінь око скажене криваво примружив —
ударом трамвая хребет перебило...

Трамвай — на хвилину... і знову за діло —
він далі летить, невблаганно байдужий.

Хто чув, як кричать і ридають колеса,
коли переїдуть горлянку чи ногу?..
Так кінь одинокий харчанням і плеском
кричав невимовно до кішського бога.

В калюжі вишневій, густій од морозу,
лягали, зникали граційно сніжинки..
Кінь плакав... і мерзли, трусилися сльози..
І от біля нього спинилася жінка.

Струнка і тривожна, в зеленім шоломі,—
од жалю рукою — з кобури нагана:
в заплакані очі — залізо і племінь!..
А в небі сніжинки хиталися п'яно...

А в небі зоря розліпила плакати,
а мимо — з піснями колони з вокзалу..
Коля повезли... Тільки бачив, як радо
ще теплу калюжу собака лизала.

1924—1957

СЬОГОДНІ

Тов. Усенкові

Сьогодні геніїв чекаю,—
я чую дивну їх ходу..
Уже з провінції лунають
їх голоси і там і тут.

Я в це не вірю, але зняю
(мій електричний, ніжний край!),
бо по-новому оспівають
вони пшеницю і трамвай.

Вже сонце зором военкому
в віки дорогою лягло..
Сьогодні в синтезі новому
хай будуть місто і село.

[1924]

*

Чайник кричить — на дорогу...
переливається спів...
В серці тоненька тривога,—
може, тривога віків?..

Чайник кричить — на дорогу...
Може, обріза візьму:
в бурю — на чорта і бога
знову простелиться путь...

В небі — червінці, червінці...
І на базарі — вони...
Вже перелився за вінця
гнів мій, до болю ясний...

Чайник кричить — на дорогу...
переливається спів...
В серці солодка тривога,—
може, тривога віків?..

[1923]

ЧОРНІ УРИВКИ

Фантазія

I

Далеко десь кричать гудки...
Куди, куди з залізного полону?..
Далеко десь:
і дим, і жах... і пострілів далекий племінь...
Далеко десь...
Іду.
Кому, кому оці заплакані огні
і порозбивані вітрини?..
Нащо ці сльози?..
Мов по інерції, вагони вдалині біжать без
паровоза...

Забутий прапор ось.
Він до стіни приколотий багнетом:
Його зірвать нікому не вдалось...
І важко цокають мої заковані штиблети.
Так.
Ми перемогли.
Але ні їх, ні нас.
Розбита станція... В провалля видно зорі...
Лиш вартовий стоїть біля вікна,
за мною стежить мертвим зором.
Кому, кому оці заплакані огні
і порозбивані вітрини?..
Нащо ці сльози?..
Мов по інерції, вагони вдалині
біжать без паровоза...
без паровоза...

II

Стоїть на фоні заляпаной мозком стіни,
в струмочках крові...

і хилиться все нижче...

Дивись під вії золотисто-сині:
озера.

Тьма.

Немов поверхня місяця, вода переді мною...

Із очеретів човен тінню випливає.

На човні двоє.

Дивись під вії золотисто-сині:

од ліхтаря огонь,

і на снігу холодні довгі тіні...

Дзвонять (так самотньо і далеко,
мов на пожарищі сльоза об камінь...).

Дивись під вії золотисто-сині:

акації шумлять... а білі пелюстки

на лаві і в твоїм волоссі...

Про це ще згадую так гірко і так ясно я,
ще й досі.

...Акації шумлять...

Я — мимо.

А позаду десь

лежить розкинувшись вона

і місяцю востаннє віддається...

III

На площі я.

Проміння точиться на статуї, на лати

і на замки янтарною кладе печать.

Застрягла ніч у циферблаті,

спинила час.

Куди не глянь: асфальт і провода,

які нещодавно мотала буря,

немов волосся в час кохання...
Там ніс орудія повітря нюхає над муром,
набоями опоросився кулемет...
А хтось стоїть, чекає хтось,
і руки він простяг, немов перед прощанням...
Отак: стоять, не мислить і не знати.
Хай щоки мні багряним холодом торкає
і тягне вдаль, за прокляте Сьогодні...
Отак: не мислить і стоять.

IV

Цеха. Цеха.
І порох на станки осів,
немов на золотом тиснені томи в якійсь бібліотеці...
Ремінний шум,
зелений шум
за мною вже не поженеться...
Ремінний шум,
зелений шум...
Колись і я тут пальці молотком не раз збивав
і па дзвінок ішов,
такий веселий і в смуглявій блузі...
Ще вчора йшли на смерть мої останні друзі,
й піхто не вийшов із огня...
Уже не буду я ні в «Гарті», ані в «Плузі»...
Кому ж декретом я?
Дзвенить, підкови, синім дзвоном,
нехай волосся димарів
шалений вітер юно гонить
знов од зорі і до зорі.
Дзвенить, підкови, синім дзвоном.
Нехай сьогодні я чужий,
але настане день червоний,
такий червоний, любий мій,—

і скаже хто, що в дні знемоги
продався за червінець я?..
Роздайтесь, світові дороги,—
я хочу бурі і огня!
Нема людей,— нехай тумани,
з розгону хай — об груди груди,
але з'явись нам океанно,
землі нової юний рух!

Цеха. Цеха.

V

Вже місто за мною.
Круг мене — нікого.
Лиш вітер рукою —
сніжинки під ноги.

Сніжинки, сніжинки;
я в муці, в знемозі
підківками дзвінко
не б'ю по дорозі.

Куди не погляну —
ні хати, ні знака.
На місяць туманний
не виють собаки.

Пустелі, пустелі —
мов мертвих обличчя...
А зоряна стеля
кудись мене кличе.

Нарешті за гаєм —
за хатою хата...

Чого ж я блукаю,
як Марко Проклятий?..

Чи сніг, чи втома,
чи сон мені сниться?..
На призьбі знайома
сидить молодиця.

«Ну, драстуй»,— говорю...
Од неї ж — мовчання...
І дивляться зорі
на очі кохані...

А очі не бачать.
Упав на коліна,
цілую і плачу,
кричу, мов дитина:

«Хіба ж я забуду!»
А сльози — водою...
Шалено до грудей
припав головою...

Встаю, мов заклятий,
цілую востаннє.
Із кожної хати
на мене — мовчання...

Село вже за мною.
Круг мене — нікого.
Лиш вітер рукою —
сніжинки під ноги.

Грудень, 1923

СОН

Опівночі б'ють барабани
в розстріляне серце моє,
встають над Москвою тумани,
і Ленін із гробу встає...

Встає він, гроза капіталу,
іде крізь будинки й стовпи,
іде він в робочі квартали —
і сніг під ногою рипить...

В обличчя — і синьо, і дзвінко.
Його не зустріне ніхто...

І сонно лягають сніжинки
на темне знайоме пальто...

Де місяця срібний окраєць
на шибки наводить огонь,
в підвали смутні зазирає
примружене око його.

Як завжди, холодні підвали,
як завжди, і злидні, і сум...

І думи колонами стали
в одну нерозривну прозу.

Тремтять од натуги коліна,
а очі — жарини у млі...

І чує він... плаче дитина,
кричить: «Поможи нам, Ілліч!..»

Вітрина. Під його портретом
навколішках хлопчик стоїть,
простяг крізь одежу обдерту
до нього він руки свої.

Заплаче, покличе і слуха,
в очах — і благання, і гнів...

І взяв його Ленін за руку,
на площу Червону повів.
І там, де огні Мавзолею,
де сумно стоїть вартовий,
з малесеньким хлопчиком Ленін
напроти раптово спинивсь.
Він руку простяг — і з туману
почав наближатися крок...
Яка там примара, омана?..
Повіяло подихом гроз?!
Ідуть... І червоні знамена
над ними поникли чолом.
О, скільки вас в бою шаленім
за нас, за Кому́ну лягло!..
Багнети, шаблюки, мов сонце,
мов зорі, на траурну путь...
Гримлять батареї, червонці,
за ними будьонівці йдуть...
Колони, між них — командири;
так чітко команда дзвенить!..
А північ задумалась сіро,
і дивляться зорі на них...
Показує Ленін очима
знайому для них тільки путь.
Без ліку йдуть вони мимо
й пошану йому віддають.
Проходять розстріляні з Лени,
з заводів і фабрик йдуть...
Задумався з хлопчиком Ленін,
обличчя в сльозах, мов в цвіту...
З Парижа йдуть комунари,
між ними — і діти, й жінки...
На лица мов відблиск пожеару
кладе золоті язика...
І сніг під ногами червоний,

немов розплескалась зоря...
Проходять сумні батальйони,
й під місяцем рани горять...
Заснув вартовий Мавзолею,
прикладом об чобіт не б'є.
Стоїть і пригадує Ленін
огненне минуле своє...
Пригадує шумні наради,
підшілля, робочі гуртки,
як вчив він боротись за владу
і ділом, і словом дзвінким.
Він бачить... козаки, жандарми
ганяють жінок і дітей —
ту ніч, де світив він недаром
огнем непокірних ідей.
Він бачить... крізь смутні колони
як брат он стріляє в царя,
як хиляться, падають троши,
крізь ночі собори горять...
Проміння з обличчя не сходить,
і думи за думами мчать...
Од півдня, од заходу й сходу:
Денікін, Петлюра, Колчак...
І зором він далі полонить
і хоче всю землю обнять.
А мимо проходять колони,
і сурми погребно гримлять...
Там постріли, хмари і дзенькіт...
Денікін, Петлюра, Колчак...
А хлопчика пальці синенькі
вчепились в пальто Ілліча.
Проходять сумні батальйони,
між ними Домбровський, Варлен...
І каже їм Ленін промову,
і слуха хлопчисько мале...

І каже їм Ленін промову:
«Вперед, за Комуни, вперед!
Хай кожен ударами крові
живого за серце бере,
хай кожен йому нагадає
на варті, в роботі, у сні,
що треба од краю й до краю
Комуни світити огні!

Хай кожен живе, як в поході,
чекає і кличе її,
бо вже і на заході, й сході
нові наростають бої!»

І каже з такою любов'ю
маленькому хлопчику він:
«Холодні ці ночі зимові,
спочити вже треба тобі.

А завтра ти людям розкажеш,
хай швидше вперед вони йдуть,
бо наша, навіки вже наша
Комуни осяяна путь».

Під місяцем грає дорога,
на площі Червоній зима...
І хлопчик стоїть, і нікого,
навколо нікого нема...

Нікого, нікого немає...

І хилиться хлопчик на сніг,
Лежить він і сонно благає:

«Я хочу з тобою, Ілліч...

Прийди, поможи мні, баюне,
щоб я розказати зумів,
як хлопчику снилась Комуна,
як Леніна знов він зустрів!..»

16. XII. 1924—1957

СНІГИ

Кіннотчика шапка, гадюкою шлик...
А в серці: «Констанціє, де ти?..»
На розстрілі вчора, смуглявий і злий,
я зняв з офіцера штиблет.

На станції хлопці гуляють давно,
а з ними — сотенний патлатий,
рябий і курносий, йому — все одно:
за гроші полюблять дівчата.

Блищить за дверима засніжена путь,
як постріл сухий і короткий...
Вже близько Махно... але дрібно гудуть
вони гопака і чечотку...

Я вийшов і глянув на срібні лани.
Вже трохи лишилось до ранку.
Під місяцем гнуться й шумлять ясени,
озброєні люди на ганку...

Це — варга. Питають, година яка,
в обличчя блищать цигарками.
Між ними пізнав я свого козака —
товариша з станції Яма.

На заході хмари в якомусь огні...

І я підійшов до Ягора.

Йому вісімнадцять, двадцятий — мені,
а край наш — Донеччини горп.

Снігами, снігами засипали ми
і спомини наші, і душі,
немов броньовик із далекої тьми
на вітер і ворога рушив...

За сіном поїхали хлопці в село, —
назад привезли їхнє м'ясо...

І сіно в санях, мов на сміх, обплело
порубані плечі і в'язи...

Сьогодні з Ягором ідем на одчай:
ми хочем тікати до червоних,
життя по-новому в новому початі.
Зірвати і шлики, і поголи.

Нарешті, змінили. І от ми ідем.

(А може, мені тільки сниться?!.)

Над нами й за нами шумить і гуде,
од пострілів в небі — зірниці.

Я знов, як колись, і поет, і шахт'юр,
одмірюю кроком хвилини.

І тепло сміється щасливий Ягор,
показує картку дружини.

«А сину два роки. Який він тепер?

Як чудно згортає він губи!..»

Дивлюсь я на нього крізь вії, крізь смерть,
і хилиться чоло в розгубі.

Ідем. І не видно уже козаків.

А вітер нам стелить тривогу...

Учора нам сала, книша й огірків
селяни дали на дорогу.

Юначе козаче! Багнета бери,
і разом — на кров і на дими...

Ідем. А над нами соснові бори
стволами гудуть золотими.

Юначе козаче! Шинеля твоя
рудую од крові здається.

З тобою в повстанні, в любові й боях
нам солодко й гірко живеться.

І ми на Лимані. Вже сонце встає
над селами, рейками, снігом...

І хтось молодими руками бере
його за янтарні чепіги...

«Володька!..» Я глянув... Червоні шлики
ну прямо на нас наїжджають...

І от по костях задзвеніли клинки...

Що далі було — я не знаю.

. . . . .
На заході хмари в якомусь огні...
То, може, Донеччини гори...
Обличчя Ягора всміхнулось мені,
розбите обличчя Ягора...
О, як цілував я і руки оці,
і губи розрубані, милі!..
А картка дружини і сина в руці
прощальним докором чорніла.

1924—1925

ВОЄНКОМ

На вигоні гони,
на вигоні гул.
Там
    поставили гармати,
кров
    чорніє на снігу.
На вигоні гони,
на вигоні гул.
    Он іде один
    в чорному убранні.
    (В небі синій дзвін,—
    на землі повстання).
Не чоло — сніги,
кучері — не хмари.
Чепурний такий,
а в очах — пожари...
    Ой гори, гори!
    Ти ж — моя душа.

Ще куди з гори
вершники спішать?!.
Повернув... «Огонь!..»
Гей, танцюй, гармато!..
Ходить военком
молодий і радпії.
Він же не один.
Хто кого зборов?..
Тільки чорний дим,
тільки чорна кров...
На вигоні гони,
одмирає гул.
Там
поламано гармати,
хтось
чорніє на снігу...
Не чоло — сніги...
кучері — не хмари...
Та нема ноги
й голови немає...

1924

*

Невже — в хаос?! Ми знов — під воду?!.
Ми знов — в огонь?!. у забуття?!.
І сонця золота підвода
освітить іншеє життя?!.
Кому ж там море затуркоче
і зашумить кому трава?
І невідомі карі очі
хтось інший буде цілувать...
Світи ж, любов! Тебе я хочу.
Бо там нічого не знайти...

Чужої місячної ночі
хтось по дорозі буде йти
і квіти рвать, ім'я шептати,
чуже й знайоме ім'я...
В садках крізь листя й вітів грати
такі ж слова: «Люблю... твоя...»
Як і тепер, огонь — у груди,
в зіниці — муть, на вії — тьма...
Як і тепер... А нас не буде...
Над нами тільки сонь піма.
Ми — на клітнини, на атóми...
А може, буду я листком,
таким пахучим і знайомим,
який я рвав, коли бігом
ми наступали в ніч весняну,
коли для всіх — «чужий» і «наш»,
коли мені було багряно
і теліпався патронташ...
А може, буду знов я очі
і викликати, і любить,
а місяць — золотий синочок —
нас підглядати у траві.
Знов попливуть у синь тумани,
у тьму до зоряних долонь...
І я до стінки знову стану —
обличчя й груди під огонь...
Ах... Ми нічого ще не знаєм,
кого й яка чекає путь...
Нехай же блимають трамваї,
шумлять міста і люди йдуть.

1924

КОЛИСКОВА

Люлі, ой люлі, дитинко моя!
В темнім минулім таким був і я.
Слухав, як вітер шумить і трава,
маму «мамуньою» я називав.
Люлі, ой люлі, маленький синок!
Місяць пониклий заглянув в вікно.
Місяць кладе на панелі печать...
Тільки сюрчки та сирени кричать.
Зараз весна, о дитинко моя,
в місті ж тобі не почуть солов'я,
в нім тільки брук і ліхтарний огонь.
Я і люблю й проклинаю його.
Може, тому і пече цим огнем,
що зацвіли ясени над Дінцем,
що не почую, дитинко моя,
що не побачу їх більше і я.
Люлі, ой люлі, маленький синок,
місяць до тебе всміхнувсь у вікно...
Ти ще не знавш ні бур, ні ідей.
Місяць на ліжко намисто кладе,
місяць кладе на подушку печать...
Сяє над ліжком портрет Ілліча...
Буде у нас, мої ручки малі,
не на стіні, а у серці Ілліч.
Місяць за хмари сховався давно...
Спи ж, мій маленький, слухняний синок!

1925

ТРАУРНИЙ МАРШ

Сьогодні не з нами наш Вождь, наш Ілліч,
і йдемо ми самі по дорозі.

Але, як і завжди, лунає наш клич,
і ворог, як завжди, в тривозі.

Далека нам путь, але ми не одні:
нам світять його заповіді,
на полі, в заводі, у пахті на дні...

Комуни ми зоряні діти!

На жовтому Сході народи встають,
скидають ярмо капіталу;
на чорному Півдні гарматами б'ють,
на чорному Півдні повстали...

Хвилюйся, робочих голів океан,
ми Леніна пам'ять лелієм.

Лунайте ж, оркестри, грими, барабан,
бо крок наш і дух наш міцніє!

Ми дня не забудемо (нежданний такий...),
товаришу, брате наш милий!

Ридали робочі, гармати, гудки,
коли ми Вождя хоронили...

На наших знаменах був траурний клич:

«Ми ленінці завжди й однині!»

Лежав в гімнастборці вже мертвий Ілліч,
але як живий, в домовині...

Ви чуєте, друзі: клекоче, гуде
на Заході, в панському стані...

Туди наші думи. Ми терпим і ждемо,
коли там робочий повстане.

Обернемо землю в Комуни, в Едем.

Світи ж нам, червоний маяче!

Ми в край електричний невпинно ідемо,
вперед на століття ми бачимо...

Нам зорі на чола поклали печать,

і зорі нам світять в дорогу.
А там у пилу на дорозі лежать
руїни розбитого бога.

Так будьмо ж єдині! Ми — квіти життя.
Ми всі — од станка і од плуга.
Сьогодні справляєм ми пам'ять Вождя,
Вождя, і товариша, й друга.

16.XII.1924—1957

ВІДПЛАТА

Ми в сонячній журбі віки на вас робили,
з крові й кісток своїх складали вам двірці,—
з глузливим реготом тягли з нас соки, жили
ви, паралітики, життя мерці!

І срібло, й золото глибоко під землею
в сирій, холодній млі довбали ми для вас,
і що ви нам дали з культурністю своєю,—
не побажаю я і ворогу в злий час.

Красуням вашим ми брильянти здобували,
і сестри шили їм убрання на бали,
а потім, по ночах, у вікна заглядали,
де в звуках вальса ви крутились і пливли...

Вас змалку, як квіток, кохали і рядили,
ви звикли від життя усе без бою брать.
За наші гроші вас панами бути вчили —
кайдани золоті душі своїй кувать.

А ми?.. Ми вчилися лиш матюків на шахтах,
і водкою свій сум в получку заливать,
та долі по світу шукати,
а сестри — тіло продавать.

І піп з хрестом в руці давав нам ніж у руки
і за об'їдки з панського стола

на брата брата слав під молитовні звуки,
й морями наша кров в сліпій борні текла...

А бог на небі спав. Мовчали темні далі.

В безодню падали, як олово, віки...

Ми на хрестах своїх пророків розпинали
і в болотяних снах плели п'явкам вінки...

Але настали дні! Спливла з очей полуда,
і ми побачили, де ворог і де брат.

і вибили огонь відплати наші груди

в жадані дні Червоних Свят...

Лакеї зла і тьми! Уже Комуни дзвони

погребний реквієм для вас гудуть, гудуть,

і падають, як дощ, двірці, корони, трони,

в прокляттях боротьби на сполох гулко б'ють...

Вже небо обняли всесвітні пожари,

і там, де ми пройдем, лиш порох шелестить...

На голови катів ми сиплемо удари —

і мозок на стінах, як холодець, тремтить...

Ми йдем вам відплатить за сльози, кров, за муки,

що бідний люд віки тернистим шляхом лив...

За це ми душим вас, ламаєм ноги, руки

і топимо в крові наш нескінченний гнів...

А в полі — сонце, май... Гудуть червоні дзвони,

в полях і городах останній бій кипить...

І падають, як дощ, двірці, корони, трони...

То ми йдемо... Тремтять і ждять!..

Одеса, 1920—1957

ДВІ

В кімнаті квіти і стежки
з зеленої ряднини.
Дитячий сміх такий дзвінкий,
як небеса осінні.
Далекий сон... давно, давно...
Твої сліди цілую.
Там сонце дивиться в вікно
на матір молодую.
Волосся падає з плеча
на груди й томик Фета...
Біжить за мною дитинча,
кричить: «Купи канфета!»
Далекий сон... давно, давно...
Твої сліди цілую.
Уже не гляну я в вікно
на матір молодую.

І

І ходжу я по місту без тям.
Облітає над парком зоря.
Тане даль голубими огнями,
і думки голубино горять.
Од печалі, од болю, од суму
не збагнуть, не одкинути дум.
На повітряні радіошуми
я такий безпорадний іду.
Вже давно оддзвеніли трамваї
і в будинках погасли огні.
Завтра циган розлуку заграє

на старенькій шарманці мені.
Сонні вулиці — й більше нічого.
Світить місяць на серце моє...
В нас лишилось багато старого,
і старе нам життя не дає.
Наколи ж до кімнати загляну
і проміння полине до ніг,
хоч зустріше дружина білява,
та уже не всміхнеться мені.
Я дивлюсь на паркет і колони,
а дружина чекає, одна...
В неї думка ясна і червона,
бо скінчила Свердловку вона.
Я люблю тихий голос і очі,
що цвітуть у незнаній журбі...
А дружина не може й не хоче,
щоб я другу, крім неї, любив.
Вже давно оддзвеніли трамваї
і в будинках погасли огні.
Завтра циган розлуку заграє
на старенькій шарманці мені.

II

У далеку од мене дорогу
од'їжджає свердловка сумна.
В ній лишилось багато старого,
і мене покидає вона.
А люблю ж я її, як і Неллі,—
в ній вся радість, вся мука моя...
Йшла вона у солдатській шинелі
за Комуни на смерть, як і я.
Буду їй говорити не до ладу,
що її так не любить ніхто...
Потім квіти, маленька кімната

і на Неллі циганський платок...
Вийду з нею під зоряне горно,
де тополі холодні шумлять...
Нам земля своє лоно розгорне
і запахне весною рілля.
А коли повернусь я додому,
вже ніхто, де я був, не спита.
Буде щасно мені од втоми,
і пристануть листки до пальта...
Тільки ж чому цвітуть менестрелі
у печальній, у тихій душі
і білява у сірій шинелі
кличе вдаль на далекій межі?..
Десь далеко Москва, й Комінтерну
зарясніли над світом огні...
Може, тому, що був я не первим,
для других моя ніжність, мій гнів...
Може, тому, що душу тривожну
розплескав я на хвильні огні.
«Я вернусь, тільки зараз не можу»,—
ти сказала востаннє мені.
Розридались огні на панелі...
Я дивлюсь... і не жалко мені,
що не тягне вже більше до Неллі,
цілувать її коси смутні...
У вікно піанінові гами
і солодкий акації дух.
Я один. На столі телеграма:
«Приїжджай. Я забула. Я жду».
1924

*

Хай огонь на оголені нерви,
на шинель і кризь вії огні,—

я останній, а може і первий,
підіймаюсь на східці ясні.
Що твої нафарбовані губи
і підведені брови твої
не цілую сьогодні до згуби,
не скажу я ніколи тобі.
Ти проходиш у синім убранні,
твої сльози чогось на снігу.
Тільки люди — немов на екрані,
тільки лінії скривлених губ.
А люблю ж я тебе, як ніколи,
над кохання, над тінькання куль...
Знову в серці так солодко коле,
як погляну на твій ридикюль...
Не на нього — на пальці тощенькі,
що на нім так покірно лежать.
А з «Нової Баварії» бренька
невідомої музики жаль...
Що твої нафарбовані губи
і підведені брови твої,
як тоді, не цілую до згуби,
не скажу я ніколи тобі.

[1924]

*

Пам'ятаю, вишні доспівали,
наливались сонцем у саду.
На прощання ти мені сказала:
«Де б не був, а я тебе знайду...»

І у тьмі, од муки, од втоми,
де розстріли і любов до дна,

часто бачив профіль твій знайомий
я на фоні жовтого вікна.

Тільки сниться огненне минуле...
І не знаю, чому я живий...
Чому злився з орудійним гулом
голос свіжий і наївний твій...

І сьогодні вишні доспівають
у саду од сонця і тепла.
Як і завжди, я тебе шукаю,
та мене ти й досі не знайшла.

[1924]

*

Життя — не дим і не омана.
А може, ні? А що, як ні?..
Сьогодні знов поникли п'яно
мої вербени на вікні.
І шум, і співи в коридорі —
курсанти з лекції ідуть.
Над погляд твій короткозорий
уже нічого не знайду.
У лісі проліски збирала,
прийшла — і ясно все мені.
Як пахнуть губи снігом талим
і сонцем — кучері твої!
Вони цілують шию й плечі,
збігають радісно до ніг.
А в вікна заглядає вечір
і усміхається мені.
Прийшла... і серце знову тане...

Тобі слова такі ясні!
Але чого ж поникли п'яно
мої вербени на вікні?..

1924

*

З дитиною ти біля мене
стоїш одинока й сумна.
А в небі, де вітер і клени,
фіалками пахне весна.
Стоїш і благаєш весни вся,
і погляд твій серце пече...
А вечір ясний задивився
на четверо синіх очей.

1924

*

Небо і хмари — мов листя торішнє.
Синьо і сонно, в гаю — солов'ї.
Ми — не чужі, ми з тобою не різні.
Чому ж — ні слова на сльози мої?..
Хочеш?.. Повірю і в чорта, і в бога...
Я ж біля тебе, я тільки тобі...
Ніби травинка, що никне під ноги,
милі задумані ноги твої.
Хочеш?.. На скелі — униз головою,
голову й серце об них розіб'ю...
Тільки махни на прощання рукою,
тільки скажи на прощання: «Люблю».
Впала роса на волосся, на скроні,—

впала сльозою на серце любов,
тепло і млосно сковзнула по броні
і не попала в дівочую кров...
Небо і хмари — мов листя торішнє.
Синьо і сонно, в гаю — солов'ї.
Ми не чужі, ми з тобою не різні.
Чому ж — ні слова на сльози мої?..

1924

ГАННА

Вже налетіли хвилі,—
співай, співай, співай!..
Бо стримати не в силі,
що ллється через край.
Іду такий щасливий,
полями я іду.
Чи скоро на заливи
я — кораблями дум?
Чи скоро на заливи —
залізний човен мій?..
Іду такий щасливий
і сам собі чужий.
Дивлюся ніби збоку,
згори на себе я.
І мружить каре око
любовниці моя.
Її наймення Ганна
мені таке ясне.
Бо любить океанно
вона мене, мене.
Чому став і глянув я шалено
і чому любовниці моя

стала синя, синя, аж зелена,
і на схід не дивиться ніяк?..
А на сході хмарами — загонами...
Хто вони?.. Куди і відкіля?..
Там команда, батареї, коні,
там комусь жаліється земля...
Попереду — на коні гнідому,
ближче став — на білому коні...
Темні губи скривлені знайомо,
юні губи скривлені на гнів.
«Чому ти, — звернувся він до Ганни, —
чому ти не з нами, а за ним?»
І, як небо синє і кохане,
кинув зір на неї з вишини.
Це ж вона вуздечку цілувала,
це ж її на стремені рука...
...Обгорнуло груди снігом талим,
голова порожня і дзвінка...
Ой дзвени, дзвени, дзвени думками
ти, моя проклятая любов,
молодими, ніжними ногами
заміси на глину мою кров...
Щоб не знав, не думав я нічого,
щоб усе, в що вірилось, забудь
і піти самотньо юним йогом,
як колись, у невідому путь.
Знаю, знаю — я її зустріну,
та нічого більше не скажу.
А вона згадає цю хвилину,
що між нами провела межу,
і до мене кине, мов лелії,
бліді руки в білому бреду...
Тільки гляну, засміюсь над нею
і спокійно мимо я пройду.

[1924]

*

Глянув я на море,— засиніли чари...
Мов проміння в хвилі, розгубився я.
Може, це не море, не янтарні хмари,
не кармінний обрій, а душа моя?!
Може, це не море, а твоє волосся,
і такий маленький я на нім лежу...
А воно круг мене райдужно сплелося,
тишина круг мене, тільки хвилі шум.
Море, моє море, я — в твої обійми,
молодим дельфіном на валів ряди.
Вийми мою душу, серце моє вийми
і над Оріоном рвійно засвіти.
А од пих на тебе з вишини проміння
крізь холодні груди вічно засія.
І в твої незнані зоряні глибини
на промінні тому опущуся я.

1924

*

Налетіла й умчала гроза
моє серце — на листя, на вітер...
І так юно, в цвіту і сльозах,
наді мною хитаються віти.
Скоро прийде до мене вона,
вже не стрижене в неї волосся.
В мою душу загляне до дна,
вип'є муку і висушить сльози.
Мою муку — за ті тисячі,
мої сльози — за зорі на чолі...
Тільки скаже: «Чекай і мовчи».

Тільки в шию губами— до болю...
Всім судилось любити, і зів'ять,
і проснутись, і знову любити.
І на дереві вирізав я
миле прізвище: «Берзіна Віта».
Налетіла й умчала гроза
моє серце — на листя, на вітер...
І так юно, в цвіту і сльозах,
наді мною хитаються віти.

[1924]

ПІСНЯ

Постріляні, порубані лежать більшовики...
Іду такий розгублений, заморений такий.
Білизна закривавлена облипла на мені.
За мною нафарбовані сліди лишає сніг.
І от перед оградою я на коліна став.
«О брате мій засмажений, на кого ти повстав?»
«Повстав я на куркулика і на його сім'ю.
За це зложу під кулею я голову свою.
Але чекайте, з півночі ідуть брати мої,
веде дівча їх блідеє на чорному коні.
У неї очі чорнії і чорная коса,
од кулі заговорена, її Комуна звать».
Чому ж не чути пострілів, команди слів не чуть,
чиї це сльози капають на чоло і на груди?..
Дивлюсь, і серце бистрее і мліє, і тремтить...
багнетами поколота старшина вся лежить.
Встаю, такий розгублений, здивований такий:
біжать до мене лавами веселі козаци.

1924

Не скажу я ні слова востаннє.
І на муку твою неясну,
на твоє одиноке ридання
на прощання рукою махну.
Ти простягнеш до мене дитину,
будеш бігти за мною, кричать...
потім довіо стоять біля тину...
Та уже не вернусь я назад.
Ми зустрінємось пізно чи рано.
Може, серце й тривогу заб'є...
Та спокійно і ясно погляну
я на сиве волосся твоє.
Буде поруч іти за тобою
Синьоокий смуглявий юнак.
Тільки глянеш на мене з журбою,
та мене не пізнаєш ніяк.
Сядеш ти, а юнак — біля тебе
(буде каменем мука моя...).
Він — як море, як вітер і небо,
ну такий, як у юності я.
Підійду я до сина мого,
і обернешся злякано ти...
Тільки гляну на сина, а в нього
на коліні рука затремтить.
«Мамо, хто це?» — тебе він спитає.
Твої ж брови — на сльози, на біль...
Але тихо і мертво: «Не знаю».
І скажу я: «Пробачте», — тобі.

[1924]

*

Море — в берег, і сині одгони
так знайомо і тепло шумлять.
І на захід янтарно-червоний
повертається темно земля.
Хмари — в хмари, і гори — на гори,—
вічно юна і дружна сім'я.
Але ти не така, як учора,
не такий, як учора, і я.
Знаю, зморщатся губи ці милі
і на очі, на кучері — муть...
Умираєм ми кожної хвилі,
тільки спомини вічно живуть.
Тільки снім, тільки мрієм про себе,
може, це і не ти, і не я?..
Тільки хмари, та вітер, і небо,
тільки хвилі та сосни шумлять...
Я стою. Небо птицями цвєнька.
І не знаю, для чого згадав:
на вербі, коли був я маленьким,
мені батько вареники рвав.
Ми нічого спинити не в силі
і ніколи не зможем вернуть.
Умираєм ми кожної хвилі,
але спомини вічно живуть.

1924

*

Я води наберу на долоню,
а між пальців на хвилі — огонь,

мов на темному теплому лоні
ізумруди од зору твого...
Ізумруди, смарагди, рубіни,
а між ними — проміння мечі.
І упав я в сльозах на коліна,
на молитву з тобою вночі.
Може, й ранок уже за водою,
тільки півень крилом не заб'є;
мов кохана, леліє рукою
теплий вітер волосся мов.

1924

*

І пішов я тоді до Петлюри,
бо у мене штанів не було.
Скільки нас, отаких, через журу
покидали востаннє село!
Ми пройшли золотими ланами,
крізь огонь і синяву пройшли,
та навіки, навіки за нами
оселедець, погони та шлик.
Може, серце порвали — не знаю;
може, серце порвали в бою...
Як заграють «Ви жертвою пали...»,
головою об мури я б'юсь...
І підходить товариш до мене,
мов дитину, під руки бере...
О моя Революція, нене,
може, син твій од болю умре.

[1924]

РИБАЛКА

Ів. Кириленкові

Небо, хвилини і хвилі,
вітер, вітрило туге...
Чайки мої сизокрилі,
хто вас покликав на герць?
Хто вас на гони, на милі,
на золоту далечінь,
мислі налякані, милі,
з вітром і чайками мчить?
Лодку раптово наклонить,—
очі у тебе — на жах...
Милі тримаю долоні,
серце моє на ножах...
Скоро до берега, скоро,
серце своє не хвилюй.
Тільки для тебе я море,
вітер і хмари люблю.
Тільки для тебе вітрило
юний рибалка згорнув,
взявся за весла і мило
небу й тобі усміхнувсь.
Ти одповіла, і сон цей
вам не розвіє ніхто.
Очі в рибалки — як сонце,
і піонерський платок.
Вийшли на берег. Дорога —
в листях, куди нам іти.
Тільки не знаю, для чого
й чому з рибалкою ти.
Чую (а серце — на голки...
і до нагана рука...):
«Милій мій, я — комсомолка.

Наша любов не така».
Шаль я побачив ясную
ще на звороті на мить.
Я — комунар, не ревную.
Чому ж так серце болить?..

1924

*

Над морем сидів і хитався од болю,
дививсь у беззоряну тьму.
Про місто далеке, про хмари і поле
каштани шуміли йому.
Про місто далеке, що хвилями бродить,
про пісню в синяві дзвінку,
коли ще залізо він крав на заводі,
цукерок шукав в смітнику.
І з братом ходив у далеку дорогу
до неба в сумну далечінь.
А потім, як виріс, не знав він, для чого
на нього десятник кричить.
Бо він, як і всі, заливався од поту,
на сонці нудився й горів;
бо він, як і всі, на руках од роботи
криваві носив пухирі.
У мрії все рівне: й сьогодні, й минуле,
і щастя, і вічність, і мить.
Та в яві дитинство пройшло, промайнуло,
лиш серце ще й досі болить.

1924

✱

Сміхом і піснями
зацвіти.
Любим до нестями
я і ти.
Я іду в повстання,
весь в пилу.
Ти мене востаннє
поцілуй.
Одірвав од себе,—
тільки крик...
Десь ударив в небо
броньовик.

1924

✱

По брудному місту я блукаю.
Чорним небом думи напосіли.
І болить, болить, коли згадаю
я її, мою незрозумілу.
Вийду з міста. В синім океані
все блищить під місячним опалом.
Стогне парк у місячнім убранні,
бо лишилось жить йому так мало.
Там, у небі, невідомі гами,
де звучить вечірнє алілуйя.
Шелестить осінньо під ногами,
з тихим боєм дерева цілую.
Знову місто. Вулиці вузенькі.
В цім будинку і моя кохана.
Мимо йду. В лице — трамваїв дзенькіт.

Може, вийде і на мене гляне.
Але ні. Не хоче чи не може.
Я іду. Додому б тільки швидше.
І коли тону в сон тривожний,
нахилялось все її обличчя...

1924

*

Стою я. Хмари угорі.
В обличчя віти голі.
Чи довго ще мені зорить?..
Шумлять мені тополі.
Так сумно. Стежка і хрести.
Сліди людей мінливі.
І я до вас, і я сюди
в багряній сонця зливі.
Цвітуть волошки на межі,—
мені ж од болю й суму
і день не той, і сонно жить
і слухать шумо-шуми...

[1924]

*

Підіймається місяць над містом,
заглядає до мене в вікно.
Випливає крізь віти, крізь листя,
що було й промайнуло давно.
Поцілунки і крики «до зброї»,
розцвітало й гуло з вишини,

де село, й біля церкви старої
од зорі золотило тини.
Про сумне не згадаю — не варто,
кожний знає про долю таку.
В Кам'янці юнакам я на варті
груші рвав у Петлюри в садку.
На мою на замурану музу
що ж я можу тепер обмінять?..
Біля річки пекли кукурудзу
і на муштру ходили щодня.
Далі: рейки, холодні вагони,
та з піснями нам тепло було.
Далі: море і вітер солоний,
де кохання моє розцвіло.
Гей, ви, вітер, і сонце, і ранки,
мабуть, так вас не любить ніхто.
В полоненого синя познанка,
у кишені партійний квиток.
А тепер я одиш. І над містом
підіймається місяць у синь,
і тремтить і хитається листя
од його золотої сльози.

[1924]

*

Я зустрів тебе таку веселу,
ти з дівчатами снопи в'язала.
Туманіли, даленіли села,
ти мені слова якісь казала.
Я не бачив, я не чув нічого.
Тільки марив: макова хустина...

І над полем труби перемоги
протинали тумани осінні...
Тільки марив: на коні гнідому
ти сидиш, знайома і весела.
І не знаю, з горя чи з утоми
я сказав: «Мій юний Кампанелло!
Нашим смерть. Немає вже нікого.
Я ж додому не дійду од рани».
А над полем труби перемоги
проривали золоті тумани.
Ти тоді взяла мене під руки,
на сідло поклатала, мов дитину.
І цвіла, коли тебе я слухав,
наді мною макова хустина.
На волосся і на пліч овали
я дивлюсь і згадую: давно...
ти життя мені подарувала, —
я ж тепер червоний агроном.
І тебе, колишню гімназистку,
політрука, дівчину, тепер
я люблю так зоряно і чисто,
що, здається, од кохання вмер.
Я дивлюсь на макову хустину.
Там, далеко, вітряки, село...
І так ясно, тепло і осінньо
од твоїх засмажених долонь.

[1924]

*

Над містом сонце золотить
асфальти і покрівлі.

Пливуть крізь марево, мов дим,
обличчя загорілі.
Іду, не знаю й сам куди,
безмовний, без'язикий.
І розривають синій дим
автомобільні крики.
Далеко, там, де правив бій...
броньовики й гармати,
і панахиди по мені
моя старенька мати.
Далеко там моя любов,
товариші веселі.
Я на огонь од них пішов
в обідраній шинелі.
Далеко, там, мій перший гнів,
мій перший крок зелений,
де я шукав, де я радів,
де багряніли клени...
Я під різдво на сніжну путь
не понесу вечері.
Кого зустрів, кого забув
я восени у сквері.
Ну і нехай цілує хтось
куточки губ і вії,
і за городами платок
мені не малишіє.
Мене не те, не те ляка,
я не від того п'яний.
Послали діло в ГубКК,
вже третій раз догана.
Коли ж квитка не оддадуть
і викинуть з ячейки —
у тихий вечір покладу
я голову на рейки.

Іду, не знаю й сам куди,
безмовний, без'язикий.
І розривають синій дим
автомобільні крики.

[1924]

*

Уночі шелестить мені листя,
одбивається чудно в вікні.
Мій синок синьоокий в колісці
усміхається сонно мені.
Кличе: «Тато!» — і ручки маленькі
простягає до мене воно.
Ти не плач. Ось повернеться пенька.
в неї збори сьогодні в ІНО.
Ти не плач і дрібними зубами
не гризи ти цигарку мою.
Не покину твоєї я мами,
бо її я так юно люблю.
Вітер листя ганяє у сквері,
я синочка підкинув: агов!
Скоро будеш і ти піонером,
і казати, що завжди готов.
Наші дні осеніють ласкаво,
наче сонячний блиск на ріллю.
Я червінців візьму в Держвидав
і тобі черевички куплю.
Моє серце лежить у колісці,
це ж моя ця маленька рука.
Уночі шелестить мені листя,
та синочка воно не зляка.

1924—1957

*

Ів. Кириленкові

Даленіє місто на осіннім фоні,
і спадає листя з золотих дерев.
Думи — мої мрії, зорями червоні,
чому, як згадаю, жаль на вас бере?
На ланах далеких одцвіли дороги.
Янтаріє місто, а на листі — кров...
Ти мені сказала: «Я люблю другого».
І од тебе в ночі сумно я пішов.
Думаю, блукаю, зустрічають друзі,
тиснуть мені руку: «Добрий день, здоров!»
Але я самотній. Промайнула в тузі
цигарковим димом вся моя любов.

. . . . .
Наді мною — зорі, там проваллям небо,
і здається, в нього місто упаде.
Йду біля ВУЦВІКу, думаю про тебе,
і разом зі мною думає Артем.

. . . . .
Даленіє місто на осіннім фоні,
і спадає листя з золотих дерев.
Думи — мої зорі, мріями червоні,
чому, як згадаю, жаль на вас бере?

1924

*

Йду до Дніпровського Івана
нові поезії читать...
Над містом гасне день багрянний
і молодик, мов дитинча,

встає в синяві й лине, лине,
Епархіальну золотить...
Я розкажу йому про сина,
про сонний цвинтар і хрести
так, як Івану... В центрі — гуркіт,
я до Дніпровського іду.
Мені нагадує він турка,
з чолом, наморщеним од дум.
Згадаю з ним я про Поділля,
полинем у повстанчі дні...
Он крізь вікно так юно й мило
він усміхається мені.

[1924]

*

Вилітають потяги у далі
і зникають за мостами десь.
Ти сьогодні вийшов із шпиталю,
під дощем і снігом цілий день.
Де лунало кулями: «Повстаньте!» —
закрутилась електрична мить.
На пайок міського коменданта,
як непман, звичайно, не прожить.
Грози йшли і серце підганяли,
веселів заморений бідак...
Дні нові, беззоряні настали,
і ладнатись треба вже не так.
У ріллю направив після гніту
селянин нагострений леміш.
Ти цього, здається, й не помітив
і тепер розгублений стоїш.
Мимо йдуть веселі і щасливі...

Ну кому, кому твої слова?..
Тільки знав: «направо», і «наліво»,
та у сотні рапорта здавать.
Од морозу й болю, мов в нестямі,
ти стоїш, і труситься рука..
Прогримів, повіз на жовті плями
грузовик товари для «Ларка».
Не зоря над городом кривава,
не в огні шикуються полки,—
із провулків на панелі — лава;
то з роботи йдуть робітники.
Ось іде один, такий суворий.
Ти — до нього, все йому сказав..
Говорив крізь сльози, скоро-скоро..
Далі той тебе за руку взяв
і повів... Гриміли мимо трами,
падав сніг... Та ти вже не один.
Бо тебе засмаглими руками
підвели з натруджених колін.
А над ранок, коли даль заводить
і цвіте октавами гудків,
твій шолом за брамою заводу
загубивсь між блуз робітників.

1924

*

Крізь вікна небо — не килим,
не небо — синій камінь.
Шумлять приводи і вали
над блиском, над станками.
Ударю, вдарю молотком,
хай з нею ми нарізно,—

скувати наказав завком
республіку залізну.
Прощались з нею в клубі мп
на доповіді вчора.
Мов вітер радісно шумить,
вицокують мотори.
Її послали на робфак,
і з нею ми нарізно.
А я лишився, щоб кувать
республіку залізну.
Крізь вікна небо— не килим,
не небо — синій камінь.
Шумлять приводи і вали
над блиском, над станками.

1924

*

Надворі віти — голо
хитаються чи ні.
Немов журба на чоло,
лягає перший сніг.
Засніжені трамваї,
малюнки на вікні.
Я Леніна читаю —
і радісно мені.
Нехай снігами лине
і холодом земля
й непманки піаніно
крізь стіни чую я,—
світи з країв до краю
ми бурями заллем...
Про це так юно знаю

148

я, член ЛКСМ.
Я чую кроків дзенькіт...
О скільки їх! Не ліч.
А на стіні маленький
всміхається Ілліч.

1924

*

Чого задумався, пацан,
ти на морозі босий?
Послухай, крізь заводський кран
вітри мені голосять.
Ні, не вітри, а тисячі,
що полягли за тебе.
Над нами зоряно мовчить
таке байдуже небо.
Невже ж це вічно й не мине?..
Од холоду, од бруду
візьму закутаю в шинель
твої маленькі груди.
Ти хочеш їсти?! В небі шум,
аеро у безодні...
Ну чим тобі допоможу,
коли я й сам голодний?
Провулок, вітер, сніг і тьма,
далеко ще до ранку.
Послухай, чуєш ти, непман,
ану давай горлянку...

[1924]

КРИЗЬ ВІКНА

Крізь вікна місто рве, гуде
в осінній вечір, далі.
І сяйво ліхтарів руде
твій подібне шалі.
Шукав за вікнами любов,
серед людей і в гаї.
Чому ж до тебе я прийшов —
і сам того не знаю.
Чуття старого данина
звела мене з тобою.
Так стій же, стій біля вікна
примарою сумною.
А я піду на шум, на дзвін
у тьму, в нові шукання.
Не падай, не цілуй колін,
любов моя остання.
Ну що я можу? Тільки тінь
од тебе і од мене,
і дні юнацтва золоті, і молодість шалена...
Од нього — дим, од нього — сон,
такий чужий до яву.
Забута шахта... камерон...
і я, поет смуглявий.
І ти, учителька, і ти...
Майнуло все од мене,
як дні юнацтва золоті,
як молодість шалена.

1924

ТЕБЕ НЕМА

Огнями сходить далечінь,
мов лист на кучері спадає
рясний, багрянний... Ще мовчить
вся небосхиль ясна й безкрая.
Огнями сходить далечінь.
Озера, сосни і пісок.
За пими синь — село Московське.
Колись з тобою я разом
проходив цю дорогу сковзьку.
Колись з тобою я разом...
Тебе нема, тебе нема.
А ми ж були щасливі, рідні.
Холодна станція, зима...
Прийшли петлюрівці на злидні.
Прийшли і глянули на злидні...
Я пив, як воду, самогон
і затуляв з огиди носа...
Огонь лампадки од ікон,
сніги та вітер безголосий...
Огні лампадки од ікон.
Чиї ридання і слова
я чув крізь сліз солоні плями?..
Тебе сотенний згвалтував,
лишив три керенки напам'ять.
Чиї ридання і слова?..
І я в петлюрівці пішов.
За джуру взяв мене сотенний.
В мені ж була жага шалена —
помститись за мою любов.
І я в петлюрівці пішов.
Раз у розвідці ми були,
сотенний згадував про тебе...
казав: «Мій хлоню, я не злий.

У мене є любов, як небо...»
І я схопив його за шлик...
«У тебе є любов?! Ага!..
Так получай же прямо в брови...»
І на спині йому шлика
клинком я вирізав чудово...
Була метка моя рука.
Тебе нема, тебе нема.
Ходив на цвинтар я до тебе.
Холодні вулиці, зима
і димом оповите небо.
Тебе нема, тебе нема...

[1924]

*

Чи є в житті яка мета,
чи люди ми, чи тіні?
А може, тут, і там, і там
один туман осінній.
За руку я тебе беру,
кажу, — і слово тане.
Бо кожне слово, кожний рух —
лиш вигадка, омана.
І нас нема, і гай — не гай,
ні хмар, ні дум, ні ґратів...
Я не кажу тобі «прощай».
бо нікому казати.

[1924]

*

Все блукаю, марю я.

Сум мій кароокий!..

Азіатчино моя,

ви, міста широкі!

Гляну я на дальню путь —
синьо і глибоко...

Наді мною роки йдуть
золотим потоком.

Шум аеро угорі

хвилями — до мене...

Гей, вечірні ліхтарі

і авто сирени!

Все блукаю, марю я.

Сині, чорні, карі...

Азіатчино моя,
золоті бульвари!..

[1925—1926]

ІДУ

Над містом хмари і години...

Не розлюблю тебе ніяк,

моя вишнева Україно,

красуне, страднице моя!

У центрі я. Моя Маріє!

О скільки видно відсіля!

Шалений регіт Індустрії

вже протина твої поля...

Я не останній і не первий,
що весь в сльозах дивлюсь кругом,
коли кістки, і кров, і нерви
дере залізним терпугом...

Аеро шум і дзвін над гаєм
доносить пісню нам лиху...
Та треба так. Я добре знаю
і не зверну з свого шляху.

У морі горя і надії,
з другими в першому ряду,
на рев і регіт Індустрії
ходою твердою іду.

Вмира Марія, вмерла Інна,
хрестом упали на траву...
Індустріальна Україна
зміня Україну степову.

Життя буя, горить, і кличе,
і під непевний бігу спів
летить все далі і все швидше
од чумаків і од волів...

Аеро зграями над краєм,
частіше з станції: «Ку-ку!..»
І дядько свиту заміняє
на синю блузу заводську.

Прийми, прийми привіт од сина,
що вже близька віків мета,
моя робоча Україно,
моя ти нене золота!

[1926]

Рани гніву,
рани днів...
Крик журливий
журавлів...

Голі гони,
голий гай...

І червоний
небокрай.

Спільні кроки,
тиск руки...

Синьоокі
вітряки.

В далі кличе,
в'ється шлях...

І обличчя
все в сльозах...

1925

Живеш уривками, зненацька,
уламки дум, уламки хмар.
Десь на Волохах Заливацький,
він і рибалка, й чоботар.

О Йване мій або Макаре,
я вже й забув ім'я твоє.
Чи й досі рибу на базарі
твоя дружина продає?..

І дні мої мов думи давні,
їх ловить зір мій і рука...

Я бачу дім, зелені ставні
і чую гавкання Сірка...

Я бачу гай, ріку і далі,
де небо спіле, мов жита,
де волосню для вудки рвали
ми в коней нишком із хвоста...

О юнь моя, літами тану,
у безвість — я й мої огні...
Уже з-за хмар вітри-титани
знайомий шум несуть мені...

[1926]

*

Цвіте садок. І дівтора
в алеях обручі ганяє.
А я один. Сумна пора.
Не видно їй ні дна, ні краю.
Співають птиці в глибині,
вона така спокійна, синя!
І плакати хочеться мені,
немов ображеній дитині.
Душа німа. Немає слів.
Подібне іноді буває,
коли увечері в селі
хтось на гармонії заграє.
Вже не піду в колони я
слова і рухи жадно пити.
Нехай другим шумить життя,
кричать авто, дзвенять копита.
Співають птиці в глибині.
Моя ж душа уже в ночі вся.

Далекі дні, щасливі дні,
коли в Арт'юмівці я вчився.
Червонця шапка на мені
і траур куртки шкіряної.
Далекі дні, щасливі дні,
про вас я думаю з журбою.
О, скільки дум, пісень-огнів!
Життя як море — по коліна.
І там я дівчину зустрів,
вона тепер — моя дружина.
Її люблю, немов весну,
мов золотий далекий південь.
Продав я куртку шкіряну,
червонця шапку загубив десь.
А небо синє і ясне...
І вже не чуть: «Якого полку?»
Дружина кинула мене,
вона уже не комсомолка.
Як серце б'є! Чи біль, чи бред...
Чи ця журба лиш од утоми...
Нехай відомий я поет,
але собі я невідомий.
Співають птиці в глибині,
вона така спокійна, синя!
І плакати хочеться мені,
немов ображеній дитині.

1925

ЯК ПРОХОДЖУ Я МИМО

Як проходжу я мимо заводу,
чомусь сумно і тоскно стає.

Все здається, що сонце заходить
і обличчя цілує моє.

Вже забув я залізні дороги,
де од молота гулом жене.
І тепер, я не знаю для чого,
одірвали од тебе мене.

Одірвали, до міста послали,
проморили у лазні жажній.
Ой ви хмар недосяжні овали,
вже назад не вернутись мені.

Не вернути і мертвого брата;
милий час одшумів, одсіяв...
Як ходив на Донець я купатись
і з рогатки собак поціляв.

Знов я хлопчик... і в лавку до Зоза
по дорозі біжу босяка...
Йде Марина... О ранки, о сльози,
о любов під крилом вітряка.

Знову погляди, рухи і лиця...
На руках я кохану несучу...
І хитаються п'яно кислиці,
і криниці шумлять унизу...

Днів моїх пролетіло немало.
Тільки сниться далеке село...
Ті кислиці давно вже зів'яли,
ті криниці піском занесло...

Наче сонце за лісом заходить,
стеле путь на Дінці золоту...

О задимлені труби заводу
і смуглявий юнак на мосту.

Я блукаю і марю. А гонн,
як весною — мутні ручаї.
Як забудь таращанців загонн
і зелені обмотки мої...

Багряніло життя, ніби хмари
в вишині над туманами трав...
Я про чоботи хромові марив,
самогоном журбу заливав.

А тепер я поет... і не знаю,
де мета і чого я хотів.
Я і чоботи хромові маю,
та наївність свою загубив.

Де ж ти, мій ніякбвий Володю
з золотими очима, як став...
що колись працював на заводі
і в траві Жюля Верна читав.

Я блукаю сумний і нечулий,
по-осінньому віти хита.
Все минуло, як молота гули,
як шипшина моя золота.

Тротуарами осінь блукає,
і подібний до осені я.
Одсіяли зірниці над гаєм,
так і день мій колись одсія.

На життя я дивлюся неначе
крізь якусь зачаровану муть...

І за мною ніхто не заплаче,
як на цвинтар мене понесуть.

Як на зламаних крилах Ікара,
в вишину не здіймусь уже я.
О мої золоті тротуари,
о загублена юність моя!

[1925]

*

Моє сяйво погасло навіки,
одцвіли всі хвилини і дні.
Скоро, скоро під регіт і крики
догорю я на власнім огні.
Тишина. Ні зітхання, ні руху.
Не залить мені муки вином.
Тільки ворон погрозливо й глухо
закричав за холодним вікном.
Од очей, мов огонь, простяглося
моє горе в пустелю німу.
Золоте і пахуче волосся
я в долоні уже не візьму.
Я — мов сон. І навколо нікого.
Ні обличчя, ні крику із тьми.
Тільки місяць осріблені роги
показав із-за муру на мить.
Подививсь і розтаяв туманно,
нагадав про далеке село.
І проміння на дуло нагана,
як вино золоте, потекло.
Я пригадую ніч розставання.
Це було за огнями села.

Ти дивилась на мене востаннє,
одірватись ніяк не могла.

Темний вітер сміявся над нами,
нахилялися віти німі.

Ти плече мні змочила сльозами
і з риданням пропала у тьмі.

Тишина, і навколо — нікого.

Ні дихання, ні руху не чуть.

Наче вийшов я сам на дорогу
і не знаю, куди повернуть.

Пригадав я під зоряним небом
безпощадної пристрасті яд...

Я б давно повернувся до тебе,
та не можна вернутись назад.

Од очей, як огонь, моє горе —
уявляю твій образ крізь дим.

Не дивися на мене з докором;
я не винний, кохана, ні в чім.

В моїм серці печаль і знемога
все життя обернули на муть.

Ти до мене любила другого,
і не в силі цього я забудь.

Тишина. Ні дихання, ні руху.

Не залить мені муки вином.

Знову ворон призивно і глухо
закричав за холодним вікном.

Ну, прощай, моя Нальо, я п'яний.

Я іду у далекі краї.

Поцілунок останній нагана

Нагадає про губи твої.

[1926]

*

Знову я на содовім заводі
над Дінцем у золоті хвилини.
І гудок журбу свою заводить,
і в синяві тоне сонний дзвін.
Йдуть дядьки, в задумі темні чола...
Ну хіба могло і снитись їм,
що в Сосюри, п'япиці Миколи,
буде син поетом видатним.

Я дивлюсь на поле і могили.
Батько мій не прийде з далнини,
бо коли казьонки зачинили,
він умер без водки восени.
Тату мій! Отруєний Ікаре!
Ох, якби з могили ти устав,
я б тобі тепер за гонорари
скільки хочеш «горької» купляв.

Над Дінцем упав я на коліна,
і в сльозах обличчя все моє...
Та мовчить земля під снігом синім —
мертвяків вона не оддає.
О життя, ти привидам над нами!
Всі шляхи — на гаті темна гать...
Я іду, а рейки під ногами
про минуле журно цокотять.

Я пішов за дзвонами повстання...
Тільки снилось іноді мені:
...десь Бахмут... весна... в саду гуляння...
І вона у білому вбранні...

Марив я про дівчину війну всю,
зір її в огні мені сіяв...
А коли я з фронту повернувся,
одружилась дівчина моя.

І тепер живу я, мов дитина,
рвуть сухоти горло й схудлу грудь.

Я б писать поезії покинув,
щоб любов загублену вернуть.
Угорі вагончики як тіні,
їх немов ковтає вишина.
Даль мовчить, сумна і повна сині,
не вертає юності вона.
Ой кричать гудки по всій окрузі:
«На роботу! До станків! Пора!»
Поженились всі колишні друзі,
парубками стала дівчора.
Ну чого, одірваний, я хочу,
загубив кого я у руді?..
Другим місяць світить в ясні ночі
і сміються губи молоді.
Зацвіте акація над ними,
і зоря простягне їм мечі.
А у мене зморшки під очима,
і не сплю од кашлю я вночі.
Я б упав на бруці на коліна,
але ні... соромлюся людей.
Але є партійна дисципліна
і життя в борні за новий день.
Стану я над сумом і над брудом.
Все росте, і в'яне, і вмира.
Знаю я, старі казали люди:
«Є всьому і час свій, і пора».
Все іде додому і на зміну,
потону і я десь у бою.
Тільки дужче поясом ремінним
затягну я талію свою.
Я в заводі. Гримає навколо,
і тремтить небесна синя гать.
Скоро я закінчу райпартшколу
і тоді не буду сумувать.

[1927]

*

Я на рани — груди
кожну хвилию й час...
Ніжні, рідні люди,
як же мало вас!

Мало чи багато,
я й не знаю сам.
Тільки вам я радо
все життя віддам.

Ой шляхи-тумани,
на труні труна.
Кажуть, що я п'яний,
я ж не п'ю вина.

Може, всі ми п'яні,
о багрянць моя!
Навіть і в коханні
не забудусь я.

Вмерла, мов на карі,
юні далина:
сині, чорні, карі
випили до дна.

Впасти б на коліна
й під глузливий сміх
цілувати стіни,
обніматися всіх.

Серце в тузі лине
на світань гаї...
Росяна калино,
лопухи мої!

Вдарю я по хвилі
золотим веслом —
й зашумлять похилі
верби над піском...

Татко мій Микола,
я із тьми прийшов...
Рух який навколо,
у гаю немов...

Я наївний, чистий,
все для мене — бій.
Місто моє, місто,
я навіки твій.

[1926]

*

Так сумно в вечори, коли в міськiм прибої
огні од ліхтарів містичні та руді...
І хочу говорить у мрії я з тобою
тоді.

Я згадую Бахмут, і карусель, і поле—
о синь твоїх очей!
Не вернеться любов, як молодість, ніколи,
як золотий Донець назад не потече.

Вечірній листя шум і силует коханий...
Поезії мої і сльози — тільки їй.
Мої шляхи — одчай, шукання і тумани.
І вже удалині кінець я бачу свій.

Прийди хоч уві сні і нахились до мене,—
ти можеш одігнать од мене давній жах.
Неначе сниться знов... шумлять трава і клени,
і ми з тобою йдем у сонці, у піснях...

Все далі образ твій, все глибше моя мука;
здається, що мене од болю вже нема.

А місто за вікном зітха і стука, стука,
і лине в тьму мою огнями ночі тьма.

[1926]

*

Коли потяг у даль загуркоче,
пригадаються знову мені
дзвін гітари у місячні почі,
поцілунки й жоржини сумні...

Шум акацій... Посьолок і гони...
Ми на гору йдемо через гать...
А внизу пролітають вагони
і колеса у тьмі цокотять...

Той садок, і закохані зори,
і огні з-під опущених вій...
Од проміння і тіней узори
на дорозі й на шалі твоїй...

Твої губи — розтулена рана...
Ми хотіли й не знали — чого...
Од кохання безвольна і п'яна,
ти тулилась до серця мого...

Ой ви ночі Донеччини сині,
і розлука, і сльози вночі...
Як у небі ключі журавлині,
одинокі й печальні ключі...

Пам'ятаю: тривожні оселі,
темні вежі на фоні заграв...

Там з тобою у сірій шинелі
біля верб я востаннє стояв.

Я казав, що вернусь безумовно,
хоч і ворог — на нашій путі...
Патронташ мій патронами повний,
тихі очі твої золоті...

Дні пройшли. Одлетіла тривога...
Лиш любов — як у серці багнет...
Ти давно вже дружина другого,
я ж — відомий український поет.

Наче сон... Я прийшов із туману
і промінням своїм засіяв... *
Та на тебе, чужу і юхану,
я і славу б свою проміняв.

Я б забув і образу, і сльози...
Тільки б знову іти через гать,
тільки б слухать твій голос і коси,
твої коси сумні цілувать.

Ночі ті, та гітара й жоржини,
може, сніться тепер і тобі...
Сині очі в моєї дружини,
а у тебе були голубі.

[1926]— 1957

В СУМІ

Тону в журбі, в задуми димі...
Невже й для мене доля ця?..

А за вікном манто і джимі
шумлять без краю, без кінця...

Дивлюсь у тьму, немов в безодню,
і не знайду шляхів собі...
Хіба повіситись сьогодні,
так як Єсенін, на трубі?

Покривить смерть і брови, й губи
у синій сміх, останній сміх...
Та не діждать золотозубим,
щоб я загинув через них!

Доволі, геть, омани журу,
повита траурами "хмар!..
Я — не Єсенін, я — Сосюра,
поет труда і комунар.

Іду на гул і глуму гами...
Нас тисячі, я не один!
Ви марно хтіли, щоб за вами
я не почув Комуни дзвін!

Нехай од голоду й утоми
аж надимає жили кров,
та протина цей гул і гомін
бадьорий крик: «Завжди готов!»

[1926]—1957

Із збірки „Юнь“, 1927 р.

СОНЕТ

Люблю тебе, доба переходова,
за смутний вид, за зломи, за огні,
за рух юрби і за огненне слово,
за владне «так» і непокірне «ні»...

Але і край Прийдешнього чудовий,
де б я не був, все видиться мені...
Про це веду я з зорями розмови,
коли все спить в вечірній даліні.

Життя моє! Тобі — мій дар любові,
це ж ти цвієш у квітці, в комахні...
Коли умру, чи доведеться знову
в твій океан улитися мені?..

О даль моя! О горизонтів зови
в вечірній час солодкої розмови!..

1927

*

Над селом туман —
дим із димарів.
Мов в краю оман
мій і зір, і спів.
Віти золоті,
як же вас забудь?
Я тону в меті,
як риплива путь.

Як забудь мені?
Відтіля ж я сам!
Вечір і огні
у сельбуді там.
    І тремтить рука.
    бо і я од вод.
    Школа заводська
    і завод, завод...
Я ж такий, як ті
милі злидарі.
Шахти золоті
од зорі вгорі.
    Небо зацвіло
    в діаманті брам.
    О моє село,
    я родився там!

[1925]

*

Вас. Елланові

Смерті нема для творців!
Стиснемо дужче багнет.
Той, хто горів і згорів,
вічно веде нас вперед.
    В бурі, на грози, на бій!
    Через плече патронташ.
    Ти синьоокий такий,
    рідний товаришу наш!
Юно йдемо до мети,
ми — революції гнів!
Весело в лавах іти.
Смерті нема для творців!

Чутно фанфари здаля.
Коло встає золоте.
Наче музика, земля
кроком бадьорим цвіте.
Погляд і думка — як ніж,
споминів зоряний рій...
Ти перед нами стоїш
в куртці своїй шкіряній.
Піснею серце і лет,
очі мільйонові мас.
Руки простяг ти вперед,
кличеш, смієшся до нас.
Вітер і море зусиль
туго хитає ряди.
Ім'я блакитне «Василь»
житиме з нами завжди...
Смерті нема для творців!
Стиснемо дужче багнет.
Той, хто горів і згорів,
вічно веде нас вперед!

[1927]

У МІСТІ

Тане день на серці пелюстками.
Шум осінній, дзвоне золотий!
Вже не давить груди мені камінь,—
я дійшов, долинув до мети.
Я забув, яка вже синь над гаєм,
що цвіте і пахне в тім гаю.
І чим дужче місто проклинаю,
тим сильніше я його люблю.

Журавлів вгорі прощальні зграї,
а в лице — авто і трамів дим.

Без мети по вулицях блукаю,
без вина п'янію од юрби.

Всі шляхи до тебе, юна еро,
як забудь огонь твого лиця?!

Ці шляхи — коммольці, піонери;
ці шляхи — поема без кінця.

«Не ходи,— казала мені мати,—
прийде день і кари, й каяття...»

Де ж він, той, що може одрубати,
одірвать поета од життя?!

Я ходжу щасливий од тривоги.

Ми — гроза і тронів, і корон,
ми — частина руху світового,
я — Комуни юний електрон.

Ой колись на громи Перекопу
йшли полки на огненних путях,
а тепер ларками й церобкопом
ми нове будуємо життя.

Перейдем кордони, межі й грані.
завоюєм те, що буде там...

О моя поезія повстання,
золота поезія Труда!

1927

*

Ніби в райдузі панелі,
дзвонять кроки тут і там.

Шум, гам.

А за обрієм оселі.

Пролетів веселий трам.

172

Я дивлюсь на сонця чолку.
Одлегіла в далі мла.
Он чорнява комсомолка
піонерів повела.
О мій день золоторунний!
Місто це а чи село?..
Одлунало, одгуло...
Ми на потязі — в Комуноу.
Я веселий, юний-юний.
Місто це а чи село?..
Десь гудок пісні заводить,
розриває синю гать.
Я прийшов сюди з заводу
про Комуноу розказать.
Десь гудок пісні заводить.
Хтось вітається, пішов.
Он юрба біля ВУЦВІКу.
Перемога — де любов,
де на смерть ідуть без ліку.
Хтось вітається, пішов.
Одлетіли, ніби клоччя,
роки гніву і образ.
Делегації робочі
шлють із Заходу до нас.
Даль малюють димом труби...
Я не марю, я не сплю.
Місто наше, місто любе,
як же я тебе люблю!

1927

*

Падають сніжинки лагідно і млисто
на моє обличчя, на сліди мої.

І уже здається, ніби я не в місті,
а навколо мене все гаї, гаї.
Що це? Може, сниться? Десь дзвенять трамваї...
Що це? Може, сниться? Десь авто загув...
Ні, це тільки вітер дерева хитає
та сліди глибокі ззаду на снігу.
Де ж мій сон, де дійсність? В чоло чорні віти,
поміж ними сонця на стволах печать...
...Шум юрби навколо, наче в лісі вітер,
по панелі кроки радісно звучать.
Я іду до клубу. Над столом червоним
«Що зробив?» питають очі Ілліча.
І скажу йому я, що ходжу в райшколу,
що до нього тільки мої думи мчать.
Усміхнуться очі. Й слухати я стану,
що до нас говорить у листі ЦК.
І здається, чоло... моє чоло гладить
ніжна і прозора Леніна рука

1927

НА ВУЛИЦІ

Ідуть піонери, і б'є барабан.
На них задивився голодний пацан.
Іде з ними в ногу, в обличчі — журба,
і никне без діла цигарка в зубах.
Та от закричав, налетів автобус
і хлопцеві в груди колесами вгруз...
Розкинуло ручки, не встане од ран...
А десь піонерів гримить барабан.

1927

Не хитайтесь зажурено, клени,
і гіллям золотим не шуміть.
Буде, буде, я знаю, і в мене
невідома й надзоряна мить.
Мої думи — мов бурі, мов банди.
Там поеми далекі горять,
пелюстки розпускають троянди
і на них умирає зоря.

Ой ви зорів сумні хороводи,
мій Вербун і ранкова трава!
Я прийшов од села і заводу
до багряного міста співать.
Хай гудуть мимо мене трамваї,
мов повстань несподіваний гнів, —
я люблю блискавиці над гаєм
і у полі вечірні огні.

Глянь, он хлопчик обдертий, голодний.
Ой, йому не pomoже непман.
Я не хочу співать про народи,
а про класи я хочу співать.
Хлоню, хлоню! Ми вільні тепера.
Дай же ручку маленьку твою.
Я тебе запишу в піонери
і востанне сльозами заллю.

Як і ти, я на вулиці вчився
і конфетів шукав в смітнику.
Та не марно за волю я бився,
йшов на смерть за хвилину таку.
Ми йдемо. І я чую: вже має
молодими крилами мета.
А з вікна мені Ленін моргає —
хоче душу мою прочитать.

[1927]

*

Горять веселі оченята,
не в ногу, ще й під барабан,
на площу, прямо до міськради,
за пацаном іде пацан.

А далі, далі комсомольці
ідуть у ногу: раз, два, три!
І серце міниться, мов сонце,
і зір надією горить...

Нехай, нехай, нехай неспами
життя розмінюють на дим,
а ми червоним океаном
заллем, затопимо світи!

І серце лине, лине, лине...
О прийде, о надійде мить,
коли звитязливо машина
на нашім полі зашумить!

[1927]—1957

*

Десь далеко в Юзовці могила
загубилась між хрестів чужих...
Там мій брат... О даль моя змарніла,
чула ти і плач його, і сміх.

Чула ти луну над снігом талим,
що котилась од гудків до ніг,
і як батька п'яного шукала
моя мати в вулицях вузьких.

Все пройшло... і дівчина, і сльози,
і повстання зорі запашні.
Тільки юрби на майдані Рози
та реклам і вивісок огві.

Пролітають авто і трамваї,
вічний рух у нерви туго б'є.
І ніщо, ніщо не нагадає
про минуле огненне мов.
Може, ми не дійдемо до брами,
що зоріє гаслами в імлі.
Зацвітуть сади над городами,
але ми вже будемо в землі.
Он ідуть закохані і юні,
а над ними — сплески буйні рук...
Може, син мій буде у Комуні,
а як ні, то, може, мій онук.
Ну, а що, як дійдем ми до брами
на новій, на зоряній землі?!
Ой шумлять міста, а над містами
пролітають хмари й журавлі.

1927

ПІСНЯ

Комсомолец молоденький
до червонців від'їжджав.
Проводжала його ненька,
на гармонії хтось грав.
«Захищай же край од лиха,
од незваних ворогів».
Кінь залізний важко дихав
і вагонами гримів.
Зір шука і лине, лине,
оббіга людей ряди...
У юрбі стоїть дівчина
і не сміє підійти.

Враз... дзвінок і диму клоччя.
Захиталось все кругом...
Промайнули сині очі
й потонули за вікном.
Кінь летить і димно дзенька
од туманів, верб і трав.
Комсомолець молоденький
де червонців від'їжджав.

1927

*

Удари молота і серця,
перебої, і провал

Вас. Еллан

Той молот б'є, а серце стало.
Воно не б'ється з ним у такт.
Але над траурним провалом
горить осяяна мета.
Ідем за гробом тужним кроком.
Сніжинки падають рясні.
Ти вмер, поете синьоокий,
але живуть твої пісні.
Ти йшов у вир, на тьму і сльоту.
І от спинивсь надмірний шлях.
Але живе твоя робота
у загартованих умах.
Кругом юрба... Бурвни... Хвилі...
І не спинить журби ніяк.
Ідем. А в пам'яті підпілля,
Михайличенко і Чумак...
Ридають сурми і антени,
але в серцях — змагання жар.

Схиліться, чола і знамена,—
умер поет і комунар.

Вже цвинтар. Віти у інеї.

Ти не підеш в нові бої.

Перед могилою твоєю

ми клоним голови свої.

Нехай твоє порвалось серце
і в сумі траура: «Кінець».

Але іще багато б'ється
вже загартованих сердець.

[1927]

ЧЕРВОНАРМИ

Марш

Червонарми, червонарми,
червонарми йдуть вперед.

Бо недарма, ми недарма
в сляві радісному мет.

Червоноарме, сурма грає,
вже в бою робочий клас.

Од Ірландів до Китаю
зацвіли заграви враз.

Підіймайте місто й поле,
злидарів по всій землі!

Громи армій комсомолу,
й комунари на чолі.

Ми рукою Радовлади
в горло катові — багнет!

Б'ють набої в барикади,—
червонарми йдуть вперед.

Угорі ворожі зграї,
там пропелери... Агей!..
Ілліча ми пригадаєм
тяжким залпом батарей.

Всі ми ніжні, кожний знає,
любим зорі, квіти й сміх.

Більше ніжності немає,
як умерти за других.

Ми рукою Радовлади
в горло катові — багнет!
Б'ють набої в барикади,—
червонарми йдуть вперед.

1927

МИ ПРИЙДЕМ І ТУДИ..

Панові С. Черкасенкові

«Натхненні мрійники?! Романтики червоні?!»
А хто ж усі світи надвоє розколов?!
А хто підняв рабів-пролетарів до броні
й на мурах розплескав погану вашу кров?
Не довго вам гулять в шантаннім закордонні!
Ми прийдем і туди... в нежданий вами час...
Неждано гляне смерть на бліді ваші скроні...
Та вдруге не втекти нікуди вам од нас.
Ми переборем все... і сум, і наші болі...
Сумнівів і хитань у того лиш нема,
хто виріс не в нужді, хто не зазнав неволі,
такої, що в тобі аж жили надима!
Ми знаєм, що у нас є люди і не люди,
у кого не серпя, а портфелі й пенсне...
Ми знаєм і йдемо... І йдуть за нами всюди...
Бо видно плями, бруд на тому, що ясне.

А от на вас давно не видно вже нічого.
Ви чорні та брудні од лепу і крові...
Вже не обмити вас. І вам одна дорога —
туди, де ви скількох одправили рабів!
Ніщо не спинить нас! Ми — месники народу,
який на вас робив всі ночі!.. Всі віки!..
Ми лиш тоді зітхнем і крикнемо: «Свобода!»,
коли у горлі вам повернемо штики!..

*Київ, весна
р. 1926*

ЄВГЕН

Балада

Євген — веселий хлопець,
в очах у нього степ.
Усе він гарно робить —
і те, і те, і те.

О ранки, о тумани,
о росяні стежки!

Батрак Євген рум'яний,
батрак Євген стрункий.

О ранки, о тумани,
о сонце, о весна!

Була дочка у пана,
Констанція сумна.

В гаю не квіти ранні
і не зозулі жаль,—
вся в чорному убранні,
кохання і печаль.

А ночі теплі, сині
і там, і ген, і ген...

І слухав піаніно
під вікнами Євген.

Од звуків небо тоне
і все кругом мовчить.

Здається, пальці панни
ридають уночі...

О вітре мій, о клени,
чому так серце б'є?

Євгене, мій Євгене,
минуле ти моє!..

Агей, забили дзвони
і там, і ген, і ген...

У гвардію Червону
пішов юнак Євген.

В минулім серце тоне,
од нього дим і мла...

у гвардію Червону
Констанція пішла.

Питань, я знаю, сила, —
чому вона така?!
Констанція любила

Євгена юнака.

Та сил немає в мене
співать про квіти й луг.

Констанцію й Євгена
зарубано в бою.

Я дань оддам любові,
о мій ясний титан!

Є в місті повітовім
могила і майдан.

О часу рух і хвилі,
о дальній крик сирен!

Лежать у тій могилі
Констанція й Євген.

В які віки я грані,

всі грані перейшов?
В любові є повстання,
в повстанні є любов.

1927

КОМСОМОЛЕЦЬ

Балада

...Бій одлунав... Жовто-сині знамена
затріпотіли на станції знов...
І до юрби полонених
сам курінний підійшов...

Аж до кісток пропікає очима...
Хлопці стоять перед ним, як мерці...
П'яно хитається смерть перед ними,
холодно блима наган у руці...

— Є комсомольці між вами!.. Я знаю!..
Кожного кулі чекає печать! —
...Стиснуто губи в останнім одчаї,
всі полонені мовчать...

— Всі ж ви такі, як і я, чорнобриві!..
Жалко розстрілювать всіх!..
Гляньте навколо... і сонце, і ниви...—
Відповідь — сміх...

— Ну, так пощади не буде нікому!
Вас не згадає замучений край!..—
Вийшов один... і сказав курінному:
— Я — комсомолец... Стріляй!..

1927

*

Білі акації будуть цвісти
в місячні ночі жагучі;
промінь морями залле золотий
річку, і верби, і кручі...

Будем іти ми з тобою тоді
в ніжному вітрі до рання,
вип'ю я очі твої молоді,
повні туману кохання...

Солодко плачуть в садах солов'ї,
так, як і завжди, незмінно...
В тебе і губи, і брови твої,
як у моєї України...

Ось вона йде у вінку, як весна...
Стиснулось серце до крику...
В ньому злилися і ти, і вона
в образ єдиний навіки.

1927

*

! Сумні акації цвітуть —
така вже їх солодка звичка...
І місяць розливає ртуть
на карі очі більшовички.

Не мрії — зоряні рої,
і серце швидко-швидко б'ється...

З очей моїх кохання лється
на вії вигнуті твої.

Й вони тремтять, мов чорні крила
щасливих невідомих птиць...
Я упаду з кохання ниць,
бо я уже такий безсилий...

Не можу я... Моя рука —
руки продовження твоєї...
Сльоза, кохана і терпка,
розбилась райдужно об неї...

Не плач... Я — твій, і ти — моя...
До смерті це, на віки вічні...
Неначе пісня солов'я
твое нахилене обличчя.

1927

*

Синій цвіт.
Сни, як ті,
як колись...
Я іду молододою ходою.
Пальці віт
золоті
простяглись
над водою.

Синій цвіт облита за горою...
Кров клекоче, буя...
Наче знову зі мною
юність моя.

Янтаріє дорога ясна,
і вона прийде скоро...
Тишина.
Зорі.

1927

*

Тебе любив, як вітер — небо,
в огні сумнівів і образ,
Нащо ж закохану із себе
ти удавала кожний раз?..

Тебе любив, як вітер — рожу,
в солодкій тузі, у журбі...
Але нещирості не можу
простити навіть і тобі.

Ти не любила... Час останній...
Який же біль, який же біль!..
Та за ілюзію кохання
навіки вдячний я тобі.

1927

*

Догоріли, погасли останні огні.
Облетіло жоржиною літо.
Той ставок і верба не присняться мені,
гам ніколи мені не сидіти.

186

Знаю... знаю... Прощай... Я за вітром піду,
розіллю в його шумі ридання...
Тільки голе гілля й мертве листя в саду
шелестить під ногами востаннє.

Скоро прийде зима. Скільки днів я спалив!
А для чого — і сам я не знаю...
Облітає вбрання з золотих ясенів
і за мною сліди засипає.

[1925]

*

Неозорі
далі знов.
Зорі, зорі...
О любов!
О ясного
болю яд!
Білі ноги,
синій сад.
Вітру гули
і село...
Все минуло,
все пройшло.
Все, як листя, —
десь на дно.
Світить місяць
у вікно.
О ясного
болю яд!
Білі ноги,
синій сад.
1927

*

«Ну, прощай. Я тобі тільки жінка».
Подивилась востаннє кругом...
А надворі летіли сніжинки,
мерехтіли, як сон, за вікном...

Тільки дум заклопотані зграї,
а за думами — постріл і тьма...
Дим цигарки пливе, пропливає,
як любов, як життя проплива...

Тільки постріл... і мозок — на ключчя,
і волосся, і кров на стіні...
От чому я минулої ночі
за Єсеніним плакав у сні.

Вітер шибками грає і дзвонить —
не влетить у кімнату ніяк...
Він такий, як і я, невгамовний,
безталанний такий, як і я.

Хто там плаче прощально і дзвінко,
чий чорніє в вікні силует?..
Так. Для мене вона тільки жінка,
як для неї я тільки поет.

[1926]

ОЙ, ВЕСНА!..

Ой, весна!.. Ой шумлять дерева
і хитаються віти в нестямі...
Хочу слухать забуті слова,

хочу бачити місячні плями...
Тіні й плями... О сон мій ясний,
як далекий садок повітовий...
Милий образ і мій, і не мій —
весь залитий сльозами любові...

Ну чого я не можу забуть,
ну чого я не можу згадати
твої губи, і плечі, і груди,
весь твій стан молодий і проклятий?..
Під очима і в'яне, й горить.
Я не хочу ні Неллі, ні Майї...
Я нікого не можу любити,
бо тебе до нестями кохаю...

Як це вийшло, далека, що я
своє щастя розбив, як дитина?..
Ти казала: «Бери... я твоя...»
Я ж, дурний, тільки гладив коліна...
Тільки гладив коліна, мовчав...
Цілував тільки плечі та брови...
Хоч і добре до неї я знав
все, що треба нам знать для любові...

Я не міг, хоч і кликала кров,
теплі хмари і зір твій чудовий...
Ми казали про вічну любов,
і хотів я такої любові.
Може, й треба, щоб згинула мить,
і тому — ти зі мною віками...
Я боявся тебе розлюбити
після того, що буде між нами...

Підіймається хвилями жуть
і оточує траурним гаєм...

Восьмий рік як дурний я ходжу,
восьмий рік по тобі я ридаю...
Я тебе не забуду, а ти
одрубала до себе дорогу...
Бо коли я пішов на фронті,
ти взяла й полюбила другого...

Заливає приборями гнів...
Я живу... а мені все немиле...
Ну чого я тоді не зробив
так, як ти, о далека, хотіла?..
Вже ніщо не цікавить мене...
Тільки сумтно, як ніч наступає...
Бо другий твоє тіло ясне
кожну ніч до знемоги кохає...

Я не можу і спати від ран,
не дає мені жити минуле...
Все частіше дивлюсь на наган,
все страшніше мені його дуло...
Кличеш ти? Я ж не можу ніяк...
хоч і знаю до тебе дорогу...
Повстає уся гордість моя,
вся любов повстає проти цього...

Є таке, що мій смуток жене,
що кида мої муки додолу:
все, що буде, чарує мене,
як почую пісні комсомолу...

І стає спокійніша душа,
пліч твоїх пропадають овали...
Ти для нашого руху чужа,
бо нужди ти ніколи не знала...

Ми з тобою зійшлись у маю,
ще не знав я, що значить ідея,
ти й тоді Україну мою
не любила, сміялась із неї!
Вже давно одлунали бої,
і нові ми побачили гони...
Ти ще дужче не любиш її,
коли стала Вкраїна червона...

Бачу в тьмі я пожежу руду
і знамена червоні без краю...
До стола я нагана кладу
і два рази ключем замикаю.
Світові підіймаються дні.
Як щасливо у їхньому русі!..
Ще наган пригодиться мені,
для других я іще пригоджуся.

[1926]—1957

МАРІЯ

Зеленіють жита, і любов одцвіта,
і волошки у полі синіють.
Од дихання мого тихий мак обліта,
ніби ім'я печальне — Марія...
Ми з тобою одні. Ми у полі одні.
Ти стоїш перед мене, як вечір.
Я дивлюсь на заплакані очі твої,
на покірно нахилені плечі...

В небі хмари біжать... Може, буде гроза?!

Зацвіли блискавиці над гаєм...

Я не можу сказати, я боюсь розказати,
що тебе я уже покидаю...

Що я можу?.. Скажи... Мої дні — мов хрести.

Я не мав і нічого не маю.

Ти стоїш і мовчиш... тільки вітер тремтить,
на плечі твоїм шаль підіймає...

Зеленіють жита, і любов одцвіта,

і волошки у полі синіють.

Од дихання мого тихий мак обліта,

ніби ім'я печальне — Марія...

[1925]

*

Скільки днів пролетіло над нами!

Серце тугою темною б'є...

Я дививсь у вікно з козаками

в соромливе обличчя твоє.

Як любив твоїх пліч я овали!

Пам'ятаєш — ярок... сіножать...

А коли ми на фронт виїжджали,

ти не вийшла мене проводжати.

Ой гули над сумними ланами

невблаганні удари гармат!

Скільки днів пролетіло над нами,

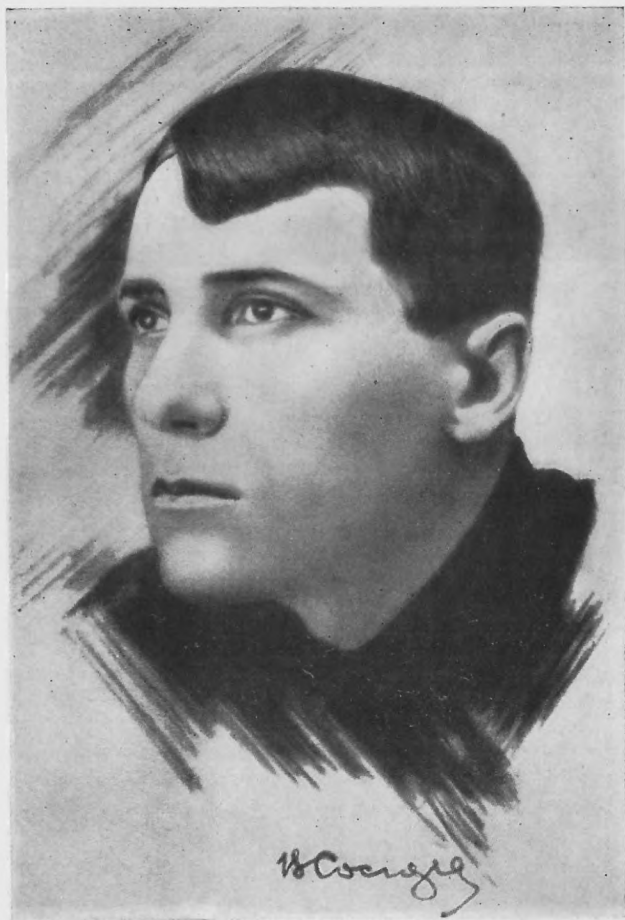
нам тепер не вернутись назад.

В твоїм серці нічого немає,

ти давно одружилась з другим.

Я ж волосся твоє пам'ятаю,

шути листя над ганком твоїм.

В. Сосюра. 1922 г.

В. Сосюра. 1925 г.

Я нічого уже не бажаю.
Тільки споминів встануть рої,
як чужі мені очі засяють,
так схожі на очі твої.

Це ж твоє наді мною усюди
нахилилось обличчя ясне...

Я ніколи тебе не забуду,
хоч давно ти забула мене.

[1926]

ЖОВТІЄ ЛИСТ

Жовтіє лист, і щастя розцвітає,
нема йому ні гранів, ані дна...
Зі мною знову ти. І тільки серце крає
очима синіми печальна далина.

І очі в тебе теж то золоті, то сині,
співають і мовчать... десь гайвороння гам...
За руки ми взялись, і тихе павутиння
обличчя обпліта на кожному кроці нам.

Крилами має смерть над нами і за нами,
прозора і сумна, як завжди, як колись...
І шарудить-шумить печально під ногами...
Жовтіє лист...

[1927]

ДІВЧИНА НА РОЗИ

I

І коли засне вечірнє місто,
зацвіте примарою в імлі,
буде чуть, як пада в сквері листя
на долоні стомлені землі.

Буде чуть, як крила журавлині
в вишині осяяній шумлять,
і потонуть думи в шумовищі,
як у сині вечора гілля.

Вже не тягне на село додому —
там, де дні пливли мої малі,
я чужий у полі голубому,
і здаюсь я гостем на селі.

Десь кричать і мчаться паровози,
і вгорі пропелери шумлять...

Я піду до дівчини на розі,
що за три квартали відціля.

Вже вона в міліції два роки
на посту стоїть біля ЦК.

В неї очі карі та глибокі,
вся вона і ніжна, і струнка.

Мов калина росяна у маї,
мов в гаю троянда молода.

І за що вона мене кохає,
я ніяк не можу розгадать.

Вся вона — мов зоряна розмова,
мов пахучий вітер у траві;

я ж такий сумний і ніяковий,
і у мене каблуки криві.

Серце кров жене в солодкі жили,
а в лице повітря, мов вино.

Я прийшов. Її давно змінили,
і в ЦК ще світиться вікно.

«Ти прийшов?» — і персами тугими
до грудей притиснуться моїх.
...Синь і синь... а там осінні рими,
а за ними — моря синій сміх.

Сил нема, сказати немає мочі,
що у мене жінка і маля...

Бо вона і слухати не хоче —
все губами рота затуля.

Бо вона з усмішкою ясною
на хвилину губи одрива,
й, мов вечірне листя, наді мною
шелестять і падають слова.

Ми йдемо, і ллється голос милий,
ніби губи юні до чола:

як вона гімназію скінчила
і в радянській Венгрії була.

Все мені давно уже знайоме,
а слова — тюльпанами кругом:
як вона любила воєнкама,
як її покинув воєнком.

Не зведе очей своїх тривожних,
і думки з моїми вдаль летять.

«Ну, скажи, невже тепер не можна
говорить інтимно про життя?»

Ми йдемо. Я думаю: «Востаннє...»

Все мовчить, і слухає, й цвіте.

О любов, о зоряне мовчання,
о руки тремтіння молоде!

II

Я сьогодні сказав про дружину
і про сина дівчині сказав.

Плакав вітер, і айстри осінні
нахилялись до зляканих трав.

Там, на заході, хмарні овали,
небокрай помарнів і поблід.
Ти нічого мені не сказала,
тільки довго дивилась услід.
З того часу я сонний неначе.
Груди болем нестерпно стиска,
як зажурену дівчину бачу
на посту біля дому ЦК.
Стій, кохана... Така наша доля.
Серце тихим привітом цвіте...
Я пригадую вітер у полі
і волосся твоє золоте...
Наче сонце пронизує груди,
і у жилах не кров, а вино...
Я ніколи тебе не забуду,
хоч у мене дружина й синок.

[1925]

*

Я піду на вулиці, де прудко
мчать авто і тане блідий дим,
де гуляють п'яні проститутки
й закликають голосом хрипким.
Скільки лиць, одерж, очей і рухів!
У очах мереживо цвіте...
Хтось здійняв до неба жовті руки
й проклинає місто золоте...
Заливає юрбами панелі,
я між них — незнаний і чужий...
О реклам огненні каруселі,
о життя зрадливий буревій!

Янтаріє листя на каштані,
одбива проміння ліхтаря.
Ех, якби мелодії повстання,
ех, якби троянди Октября!
Журавлів вгорі прощальні зграї,—
тільки їм дивитись на ріллю.
Місто, місто, я тебе не знаю
і за це ненавиджу й люблю.

[1927]

*

Небо хмарне, вогке, наче з вати,
у дощовій завісі село...
Як бадьоро мені заспівати,
щоб це щиро було?..
Так обридли зашлукані рими,
гей ви, гони, гаї!
Щоб пісні мої стали новими,
як налагодить струни мої?..
Сонні верби... Привітна розмова...
Синій місяць у дзеркалі вод...
Там гудки заливаються знову
і лунає завод.
На знайомую стежку до тину
я не гляну тепер і на мить...
Там під вітром печальна шипшина
про минуле на сонці шумить...
Хай шумить... я вже суму не хочу.
Кинув серце я нашій меті.
В мене карі, задумані очі
і зіниці у них золоті.

В полі вітер регоче і лине.
Більше, пісне моя, не ридай.
Україно моя, Україно,
революції зоряний край!

[1927]

*

Сніжинки летять
на землю холодну...
Біла безмежна гать.
Володю!...
    Небо зимове смутне
    і вчора, й сьогодні.
    Хто це покликав мене
    із безодні?
Боле, о боле мій!..
Плаче вітер так дзвінко.
Чий це образ ясний
крізь сніжинки?..
    В минулім мене нема,
    для минулого я не проснувся.
    Хто це руки лама
    в завірюсі?..
В мареві білім блакить,
лине воно, безкрає...
Хто це плаче за мною, біжить,
у снігу потопає?..
    Не бентежать спомини дум,
    минуле — забута жінка.
    Я вперед поспішаю, іду
    крізь сніжинки.

[1927]

Шумне місто скажено вирує,
я іду повз будинок «Вістей»
і в вікні, де редактор працює,
вже не бачу блакитних очей.

Був Еллан... А тепер немає,
і без нього я думи сную.

Як і він, я не все проспівую
про Комуни незнану мою.

Сніг ляга на вечірні панелі...

Перед мене могила чи мур?!

Знаю, прийдуть нові менестрелі,
тисячі невідомих Сосюр.

Залунають на спів їх дзвінко
довгі плески закоханих рук...

І впаду я, самотня сніжинка,
на холодний наїжджений брук.

Десь годинник прощально затінька...

Упаду... і не жалько, що мла...

Я хотів би, щоб тая сніжинка
п'ятикутна сніжинка була...

1928

УКРАЇНО МОЯ

Мого суму останні огні

потонули уже вдалині.

Це лиш сон, це лиш згадка одна...

Україно, моя сторона!

Україно, моя сторона,

краю мій і сподівань, і мрій!

Вже давно одгриміла війна
на твоїй стороні золотій.
Це тобі моя пісня, і гнів,
і ридання, і розпач, і сміх...
Як люблю я твоїх юнаків
і дівчат чорнобрових твоїх!
Мое серце і слово на «лю»...
Ще я пісню складу не одну...
Як ненавиджу я, як люблю
Україну — мою сторону.
Я ненавиджу, нене, тебе,
що над нами ще висне імла,
що від кволого «цоб» і «цабе»
недалеко ще ти одійшла.
Ах, я хочу незнаних шляхів,
щоб твої кароокі сини
обернули у крицю свій спів
після років безумних війни.
Як не хочу я давньої мли,
і бажання мое — як багнет,
щоб усі ми залізні були,
з золотими очима — вперед!
А люблю я тебе, ох, люблю!
За пориви, за муки твої,
що не марно за сонце бої
заливали всю душу твою...
Кожний крок одвоюєм у тьми,
в новій формі вирує війна...
Будем, будем залізними ми,
кинем зір на світи не з вікна...
Україно, моя сторона!..

[1927—1928]

*

Знову місто моє, не чужий я у нім,
я його цілковито приймаю,
я карбую свій крок на янтарні огні,
і мені як музика трамваї.

Знову місто моє, ти навіки моє,
ти червоне, ти любе, ти наше!

Тільки сняться мені ріпники, увріє
і од мозку скривавлена каша...

Тільки сниться мені робітничий народ,
що крізь ніч простягає нам руки,
що не вийшов іще із одвічних болот
і безодень покори й розпуки...

Я б хотів — на коня, і рубать, і рубать,
щоб циліндри й манжети з руками
од шаблюки — на брук, на разбитую гать!...

Щоб набої шуміли над нами!..

Я хотів би тепер позабути всі дні
і під маршу восторжені громи
йти у лавах на смерть, що гуде вдалині,
позабувши і жах, і утому...

Сумно непман іде, він не знає нужди,
та зате й насолоди не знає.

Червонармів аж он безконечні ряди,
крок ритмічний багнети хитає.

Непман глянув на них — і обличчя його
побіліло ще дужче крохмалу...

І погас у очах шансонетний огонь,
бо уже не вернуть капіталу.

Бо в маєтку його вже шумить дітвора,
з безпритульних ростуть громадяни.

А у тебе, непман, ні кола ні двора,
тільки ночі нафарблено-п'яні!..

Тільки чорний розгул по ночах в кабаре,
поцілунки повій і ридання...

А настане пора — серце стане, умре,
як зірниця, спашчувши востаннє...

Я б порадив тобі, мій печальний непман,
так зробиць, як Серьожа Єсенін...

Бо нема перспектив, бо кругом — океан,
а у ньому пісні і знамена...

То робочі ідуть. Не злякав Чемберлен
тих, що звать «грабарі капіталу».

І у маршах бучних, і у шумі знамен
моє серце гігантовим стало...

Мов немає мене... Тільки є колектив,
тільки сила, єдина і стала.

І здається, усе б я для тебе зробив,
о дзвінке революції рало!

Як я чую тебе, як я знаю тебе,
я — колишній селяк і робочий!

Я забув і ріллю, і надривне «цабе»;
я — не той, я вже іншого хочу.

О далекі дядьки бородаті мої!

Ви наївні, ви рідні, як діти.

Треба нам у міста, у заводи іти,
щоб навчитись уміть і хотіти!

Як люблю я тебе, мій народе сумний,
мій чудний і трагічний народе!

Скільки виніс тортур ти в дорозі своїй,
та іще не скінчив ти походу.

Не ховайся в гаях. Хворостянки свої
ти в міста оберни огнеокі.

Я вже бачу огні, я вже чую бої
і твої міліонові кроки...

Ми підем, ми підем на далекі міста,
що всю землю облутали дико!..

Зброя нам — ленінізм, і Комуна — мета,
там не буде ні злиднів, ні лиха.

Пам'ятаеш ті дні, як прийшов більшовик
в час огненний до тебе, народе?

Як на поклик його вдарив вибух, як крик!..

З того часу минули вже годи.

Ти тепер не такий, я уже не такий.

Я — твій син і поет, і любов'ю
дні залито мої... Наче зоряний рій
мої думи, і серце, і слово...

Я тобі їх несу, бо мене ти родив,

бо мене годував і годуєш;

моє серце тебе тільки чує

і до тебе летить крізь моря ліхтарів!

Як люблю я тебе, мій народе сумний,
мій чудний і трагічний народе!

Скільки сил розгубив ти в дорогах своїх,
та іще не скінчив ти походу...

[1927]

МАТИ

Вже засохла ворожая кров
там, де вітер над рейками віє,
відкіля я до міста прийшов
оспівати Комуни індустрію.

Де вагонів багряна змія,

край села, із низенької хати

вийде мати смуглява моя —

буде сина свого виглядати...

Буде ждять, вся — покора й печаль...

Над чавункою хмарами — зграї...

Пролітають вагони у даль,

та мене в тих вагонах немає.

Наплива на зіниці туман...
Мамо, мамо... не плач, не треба!..
Твій Володька, Комуни боян,
не забув Донеччини неба.
Зацвінуть Україна і Русь
після днів світової побіди,
і тоді я додому вернусь —
у крейдянім кар'єрі робити.
Буде так, як хотіла ти.
Тільки зараз не клич... Не можу..
Кида час червоні цвіти
в мою душу, на промінь похожу..
Як далеко до яблунь, озер...
До дівчат, що вміють любити!
Друга мати у мене тепер —
революція... всього... світу!

[1927]

ДНІПРЕЛЬСТАН

Цвіте червона Україна.
Де хвиля в берег б'є дзвінка,
там, де Дніпро гримить і лине,
уже поставила турбіни
міцна робочого рука.

Пороги, вежі, мури, брами...
І от над шумами ріки —
спокійні велетні-динамо,
де золотими двигунами
біжать за склом маховики.

Коліс і кроків біганина...
Хто дав розгін?

Який титан?
Могутнім струмом Україну
непереможно і невпинно
веде в Комуни Дніпрельстан.

І день, і дим, і даль, і рими,
батьорий крок, батьорий спів...
Шумлять міста... А десь над ними
у небі арками легкими
цвіте мереживо мостів.

Немов пожар на небокраї,
од нього в барвах даліна,—
то безнастанно і без краю
Україна з домен посилає
моря огненні чавуна.

Кому фантазія і сни ці
в потоці марень і горінь?..
Неначе струни, залізниці
у блиску райдужному криці
біжать у мрійну далечінь.

О, багрянійте, хмар овали!
В руках у нас — стихії гать.
Гудуть дроти над полем чалим,
і там, де банди панували,
електропотяги летять.

Вагони рвуть повітря груди,
через мости й ланами мчать.
А за вікном щасливі люди
про те, що є, і те, що буде,
поміж собою гомонять.

У місті синьою юрбою
робітники на працю йдуть.
Кричать гудки, мов сурми бою,
і трактор владною ходою
у полі чорну ріже путь.

Там, де соша привітно лине
в село долиною з гори,
звучить із вікон піаніно,
і у садку за синім тином
веселий гомін дівтори.

Не марно йшли ми до загину,
несли в поля пожежі гнів...
Цвітуть веселкою хвилини,
й старий Славута з України
країну радості зробив.

Сумна коса і зір чудовий
комусь приснилися давно...
Вишневі губи, чорні брови,
пісні дівочі вечорові
і шум акації в вікно...

Прощальний шум... Хіба забуде...
Горить під місяцем мій штик,
і патронташ — хрестом на груди...
А за Дінцем в погонах люди,
і зброї дзвін, і плач, і крик...

Не марно йшли ми до загину
на крик розпачливий «війна!».
Немов у лузі та калина,
колись печальна Україна,
тепер — весела сторона.

Бушують юрбами майдани,
ясна для кожного мета.
І певний крок гримить і тане.
Міста, міста! Струнки титани —
побіди зброя золота!

Готові всі завжди до бою.
Лиш гасло здійметься ясне —
земля застогне під ходою
і даль грозою світовою
непереможно спалахне.

Які ясні навколо лица!
То синьоблузники пройшли...
Їх руки — в даль, неначе птиці,
вони підвалини із криці
під мур республік підвели.

У вишині плакатів кличі.
В майбутнє путь! В майбутнє путь!
Трамваїв дзвін, гудки, обличчя...
А ніччю клуби робітничі
роями шумними гудуть.

Ми форт міцний зробили з краю:
на мурі — мур, на гаті — гать...
Прожектор небо розсікає,
і золоті аерозграї
в його промінні мерехтять.

Жаданий день не за горою,
коли повстань ударить ток.
Ідуть полки, і дзвонить зброя,
команда з рою і до рою
рядів хита ритмічний крок.

Ідуть полки... Наказ: «На чати!»
В майбутнє путь, в майбутнє путь!
За ними танки і гармати,
неначе велетні горбаті,
рядами грізними повзуть.

А небо — тихе і безмовне,
на ранок — зоряні гаї.
Ідуть полки, й поля бавовни
за ними шумом ніжним, повним
хитають кучері свої.

Команда рве поснуді гони,
ритмічно цокають штики.
На сході полум'я червоне...
І на озброєні кордони
тривожно зорять вороги.

Ідуть полки, нема їм краю,
од них у даль прослалась тінь.
А Дніпрельстан горить і грає,
він рай земний зробив із краю
для щастя інших поколінь.

Шумить Дніпро... Керують люди
двигіння сил глухе, сліпе.
Машини дмуть могутні груди...
СРСР дала це чудо,
безсмертна воля ВКП.

В росі Тарасова могила,
навколо — криця і чавун...
Спокійно спи, поете милий:
вже простягли над світом крила
міцні республіки Комун.

В бетони й сталь наш край закутий,
нам не страшний ворожий стан.
Минуло «Бути чи не бути?».
Над сирню буйного Славути
про це вирує Дніпрельстан.

1926

СМЕРТЬ

Наді мною ні вітру, ні гаю,
тільки літери чорні: «Кінець»...
Упочі, коли спати лягаю,
все здається, що я уже мрець.

І у мене вже ями — не очі,
серце стало в тяжкій тишині...
І так довго я спати не хочу,
і так жутко, так страшно мені!

Кожний день нас потроху з'їдав,
в тьму уходять нові й нові.
Скоро прийде кінець, я знаю,
й непокірній моїй голові.

Буде небо за містом зелене,
й дерева в тумані золотім,
і у траурних звуках Шопена
чорний прапор над гробом моїм...

Прийде дівчина бліда востаннє,
що мене розлюбила давно...
Наді мною промови й ридання,
а мені все одно, все одно.

Наді мною нахилиться мила,
поцілує востаннє, зітхне.
Тихо гроб мій опустять в могилу
і засиплють землею мене.

І розійдуться потім понуро,
в колотнечі потонуть міській.
Тільки буде самотня фігура
на могилі ридати моїй.

Прийде вечір зажурений, синій...
Лиш єдине питання в груді:
чи багато дівчат на Україні
буде плакати за мною тоді?..

10. 11.1927

ЗИМА

Холодним спокоєм одягнено поля,
у білому вбранні замислилась земля.
Куди не глянь — огні, холодні скрізь огні,
і сонце, наче спить у мертвій вишині,
тепла не шле згори. Чи довго буде сон цей?
Замислились поля, стулило вії сонце.
Мов облетіла даль, зів'яла, одцвіла,
покрило льодом рік холодні дзеркала,
там переливи хвиль вже не біжать вперед,
лиш іноді вітри торкають очерет,
і ріки мов дзвенять, жаліються у сні,
не в силі скинути окови крижані.
А прийде ніч сумна, і місяць угорі
по небу темному розвісить ліхтарі,
зависе вовк у тьмі з огнем очей рудим,
і стане жить усе життям якимсь страшним
у балках, у степу, на ріках і вгорі,
аж до холодної до дикої зорі,
що прийде з глибини і над полями стане,
урочиста, як спів, з плащем своїм багряним,
погляне на сніги... отверзуться уста,
і сонце випливе, як риба золота.
В обіймах тишини і далі снігової
проходять ночі й дні у срібному завої
та хуга іноді над степом продзвенить,
крилами білими затьмаривши блакить,
з риданням пролетить розпатлана вона,
погасне вдалині... І знову тишина.
Та прийдуть інші дні, й весни зелений спів
у теплім сяйві зорь, у дзвоні ручаїв,

крізь привітання пtiць, крізь роси і тумани
над полем зацвіте, як музика незнана.
Щасливі прийдуть дні і глянуть із безодні
на океани трав, на ріки многоводні,
що скинули свої окупи нависні
і вільно вдаль біжать... Щасливі прийдуть дні!
І в нас була зима, і ми були, як ріки
в окупах нависних, похилі, без'язикі,
в холодній тишині, під тягарем одвічним,
нам не було часу підняти до зір обличчя.
А десь цвіли сади і дивно пахли трави,
над ними — місяць рожевий і ласкавий,
лунав там дзвін гітар, і в залах осіяних
крутились у танку щасливі юні панни,
і кавалери їх дзвеніли острогами.
Як домовина, ніч гойдалася над нами.
І в нас була зима. Та дзвін хрипкий церков
раптово в ніч одну немов залляла кров —
то запалили ми огні свої уперті,
то ми пішли на штурм у білім танку смерті —
і у тривозі зб'як, розтанув пишний бал,
і перемоги крик потряс колони зал!
Упав минулий світ, мов яблуко доспіле,
і на багнети ми троянди почепили.
І в нас була зима. Але тепер не те.
Тільки для нас земля співає, і цвіте,
і, звільнена, пливе у зорянім тумані...
О аромати трав, о крила днів багрянi,
що заплели вгорі невиданий вінець!
О теплий тиск руки, о дружній стук сердець!

[1929]

ПРОЛЕТІЛИ РОКИ

Під рояля звуки спав будинок білий,
довго слухав місяць тугу золоту...
Це було над морем. Дерев шуміли,
страшно так шуміли в нашому саду.

Між дерев проміння смутно простяглося,
небо посилало дальній нам привіт.
Ми стояли мовчки, і твоє волосся
пестив ніжний вітер у хитанні віт.

Наче на молитві, я дививсь на тебе,
був чужий тобі я, хлопець із села.
Ти була холодна, як осіннє небо,
серцем не зі мною ти в ту мить була.

Я пішов у морок, на мерця схожий...
Та раптово грози вдарили кругом!..
Постинали кулі ті багряні рожі,
що цвіли й хитались під твоїм вікном.

Постріли і войки. В реготанні бурі
хтось палив безжально по собі мости.
І на тлі пожежі вершники похмурі
слухали безмовно, як ридала ти.

Я ішов полями. Може, так і треба,
що давно для мене одшумів той сад...
Пролетіли роки. Повний мрій про тебе,
я проніс твій образ крізь огні гармат.

Пролетіли роки. Думи хилять чоло...
Знов переді мною, ніжна і сумна,

ти стоїш, як привид. Тишина навколо,
лиш музика ллється з темного вікна.

Ти стоїш печально в сяйві золотому,
що крізь віти падає на твоє лице.
Я дивлюсь на тебе і не знаю, чому
я любив ці очі і волосся це?!

А тепер — неначе ти з чужого краю
і мені знайома зовсім не була.
Так іди ж від мене! Я тебе не знаю,
ти чужа навіки хлопцеві з села.

[1930]

СЕРЦЕ

Солодко й тоскно, ах...
Це кохання нестримано лине.
І розлука встає, як жах.
Срібло озер України
в твоїх очах,
єдина!
Під нами —
сніг
пломенистий,
котяться гами
до ніг.
Над нами —
туманна блакить.
Це місто шумить і шумить,
велике
північне
місто.

Я став за токарний верстат
для того, щоб бути робочим,
щоб марно не плакали очі
над морем кривавим страт...
Я хочу усе зрозуміть,
щоб бути як сніг той іскристий,
що стеле під ноги блакить.
А місто шумить і шумить...
Велике
північне
місто.
Обличчя в тумані чиє?
І хто з ким на сонячнім герці?
Я стримаю серце своє,
українське
розхристане
серце.
Я стану таким, як Еллан.
Це лице його рідне і добре...
Проведи ж ти мене крізь туман,
перший
хоробрий!
О усмішки твоєї блакить
і голос, що падає дзвінко!
Ти казав, що не можна любить
революцію й жінку.
Що не можна дивиться на бурі
крізь усмішку кармінних губ...
І здригалися брови хмурі
й непокірний білявий чуб.
Хай же слово, як молота льот,
протинає стихії тумани.
Я до тебе прийду крізь завод,
лиш не кидай мене, Еллане!
А вона стоїть і кличе:

«Ти мій,
ти навіки мій!»
І на владне рум'яне обличчя
впали тіні солодкі од вій.
І хитаюся я... Два магніти:
революція і любов.
Пам'ятаю... акації... літо,
коли місто взяли ми знов,
коли прапор червоний під крики
з виконкому зірвав отаман,
і було так туманно й дико
дивитись на ями ран,
на обличчя розстріляних долі,
на тих, хто вмирати вмів.
І шуміли печально тополі
над трупами впалих бійців.
Хай прийшов я до сонця крізь ночі,
але біль той в мені ще не змер.
От для чого я став робочим —
щоб не схибить тепер.
На чолі долоня холодна,
а серце — шматок терпкий.
Там, де заграв багряні полотна,
так призивно
кричать
гудки.
Я змалку слухав їх крики,
був одірваний
довго від них.
Місто
північне
велике,
я в обіймах твоїх.
Я на тебе уже не сердитий,
вицав з рук непотрібний ніж.

Хоч похмуро — міцним монолітом
на козацьких кістках ти стоїш.
Ось морями встають обличчя,
чорнобриві,
старі, молоді...
І все швидше, і швидше, і швидше
серце б'ється й клекоче в груді.
Серце,
козацьке серце...
Не хили свого обличчя,—
не личить
тобі тепер це.
Я зроблю тебе робітничим,
моє змучене серце!
Слухай...
Он Він йде
і бере Петра за в'язи...
Його руки — грозові маси,
очі — повстання день
в океані облич...
Ти не чуло?
Я чув,
як майдан заgrimів, загув,
як Петра
поборов
Ілліч!
Пролетів романтики час,
що крізь неї ми йшли до загину
за міфічну якусь Україну,
що дурили
нею
нас.
Протинай же, думко, туман
електроном у морі стихії.
України старої нема,

як немає старої Росії.
Із південного із туману
у польоті в невидані дні
мерехтить Україна багряна
золотими крилами мені.
Наді мною вся в димі блакить,
і сніг,
як сльози, чистий
лягає
покірно до ніг.
А місто шумить і шумить...
Велике
північне
місто.

Ленінград
Лютий, 12, 1930

*

Пам'ятаю той вечір останній,
як з тобою прощалися ми,
як на нас налетіло повстання
і зробило чужими людьми.

Ти ридала, зітхала без ліку,
припадала до грудей моїх...
Та від тебе пішов я навіки
у поля до пожеж золотих.

Тільки сльози текли непомітно,
щоб повстанці не бачили їх,
і все снилися очі блакитні,
твое плаття, і губи, і сміх.

Пролетіли ті дні, пролетіли,
як і щастя моє золоте...
І незнана, невидана сила
на полях України цвіте,

де несли ми на луни металу
своє серце на вістрі ножа...
Ах, нужди ти ніколи не знала,
і тому мені стала чужа.

Ти чужа цій невиданій силі,
що мене захопила в полон.
Твої губи солодкі і милі
не всміхнуться при громі колон.

Ти мені не всміхнешся ніколи,
твої очі — ненависть і жах:
на твоє на поміщицьке поле
ми приїхали на тракторах.

Ех ви, коні, залізні ви коні!
Ви примчали на слово: «Добий!»
Вам чужі ці вузьенькі долоні
і цей стан і гнучкий, і тонкий.

Що ж ти дивишся все на дорогу,
мов чекаєш на месників рать,
і про наймита про молодого
ти не хочеш уже споминать.

Замела всі дороги пороша,
рать не прийде — вона у землі.
Золота ти моя і хороша,
мої ручки ворожі, малі.

Ти за нами не йшла до загину,
хоч і очі любила мої,
а була б ти мені за дружину,
якби виросла в бідній сім'ї.

Не забудь мені вечір останній,
як з тобою прощалися ми,
як на нас налетіло повстання
і зробило чужими людьми.

Повертався я пізно додому,
снігу падала срібна імла...
І жебрачка, так страшно знайома,
мені руку свою простягла.

Глянув я і завмер... А у неї
підігнулися ноги... Що це?..
Чорні вії у срібнім інеї
впали тінню на жовте лице.

Я не встигнув її підхопити,
тільки слухав, як серце гуде.
А навколо гриміли копита,
пролітало життя молоде.

Я стояв біля мертвої жінки,
що її нам лишили мерці;
й так покійно лягали сніжинки
і не танули їй на лиці.

Потім — люди, швидка допомога,
білі ноші і знову імла,
і поїхала в дальню дорогу
та, що серця здолать не могла.

Одgrimіли прощально копита...
Тільки сніг замітає сліди...
Хто ж сказав, що не можна любити
тих людей, що не знали нужди?

Москва, лютий, 12, 1980

СЕРЦЕ

Там, де юність моя розцвіла,
неповторна, смуглява і мила,
все гущіша заводів імла
і уже не сумують могили,
там, де юність моя пролетіла
і, як сон золотий, одцвіла.

Там пускали качки з окуги
ми в воді, у швидкій, каламутній...
Там весна... Ї так пахтять береги,
де тече мій Донець незабутній
крізь тумани моєї снаги...

Ой Донець!.. Твої хвилі масні
все пливуть перед мене неначе,
а на них все качки з окуги...
Тридцять два уже роки мені,
а й тепер, як дитина, я плачу,
як згадаю твої береги...

На папері, мов камінь, рука...
Сниться школа мені заводська,
і в піснях, над розливами трав,
я про Дюжку Серьогу згадав...
З ним на фронті я був... Де ж ти, ой...

мій чудний третьоротський герой?..
Тут, як зірка, вирує Будпром,
і будинки ростуть за вікном,
і сезонники йдуть... Їх пісні
щось нагадують рідне мені..
Харків, Харків шумить за вікном,
тільки ж чому сміються кругом?!

Хай сміються... Я знаю цей сміх —
сміх людини, що заздрить стихії,
що, її не здолавши ніяк,
розоряється, паче Коряк,
на полях України й Росії...

«Він списався... Дивігся: Донець?!
І ридає цей йолоп смуглявий
за якимись качками...

Пішов нанівець...» —
філософствує критик, мов гава.
І повторює Момот:
«Кінець».

Ах, мої золоті старички!
Хоч і роки у вас неоднакі,
та однакі в вас душі..
Собака,
навіть той наплював на ваш сміх,
бо заслухався віршів моїх.

Песик мій... Ти піди розкажи
тим, у кого немає душі,
в кого мозок твердий, як наждак, як штиблет,
що Володька — великий вкраїнський поет.
Що іде він крізь заздрість, крізь глум і крізь сміх,
як Шевченко колись, як Байрон і Франко,

і, на горе для критиків цих,
на Україні всі люблять, читають його
і пісні його (сліз моїх муть)
під подушку дівчата кладуть.

Що доволі його вже цькувать,
хоронити завчасно, бруднить,
на уста його класти печать
лиш за те, що він рветься в блакить,
лиш за те, що в Комуни Едем
він іде не з душею раба,
що і радість йому і журба
так багато приносили тем,
що родився він не холуєм...

Лиш за те, що він просто, для всіх,
наче птиця, співає пісень,
на підлиз не подібний отих,
що співають нещиро про день,
що душа в них падлюки, шута і раба,
а в душі їх, як жаба,— журба.
Чую, чую: кричать і гудуть,
вже спішать наліпить ярличок...
Що я вам? Ворог я?.. Дурачок?
Що?! У мене нема голови?!
І в піснях тільки дим, тільки тьма?!
Чернишевський, Белінський, де ви?
Я один, я ридаю... Дарма...
Тільки там десь упало, як дзвін:
«Чернишевських, Белінських нема...
Може, будуть...

А зараз на гак
вас беруть Коваленко й Коряк».

Я змагаюсь, та зняти руки
не дають гаченята й гачки,

Дніпрельстан

Звітиє червона Україна
де лвиця в березі з дзвінка,
там, де Дніпро гримить і шме,
уже поставила турбіни
міцна робочого руха

Пороги, вежі, мури, брами
і от, над туманами ріки,
спокійні велетні - динамо,
де золотими двигунами
біжать за склою маховики

Коліс і кроків біганина...

Хто дав розгін?

Який титан?

Могутнім струмом Україну.

непереможно і невпинно

веде в Колуну Дніпрельстан

В. Союра, 1929 г.

що вп'ялися у серце мов...
В грудях — пустка, і в скроні не б'є
моя кров...

Я упав...

Десь кричать: «Ач який?!»

Не підвести чола, руки...
Тільки топчуть мене каблуки.

Що ж, топчіть каблуками мене!
Тільки серце не руште мов,
бо воно, наче птичка, лежить
у окурках, пилу і крові,
тільки марить воно про блакить...
Цяйте, хлопці!.. Дихання спиніть...
Мов серце на бруку лежить.

Та раптово рука простяглась,
і почули всі коршуни: «Зась!»
Одійшли...

І над лезом штика
підвелась благодатна рука,
і, за злидні, за муки, талант і бої,
у розтерзані груди мої
положила мені серце...

Це — так.

І сказав усміхнувшись Гірчак
(голос був як донецький гудок):
«На, Володю, партійний квиток
і носи, наче серце, в груді,
бо багато боїв впереді».

І забилося серце мов...
Чернишевські, Белінські в нас є,
їх ідуть тисячі, всі в диму,
як і я, до далеких Комул...

Ви питаєте:

«Що ж за рука?»

І скажу я скрізь сльози:

«ЦеКа».

28.IV.30

ВЕЧІРНІ ВУЛИЦІ

Я люблю вечірні вулиці великого міста,
коли юрби — як хвилі на пляжі,
на вечірньому пляжі,

шарудять на панелях,
стомлені ритмом, спокійним ритмом
закінченого дня.

Коли серце тисне солодке передчуття
невідомого

і за кожним рогом чекаєш на чудо,
заглядаєш в кожні очі,
коли, наче квіти в золоті води,
кожне слово падає в твою душу.

Ритми вулиць проходять крізь тебе
і наливають жили музикою міста,
нерви бринять і співають:

кожне обличчя рідне,
кожен рух — твій.

Душа юрби засмоктує тебе в свої безодні,
і солодко потопати в ній,
відчувати себе часткою великого руху,
часткою, що творить цей рух.

Золоті водоспади електричного світла
падають на панелі,

на очі,

на руки,

сковзають на чорних спинах таксі,
на склі вітрин,
заливають асфальти майданів і вулиць.
Нічого зайвого,
все на місці,
всім керує рух.
Вулиці — як плакати.

Панують чорні й янтарні фарби —
фарби вечірнього міста.

І здається, вся земля — місто.

Поле — мов сон, мов далека легенда,
мов казка для маленьких дітей.

Прекрасно почувати себе часткою міста,
чудесної машини наших днів,
блукати у громі й дзвоні
вечірніх і радісних вулиць,
дивитись на Будинок промисловості
і марити про прийдешнє.

Ліхтарі наче зорі, що спустились на
землю і стали
служить людям.

Зорі міста, квіти майбутнього.

Поети!

Не співайте про зорі й місяць,
оспівані поетами всіх віків і народів.

Наш вік електричний,
наш народ — пролетаріат.

Наше небо — місто,
і ліхтарі — наші зорі.

Поети!

Ідіть на вечірні вулиці міста,
хай ваші нерви продовжують телеграфні
проводи

й електрика наповнить вам жили.

Наше гасло: рух!

Урбанізуйтеся, поети!
Годі старе барахло
        видавати за нове
і ходити у чужій поетичній одежі,
що давно зотліла
        на плечах класиків минулого.
Горе й сором таким!
Бо вони подібні до акторів на сцені.
А життя — не сцена.
Актор змиває грим
        і стає, як всі,
а ви так і ходите заgrimовані,
і навіть дівтора
        показує на вас пальцями!

Поети!
Ви — не павичі, а творці нового життя,
що творить вас!
Будьте сучасні!
Урбанізуйтеся, поети!..

30. XII. 28

КАМ'ЯНКА

Невже прийшли минулі роки?!
Й, здається, за дверима знов
іде і кашляє потроху
Сергій Васильович Смирнов,
учитель мій...

        Щасливі роки!
Вас не вернуть ніколи знов.
В саду і айстри, і жоржини,
і шум дерев...
        Я не один.

Покірні губи Катерини,
і за вікном — гітари дзвін...
Між вітів тонкий місяць бродить
там, у лишневій вишині,
і з доломітного заводу
австрійських бранників пісні:
з глибин минулого в ці дні
од них проміння простяглося,
мов Васі Демського волосся,
що пальцями, замість гребінки,
розчісував він після сну,—
і голос задушевно-дзвінкий
і про любов, і про війну...
Між нами — роки, далі й дими...
Чи він забув ту ніч лунку,
як ми під вербами густими
ловили раків у ставку,
як ми ходили за могили
збирать гербарій в дні руді,
і Фіялковського дражнили
усі ми «Плюшкіним» тоді...
Як кожний крок ми брали з бою
пером, а потім і штиком...
І от стоять передо мною
Кривсун, Альохін і Гнатко...
Товаришів веселе коло
розвіяв час...

Де ви тепер?

Гнатко уже агробіолог,
і в Кременній Альохін вмер.
Ну, а без краю і без дна
сім'я ковтнула Кривсуна.
Ще й зараз він чудний такий,
і кучерявий, і дурний,
і шестипалий, і скупий,

і по-старому в м'язах наче
у нього сила бугаяча.
Та сила ця мов нежива,
бо в голові йому трава.
Він не ходив на гул ідей,
а тільки наплотив дітей
й під шум задуманого гаю
їх на плечах своїх катає.
Хапає клен їх тонкий крик,—
їх батько зараз лісовик.
Ця ніч, і сум, і тишина
в минуле одчинили двері:
і ось на білому папері
ясніє образ Бурдуна.
Був гніт царський.

На кару скорі
були кати і там, і тут,
коли мені у коридорі
сказав Бурдун про бідний люд
і як зробити так, щоб він
не хилитався, наче дзвін,
не був таким безумно гнаним.
Чорноволосий із туману
в дискусій і полемік гарті
встає сусіда мій по парті —
далекий Даня...

З хлібом в роті
він блискавично завдання
рішав, неначе на поході,
коли ми били навмання
всіх ворогів за люд робочий
в червоній хвилі повстання
і попадали просто в точку.
Він, як і я, пройшов бої,
ходив на дуку, на буржуя,

закінчив потім Хатеї
і зараз десь інженерує.
Там десь на станції дзвінки,
йдуть запорошені дівчата.
На сонці їх сапки й лопати
горять, неначе лица їх...
У них усе живе, міцне,
що хвилювало так мене,
коли ми у ставку пірнали
і під водою їх лякали,
ну, а вони, де верби й гать,
запрошували з ними спать...
Дивлюсь крізь зорі п'ятикутні,
як ми «в екскурсію» на кухню
з Гнатком ходили до дівчат,
й Григорій Павлович, цей «кат»,
ходив по кухні з ліхтарем
і зазиравав в обличчя наші,
але боявся розбудить,
бо ми могли його побить...
За це давав він чорну кашу
і хліб глевкий, що, наче глина,
стирчав у наших животах,—
нам і на кару, і на жах...
Та це не все: щоб юні жили
кров молодеча так не біла,
щоб хвилювались менше ми,
він на найтяжчу роботу нас посилав.
Над пахом трав там у посадці
ми всі кохали без турбот
дівчат донецьких, пишний сад цей,
цей сад з рум'яними литками,
що був над нами і під нами,
що нам цілунками й піснями,
огнем і грудей, і очей

шумів у дикій тьмі ночей,
цей вир до млості, до утоми
в степах на золотій соломі
і в клунях душних...

Дальні дні,
ви знов приснилися мені!
Я полетів до вас тепер би,
бо перед мене знов і знов
пишноволосий Равич-Щербо
і Катеринина любов...
Стрункий, спокійний Равич-Щербо,
він був улюбленцем у нас.
Де над ставком осінні верби
шуміли нам в останній раз
своїми темними верхами,
де зорі падали над нами
в заплаканий розлуки час,
де все ридало тишиною,
десь били постріли на жах,
і образ Каті наді мною
летів в далеких небесах
на фоні розгачу і бою
і розпливався наді мною...
Думки в минуле простяглись,
їх промінь рве і серце, й груди...
Хіба я Кам'янку забуду,
де вчився і любив колись,
де і тепер так юно й мило
на школу дивиться блакить
і сад, що ми посадили,
профшкольцям радісно шумить?..
Над Кам'янкою рідні зорі,
як і колись...

І те вікно...

Та Катерини там давно
уже нема...

Той місяць тонкий
не дивиться на економку,
що так любила нас усіх.
Вже не звучить її там сміх,
що так туманив нашу кров
і наші мрії в коридорі...
А вчитель — «Ежели который»
Сергій Васильович Смирнов
давно вже з Кам'янки пішов,
як і мої шкільні всі друзі,
і вчителює десь в Калузі.
І тільки ті ж над ставом зорі,
де Вася Демський у конторі
лишився в Кам'янці, де він
із них усіх один, один
не вчиться далі, хоч і хоче,
і шле мені сумні листи.
Не треба суму.

Краще ти
покинь ставок, і верби, й клени
і жити приїжджай до мене.
Не треба слів, печальних ос:
ми підемо у Наркомос,
де у папері, наче в оспі,
брати будують дім новий.
Не треба суму, любий мій!
Ти будеш вчитись у Сільгоспі.
Ми формалізму знищим мури,—
це так, як те, що я...

В ЦЕХУ

Я прийшов сюди, щоб стати з вами
в бій упертий за Комуни вік.
Вчать мене роботи за тисками
і Юра, і кожний робітник.

Всі в спецовках чорних. Од роботи
смуглі всі — гартованці весни...
І хоч рашпіль віялом ще ходить,—
буду я таким, як і вони.

Тут мені бадьоро так і ловко.
Бути тут давно мені пора...
Хоч іще не видали спецовки,—
свій піджак віддав мені Юра.

Ходить він під скреготи та стукіт,
чорнобривий і такий, як всі,
й направляє струменти певним рухом
у моїй невпевненій руці.

Це початок. Щоб навчитись жити,
не віддати ворогові спів...
Як-не-як, а вмію вже робити
і ключі, і шайби для шківів.

Як загляне в вікна ранок блідо
і в цеху дзвінок свій спинить бій,
до тисків підходить мій сусіда —
Погрібецький, робітник старий.

Він завжди — як маузер на заводі,
і мені — як батько і як брат,
в чотирнадцять років на заводі,
а тепер йому вже шістдесят.

Заспіваю пісні я нової
про ясних машин покірний хід,
про героїв громадянських воєн
і великих сонячних робіт.

Лютий, 1932

ПРО ЛЮБОВ

І воряне небо — як споминів рій...
Хитаються вишні в імлі молодій,
хитаються вишні привітно в саду...
Між ними з тобою я стежкою йду.

В зіницях твоїх і любов, і блакить,
над ними волосся сіяє й тремтить...
І місяць над ними, і вітер, і я,
подібний до сокола і солов'я...

Колись ми зустрілись. Було це давно.
Червоні жоржини і синє вікно...
Ще й досі той вечір у серці сія...
Я слухав тебе, як колись — солов'я...

Я слухаю й зараз призивний твій спів
і, декому в піку, люблю солов'їв,
акації шум, аромату їх яд,
що пив я під гул неповторний гармат,

коли наступали ми в крицю, вперед...
я ніжні їх грона чіпляв на багнет...
Тікали розбиті ворожі полки —
і бризкала кров на бліді пелюстки...

А після атак, над тілами катів,
ми, стомлені, слухали в темі солов'їв...
І запах акацій нагадував нам
про очі дівочі в далекому «там»...

Де тин, і хатина, і зелень буя,
і верби над ставом, і пісня (чия?..),
і мати старенька, і батько блідий,
і запах акацій нестерпний такий...

І місяць над садом — як кров, як кумач...
Половники, хлопці, гармонії плач...
Над тином — дівчина і клич солов'я.
Це ти, Україно минула моя.

Мій лицарю ясний, сестра Октябрю.
Встав над тобою всесвітня зоря,
що скрізь над землею і в пісні моїй...
Хитаються вишні у млі молодій,

і пахнуть акації, місяць сія...
і ллється над садом призив солов'я,
сплітається квітів із ним аромат,
і відповідь — сміх солов'їний дівчат...

Все вище змагання любовного спів...
І небо — неначе усе з солов'їв,
і стежка — не стежка — узор алей,
і ти — солов'їха, і я — соловей.

Од серця до серця — стискання руки...
Вже пізно. На зміну гукають гудки...
Я слухаю мову їх — теплу й суху —
і бачу тебе в механічному цеху...

Твій зір над верстатом, як пісня, сія...
Це ти, Україно червона моя,
що вдаль пробивала багнетами шлях,
стоїш перед мене в гудках і цвітах,

шумиш Дніпрельстаном і маком цвітеш
у сяйві волосся і фарбах одеж...
Стоїш, як стояла в огні барикад,
вразкова, ударна, з ударних бригад.

В тобі, як у сяйві безсмертних очей,
троянди цвітуть... І в цеху соловей
сміється і тьохкає, й пісня його
прискорює темпів змагання вогонь...

В чім річ, ви спитаєте? Що за акорд?..
Лисніє в цеху репродуктор «Рекорд»...
В чім річ?.. Що за речі?.. Міщанії фон...
На дереві кожним в саду мікрофон...

На дереві кожним у мрійві алей,
де подругу кличе у тьмі соловей...
Чи ясно, для кого слова ці мої?..
Троянди в цеху і в саду солов'ї...

Як там, як на фронті колись у боях,
в пригоді нам стане і спів солов'я,
і запах акацій, трояндова кров,
і місяць, і зорі, і ти, о любов!

24.IV.1932

АКАЦІ ЦВІТУТЬ

Акації цвітуть... І в їхнім ароматі
ідуть закохані... В очах їх щастя муть...
І я з юрбою йду... Думки мої — крилаті...
Акації цвітуть...

Акації цвітуть. Над рейок паралелі
там повний щастя сад хитається й шумить...
І піє в тьмі струмок: лілюні, лю, нінелі...
Якимсь передчуттям душа моя тремтить...

Я бачу той струмок і як дерева гнутьяся...
Там липи аромат — дихання вуст твоїх...
Солодкі солов'ї там плачуть і сміються
і місяць слухає кохання срібний сміх...

І поїзди летять, уквітчані стрічками...
Куди прослалася щаслива їхня путь?
Кого везуть вони, цокочучи мостами,
й на їхньому путі скрізь станції цвітуть?..

А ранки!.. А блакить!.. Пливуть од рік тумани,
й міняється в тонах, як музика, зоря...
Сьогодні в нас весна: в нас — свято Дніпрельстану,
бо ми перемогли, і очі в нас горять...

Вирує Дніпрельстан... І світяться турбіни,
що до Комуни нам проб'ють блискавну путь...
Майова впала ніч на гори, на долини,
і в серці кожному акації цвітуть...

Я бачу кораблі: по сивому Славути
пливуть вони, пливуть — поважні, як качки...
Покірно їх несе цей велетень закутий,
і музика летить над дзеркалом ріки...

А скрізь на берегах — без димарів заводи,
намистом на груді у ночі, у весни...
Старих гудків не чуть,— там інший спів заводити
електрика в цехах про здійсненії сні...

Про те, що ми ішли у захваті вмирати
з Комуною в очах і піснею в устах...
І не спинили нас ні танки, ні гармати
нащадкам і собі пробить в Комуно шлях...

Я бачу дівчору... Вона з веселим сміхом
учитися летить зі швидкістю, як блиск,
і літаки цвітуть їх неповторним сміхом...
До них мої думки промінням простяглись...

. . . . .
Аж ось вони зайшли в широку залу світлу,
з кімнати синьої виходить вчитель їх,
смуглявий і стрункий, як дівчина, привітний...
І гомін школярів поволі спав... затих...
— Сьогодні ми почнем про свято Дніпрельстану,
і пригадаєм ми героїв тих часів,
що йшли за нас крізь смерть, крізь морок і туман
що з кулею в грудях Комуни слали спів...—
Я чую голос цей... І серце щасно тане...
Дрижить моє перо, горить моє лице...
І мовчки слухають Комуни громадяни,
як хлопчик їм чита: «Лисиче над Дінцем».
Лисиче над Дінцем... Любов моя безкрая!
До вас, до дальніх вас, щоб вічно молодим
в віках і з вами жить... Лиш дівчинка спитає
у вчителя свого: «А що таке цей дим?..»

1932—1957

МАЙСТЕРНЯ

Ритми праці гудуть, і майстерня шумить,
розраховано рухи і кроки...

У борні за всесвітнього щастя блакить
ми мчимо мільонним потоком...

За героєм герой, за ударом удар,
не помітно, де криця, де руки...
Од зусиль у крові і у м'язах — пожар,
серця повні, міцнішають звуки,

швидше й швидше.... Летить і хвилюється кров,
обмиває напружене тіло...

Щоб зробитись другим, я до цеху прийшов,
щоб його оспівати уміло.

Тут немає мене, — в той же час я тут є,
тільки дужчий, міцніший, мільйонний...
Серце молотом б'ється мільйонне моє,
виростає залізобетонний

юний світ... І його я з другими творю,
з мільйонами рідних по крові,
і по праці, й думках про всесвітню зорю,
що до неї наш похід бойовий...

Тільки в праці життя. Як пружиниться крок,
як легені працюють ритмічно!

Поза працею — смерть і для тіла, й думок,
і занепад ідеологічний.

Поза працею пісня і квола, й бліда,
анемічні і образи, й рими, —
оживає вона там, де криця й руда,
де руками героїв палкими

в зорі край мій підноситься... В ритмі машин
виростає всесвітня людина...

І в щасливому дзвоні сердець і годин,
дзвоні серця, за зміною зміна

йдуть в атаку під знаком ударних бригад,
батальйонами ентузіастів,
йдуть на штурм за всесвітню республіку Рад,
на фронтах економіки, щасно,

йдуть звитяжно вперед. Ми з машинами в такт
тут працюємо на оборону.

Ні, немає фортець, що від наших атак
не скорились би нам. Легіонно

все вперед ми йдемо. Виростають кругом
із деталей могутні машини...
і заводи — з машин... Ми за місто й село
індустрійного типу, єдине!

Ми за струнні шосе, за блискавні авто,
за швидку і за точну роботу,
ми за кількість і якість, ми — воля, ми — ток,
електрони комунного льоту.

Активісти в змаганні, герої життя,—
ми його і воно нас будуєм...
Од ударів кругом тільки іскри летять,
кожний нерв і співає, й ритмує...

Не романтики ми. Нам туманність чужа.
Ми одверті, ми точні, ми прості.
Що продукт виробничих відносин «душа»,
знаєм ми. Кволих мрій «високості»

нам нудні. До комунного світла із тьми
ми мчимо в індустрійнім поході.
Гей, поети! Потрібними станемо ми
тільки тут — у цехах, на заводі!

1932

УСЕНКОВІ

Пощо, пощо мовчиш? На що чекаєш, друже?
Хоч не по-дружньому ти ставився не раз
до того, хто відчув червоний подих ружі
в палких твоїх піснях, кого зростив Донбас.

Та не в образі річ. Питання глибиніє...
Все ближче й ближче грім, що нам крізь нього йти...
Ти ж не співець печальної Марії,
і не тяжать тобі хітони та хрести...

Не форма в теці ти... Ти — сталь, а не мімоза,
не лігерфарисей, не трус і не ханжа...
Чужі й бридкі тобі нещирі крик і поза,
не підлабузник ти і не блюзнір-чужак.

Так чом же ти мовчиш? Це козир кату в руки.
На цьому можуть грать класові вороги.
Так вирви ж козир цей, хай знову блиснуть звуки
з натхненних струн твоїх, розширять береги

і образів твоїх, і поривів до сонця,
всім, чим горить мета під прапором Труда...
Ти знову глянь на світ, але не з літвіконця...
Нехай рядків біжать електропровода

до нашої мети й нехай по них вирує
ідеї тої ток, що збуджує серця...
Іди в останній бій — на дуку, на буржуя,
щоб у рядках твоїх гриміла ера ця.

Ні, помилився ти, що ти романтик буднів,
бо в революції буденності нема.
Це — будні для міщан, а нам — Ангаробуди,
нам свято, пам любов, нам — тем огненна тьма...

Ні, Павле, не етап, ти — не етап, а будь ним.
Бо станеш, як не став, лишень літепізод...
Щоб оспівать як слід це свято, а не будні,
романтиком не будь, а йди ти на завод.
О, як цікаво тут, як рідно, як огняно!..
І радісно співать, бо й ти працюєш теж.
Для тих, хто в бурі м'яз будує Дніпрельстани,
нема на всі віки ні граней, ані меж.

Дай відповідь. Ми ждем. Тебе від комсомолу
послали на літфронт. Так дай же комсомол,
що штурмом розрива проривів чорне коло
на економфронтах!.. Не з арфою Еол,

не книжний мрійник ти!.. В період самокритик
питаємо тебе: «Ану, Павлушо, дай
нам відповідь ясну. Бо ти не сибаритик,
тобі чужі хитань і сумнівів одчай...

Хай вдома мовчки ти то смажиш там, то вариш...
Так покажи на світ, ми глянемо. Вже час.
Мовчання проти нас не демонструй, товариш.
Говорить це тобі в поезії Донбас».

Березень, 1932

*

В димних криках гудків
під мережаним небом залізним
не згадаю про осінь шипшинну.
Важко дихають машини —
зорі соціалізму.

В димних криках гудків
я запхав і заткнув ганчіркою
в закапелок старих богів.
Я не знаю, що таке гімн,
і в минуле однині чвиркаю.

Мої чоботи в золотій руді,
а у серці — садки Магадеви.
Я під небом телячим родився,
і колиською був мені степ.

І коли зажеврив світанок,
я розстріляв свою блакитну душу —
під гаряче кахикання танків
до бою на захід рушив.

Та недовго кров моя лялалась,
устилала стєпи шматками:
я дійшов до свого граалю —
зустрівся з більшовиками.

В димних криках гудків
я зашхав і заткнув ганчіркою
в закапелок старих богів.

Я не знаю, що таке гімн,
і в минуле однині чвиркаю.

*Січень, 1922 р.
Харків*

ПРОЛОГ ДО НЕВІДОМОЇ ПОЕМИ

I

Не я пишу оцю поему,
а тисячі:
з блідими, виспаженими лицами, з чорними
трояндами під очима...

Тепер,
коли на тротуарах, блідих од снігу,
на кожній вулиці, на кожному розі
мерзне дівтора з цигарками «Пароль» і «Avanti».

Тепер,
коли жінки революції перестали одягати
обідрані шинелі,
робити аборт, стригти волосся:
руде, чорне, каштанове
і т. і.
і т. і...

Тепер,
коли попи почали прилюдно палити цигарки
і стригти волосся:
руде, чорне, каштанове
і т. і.
і т. і...

Я чую, як пахне димом і кров'ю
кожний удар мого золотого годинника,
на якому чітко вибито:

«Герою Перекопа от Реввоенсовета
Н-й армии».

II

Це було в далекій, невідомій країні,
такій невідомій, як моя поема.

Я не знаю, що буду писати далі,
як не знаю,

хто заронив мені в жили
отой тривожний рух
солодких атомів гемоглобіну...

як не знаю,

чого то блукають на панелі тіні

дротові

в ритмічнім хитанні,

в безжурнім хитанні...

Це було в далекій, невідомій країні,
такій невідомій, як моя поема.

III

Я прийшов на станцію «Револуція»,
коли ударив другий дзвінок.

Дівчина з очима газелі спитала:

«Ваш партквиток?»

«279305».

«Вагон передостанній».

Дим...

Дим...

Дим...

IV

Київ в руках повстанців,
а небо — на бурі, а небо — на грози...

«Якого полку?..»

«7-го Советского».

Тра-та-т...тах...

А небо — на бурі... а небо — на грози...

V

Ой морозе, морозе!

Який же ти геніальний художник.

Коли дивишся на шибки, розмальовані тобою,
то здається,

що блукаєш ти десь у Криму по провулках
татарських аулів...

Або читаєш поему

«Наль і Дамаєнті»...

Ох морозе, морозе!..

VI

А трамваї на стіни будинків, на панелі й на рейки кидають
килими сині й прозорі...

Це я ходжу по місту з одрізаною головою,

і на руках у мене б'ються і дзвенять одинокі жилки,

а може, вулиці майбутнього міста...

Чи чуєте мене, поети селянські?

На холодних станціях республіки

в вікна заглядають явори,

і мчаться, мчаться ешелони — в холодне око зорі...

А трамваї на стіни будинків, на панелі й на рейки кидають
килими сині й прозорі...

Це я ходжу по місту з одрізаною головою...
Неп.

1922

ЧЕРВОНИЙ МАРШ

Селянин, і шахтар, і матрос,
і в руді золотій робітник
край наш вільний, червоний од крові і гроз
об'єднали в залізні полки.

З нами йдуть, хто давно покохав
тую волю, як сонце вгорі...
Нас вітають робочі далеких держав,
нам складають пісні кобзарі.

Не піткнеться вже ворог до нас,
бо не хочемо жити в пільмі.
Ми стоїм на сторожі працюючих мас,
і рабами не будемо ми.

Ген колони на дзвони гучні
в далечінь за рядами ідуть.
Як один, коли треба, в кривавій борні
ми поляжем за волю святу.

З нами йдуть, хто давно покохав
тую волю, як сонце вгорі...
Нас вітають робочі далеких держав,
нам складають пісні кобзарі.

[1923]

8-е БЕРЕЗОЛЯ

Ми довго йшли. Питьма над шахтами звисала,
де вугілля не раз ми вибирали там...

А на горі в огнях якась музика грала
і кликала кудись од рабського труда.

Ми падали в крові... А батоги свистіли,
і протинали даль прокльони і плачі...

Коли ж коритись ми своїм катам не хтіли —
гармати били в нас і блискали мечі.

І ночі — ніби дні, і дні — неначе ночі...

І ось почули ми жіночі голоси.

І ось почули ми удари рук жіночих —
тривожний чайки крик під крилами грози.

То в незабутній день 8 березоля,
коли двадцятий вік в безодні зашумів,
почули: «Хай живе нова жіноча доля,
до волі ми йдемо разом, товариші».

О, як давно було... Тепер Радянська влада,—
і вільно ми йдемо по вулицях своїх.

А вітер в прапорах задумано і радо
якусь музику нам знайому шелестить...

Який чарівний день... Шумують тротуари,
здаються од зорі червоними сніги...

О скільки тут очей: блакитних, темних, карих...
Як радісно звучить по бруку крок дзвінкий.

[1923]

У МАРЕВІ

В білім мареві віти берез,
розгулялись сніжинки без краю;

наче айстра зимових небес,
біла айстра в вітрах облітає.

Заховався десь місяць вгорі,
на панелі — метелики чисті.
І так смутно горять ліхтарі
у вечірньому білому місті.

Сонце маревом лине і лине...
І так гостро я знов пригадав,
як колись політруком блукав
я в могутніх степах України.

Плавав місяць у небі, як дим,
мчали хмари, як осені листя,
і сніжинки крутилися іскристі,
на багнеті тремтіли моїм.

Десь ворожий шумів броньовик,
кулеметів гула стрілянина...
Там, де біла мела хуртовина,
в груди вдарила куля, як крик.

Але рани тоді не відчув —
біг у лавах на огненну броню...
Туманіли вагони червоні,
чорний привид гарматами гув.

Я до гулу такого привик.
Знову, пісне моя, менестрелься...
І коли ми взяли броньовик,
я упав на скривавлені рельси.

Я проніс через смерті межу,
через бурі квиток комуніста.

І тепер я поетом ходжу
по вечірньому білому місту.

В золотій і багряній столиці
я блукаю — колишній селяк.
І минуле мені тільки сниться,
мов сніжинки, лягає на брук.

Десь прожектор рукою ясною
кинув плями на пальці берез,
і в сльозах обліта наді мною
біла айстра зимових небес.

1925

З ЦИКЛУ «БІЛОРУСЬ»

I

Стою, і марю, і дивлюся.
І рветься з грудей зорний спів.
Я між лісами Білорусі,
я між болотяних огнів.
Холоне синь. Зоря над гаєм,
не одцвіте вона ніяк.
І дерева в снігу хитав
веселий вітер — «Молодняк».
Стою й ніяк не надивлюся.
У вітрі лине снігу сміх...
Це ж я в білявій Білорусі
з ланів повстання голубих.

II

У Мінську ми. І рух, і кроки.
Очей і зорі, і мечі.

Вгорі годинник ясноокий,
немов у Харкові вночі.
Летить авто все швидше й швидше,
од руху солодко в груді.
О сніг, о радісні обличчя!
Ми — молоді, ми — молоді!
Ще одгора на небокраї,
де промінь дня останній зник.
а вже з-за мурів виглядає
золоторогий молодик.
Співаю я у юнім русі
під шум осніжених гаїв.
Під синім небом Білорусі
я рідну дівчину зустрів.
Ранкова даль і днів буруни.
О каре золото очей!..
І кров вином огненнорунним
по жилах солодко тече.
До серця тисну з теплим болем
я пальці радісні твої.
Завод. Окраїна і поле,
а вдалині — гаї, гаї.
Життя мов на зорі лине
і повертається з-за хмар.
Прийшов до тебе з України
смуглявий ніжний комунар.
У полі ми. Ідем у далі.
Немов веселка сніжна путь,
і на щоках моєї Налі
сніжинки тануть і цвітуть.

Над шумливим і райдужним Сожем
зажурились Полісся гаї.
В небі хмари — як огненні рожі,
як розірвані думи мої.

Вже пройшли революції роки.
Я в минуле з любов'ю дивлюсь.
О моя Білорусь синьоока,
о моя золота Білорусь!
І себе од ланів, од хатини
одірвати не можу ніяк.
Я тебе на степах України
не забуду, кохана моя.
Хай були ми обідрані, голі,
а тепер уже сталося не те.
Буду згадувать вітер у полі
і волосся твоє золоте.
Буду згадувать сосен загони,
таємниці боліт і озер.
О моя Білорусь яснодзвонна,
синьоока моя БРСР!

Білорусі вітер віє.
І летить, шумить авто.
Підійми, кохана, вії,—
не побачить нас ніхто.
Задивилася Марія
в неба синю сонну гать.
Тільки щоки червоніють
та сніжинки мерехтять.
Вже й село. Сумні паркани.
Стіни снігом занесло.
Ой село моє кохане,
деревлянее село!
Вийшли ми. І сніг, і вечір.
Шелестять якісь слова.
Віддаються милі плечі,
тане-в'яне голова.
Вітер щоки нам лоскоче,
напливає, лине тьма.

Зорі — в зорі, очі — в очі,
губи — в губи, нас нема.

1925

8-й ЖОВТЕНЬ

Здрастуй, Жовтень, 8-й Жовтень —
золотий осінній май.
Ми чекали — і прийшов ти
в наш червоний край.

Серце радісно заколе,
як почуєш юний спів.
Зацвітають маком школи
під огнями прапорів.

Люди йдуть, гримлять колони,
на трибуні — ватажки,
тільки падає та дзвонить
крок веселий і швидкий.

Йдуть і згадують повстання,
молоду годину змін.
Тиснуть руки не востаннє
робітник і селянин.

«Ще не мало революцій», —
каже дядькові коваль.
Тиснуть руки і сміються,
і сміється з ними даль.

А з-за поля й небокраю
долітає дзвін і гам —

там на Заході чекають,
простягають руки нам.

Б'ється в тузі знов і знову
в серці крик той кожний раз:
«Ми готові, ми готові,
пам'ятаєм, друзі, вас!»

Будуть, будуть Перекопи,
ми міцнішаєм щодня.
Світ старий заллем, затопим
океанами огня.

«Хай живе!» — лунає дзвоном,
і летить за небокрай:
«Наша Армія Червона,
наш червоний юний край».

Там бої... ворожі зграї...
барикади, блиск і чад...
Та усі ми пам'ятаєм
заповіти Ілліча.

Небо синє і глибоке,
жовте листя на ріллі.
Йдуть колони дружним кроком,
а між ними вчителі.

Здрастуй, Жовтень, 8-й Жовтень —
золотий осінній май.
Ми чекали — і прийшов ти
в наш червоний край.

СПОМИНИ

Янтаріє листя на каштані,
одбива проміння ліхтаря.
Бачу я ті заграви повстання —
золоті троянди Октября.

Знову я в червонім ешелоні...
Он схрестились трупи на межі...
Хтось мені сухі й вузькі долони
на чоло гаряче положив.

Гайдамаки... Жмеринка... Одеса...

Море, море мріє вдалині...

Ой дзвенять, дзвенять мені колеса
про минулі, про далекі дні.

День кладе проміння на обличчя,
спомин мій і зблід, і помарнів.

Бачу я колони робітничі
і у тьмі вогонь броньовиків.

Стукотить над стріхою лелека,
спочиває стомлене село.

Скільки нас лягло в снігах далеких,
скільки нас в траві густій лягло.

В проводах бринять сумні мотиви,
в полі вітер плаче і гуде:

«Це за вас, Комуні, колективи,
це за тебе, місто золоте».

Він летить над полем і над гаєм
і кричить, гукає раз у раз:

«Кожний рік, як Жовтень наступає,
пригадайте тих, що вмер за вас!»

Він кричить над полем і над гаєм,
наче б'є в збентежені серця:

«Доведіть ви діло їх до краю,
донесіть знамена до кінця!»

І гукає вітру голос юний
там, де небо КІМом зацвіло:
«Ми по рейках нешу до Комуни
доведем і місто, і село!»
Голос юний радісно гукає:
«Знаєм ми пошану для мерця,—
доведем ми діло їх до краю,
донесем знамена до кінця!»
І веселий вітер віти клонить,
пахиляє віти до землі,
загляда в будинки, ешелони
і зникає в росяній імлі.
Янтаріє листя на каштані,
одбива проміння ліхтаря;
пригадайте заграви повстання —
золоті троянди Октября.

1925

В ДУШІ МОЇЙ

В душі моїй гойда мімози
південний вітер і цвіте...
І хилить дівчина в тривозі
своє обличчя молоде.

Наляляло днем і очі, й груди,
мов листя клена, мов траву...
Чи я живу, чи жив, чи буду,
чи, може, й зовсім не живу?..

І комсомольці, й піонери,
і зброї радісної хить...
Ми після смерті на Венері
або на Марсі будем жить...

Або піде... Ніхто не знає,
та і не треба цього знать,
коли рум'яна даль над гаєм,
коли немає слова «гать».

Ідіть, ідіть, мої кохані!
Хай кожний думає, що зна.
В моїх очей солодкій п'яні
така любов, така весна!

Що інший думає: дитина...
Ну і нехай, йому не знать,
що значить плакати безпричинно
і навіть стіни обнімать...

Ідіть, ідіть, мої кохані!
Хай кожний думає, що зна.
Хай очі вам — тривожно-п'яні,
ясні й солодкі, як весна.

1925

*

Жовтневе місто. Рух. Плакати
і різнобарвні ліхтарі.
Тремти, тремти, всесвітній кате,
од блиску нашої зорі!

Од кроків небо дзвоном тане,
лягло веселкою на брук.
Очей моря і океани,
гаї піднятих вгору рук.

Мов залило майдани море
і б'є в будинки — береги.
Кругом у рупори говорять
до мільйонів ватажки.

Іду в строю. Знамена кров'ю
цвітуть і підіймають дух.
Мене нема: я — кожне слово,
я — кожні очі, кожний рух.

Ми — як огонь. Церковні бані
печально дивляться на нас.
Музики марш і барабани
в непереможнім гулі мас.

[1925]

ТРАКТОРИ УКРАЇНИ

(Уривок з «Санта Роза»)

Десь везуть у сині
милі кораблі
трактори України
з дальньої землі.
Дальні, любі, милі,
скільки вас прийшло!
І вгинає хвилі,
мов гаряче скло.
Я стою на розі.
Гей, шуми життя!
В далечинь матроси
з палуби глядять.
Вітер навіває
невідомі сни,

палубу хитає,
і вона дзвенить.
Дивляться матроси,
а між ними — я.
Буде «Санта Роза» —
кораблю ім'я.

Тоне все у шумі,
в шумі тому я.
Тракторів у трюмі
радісна сім'я.

О гіганти сині!
Це ж вони, вони
поведуть Україну
до незнаних жнив...

Чую я, що в силі
ми в новому житті,
і, мов щоки милій,
гладжу лемеші.

1925

*

Кожний раз, коли прийду, — одчине
і сідає біля неї знов.

Я дивлюсь холодними очима
на його й Наталочки любов.

Це ж вона з губами молодими,
од бажання губи — мов вино.

Я дивлюсь холодними очима,
як сміється місяць за вікном.

І душа моя уже в ночі вся,
я Наталі й слова не сказав.

А колись в Арт'юмівці я вчився
і записки ніжні їй шисав.

За вікном — міські залізні гами,
ліхтарі ридають за вікном.
Все пройшло, пролинуло над нами
і ніколи вже не прийде знов.
Гей, на розі мрію розіп'ято,
і хто хоче, всі на ню плюють!
Хтось, такий незнаний і проклятий,
закривавив душу всю мою.

Я піду, і сам куди — не знаю.
Ніби парк — усе моє життя,
а в тім парку липа розцвітає
і кущі любов'ю шелестять.
Хай блистять далекі залізниці
і жита під зорями шумлять,—
сон життя мені не пересниться
про моє закохане життя.

Я й тепер смуглявий, мрійний, мрійний...
Тільки думи в мене вже не ті.
Я люблю давно і безнадійно
сині очі й коси золоті.
В небі дзвін і лащиться, і тане,
і не може одлунать ніяк...
Дзвоне мій, о друже мій коханий,
ти ж такий самотній, як і я.

1925

ЛЮБОВ

Я вас люблю. Чому? Не знаю.
Та тільки кров моя пече
і в жилах муку розливає,
мов сине золото очей...

Я вас люблю, моя оmano!
О шуми вашого манто!
Я вас люблю так ніжно й п'яно,
так, як не любить вас ніхто.
Не знаю й сам, чого я хочу.
Шумлять весною дерева...
Як пригадаю ваші очі,
стає важкою голова.
Померлі квіти по дорозі
Хтось розгубив уже давно.
Я зустрічаю вас на розі,
коли ви йдете до кіно.
А з вами він, неyman поганий,
у нього зуби золоті.
І віє солодко і п'яно
за вами «Льоріган коті»...
А небо чорне і порожнє...
Там тільки вітру шум і гнів!..
Невже, невже забуть не можна,
що вийшов я з робітників?!
Мені падучою зорею
так жалко жить серед образ!
В кіно трюмо і лотерея
для тих, що йшли на смерть за нас,
а з ними й я... Прощайте, квіти!
Я вже не той, я вам чужий.
Мені лиш плакати, і жаліти,
та кликати Інн або Марій...
О, почекай, моя оmano!
Дай слухати шум твого манто...
Я вас люблю так ніжно й п'яно,
так, як не любить вас ніхто.
Рида рояль і голосами
кричить: «Цілуй її, цілуй!»

Беру квиток і йду за вами
у ложі бархатну імлу.
Це тільки сон. Це я в нестямі
і плечі, й губи зором п'ю.
Це ти французькими духами
змутила голову мою!
А на екрані хмари бурить
аероплан і мчить земля...
О, скільки, скільки біля муру
таких, як ти, я розстріляв!
Але чому ж, коли на очі,
на сині очі гляну я,
так божевільно кров клекоче
і серце не спить ніяк?

1925

*

Гул і гам.
...Люнь...
Берегам —
юнь.
Гей ви, хлопці комсомольці,
друзі ви мої!
Десь гудуть бої...
Там
день,
гон
там.
...Далі... Гонта...
Гей, вишнева Україно,
поверни мені дівчину,

що її давно
розстріляв Махно.
Пил і крики... коні, коні!..
Під копитами огонь.
Я протяг до них долоні —
і нема долонь...

І даль, і крук,
і день сія.
Лежу без рук
у полі я.
Дав би я тепер залюбки
голову мечу.
Я тулю до щік обрубки
і кричу, кричу!..

Я один, нема надії,
не цвітуть її огні!
У крові квіток партійний
біля мене па стерні.

Ні, це — сон.
Гул і гон.

Місто в колі,— в колі я.
Далі-далі коля.
Я іду. Зі мною — друзі.
Вірші їм читаю я.
Завтра — вечір, і на «Плузі»
буде дівчина моя.

О грона лун!
І днів бурун.
Ми — до Комун.
Ми — до Комун!

Світ минулий і проклятий
потонув за нами в млі..
Нам назад не повертати,
як і сонцю, і землі.

О грсна лун!
І днів бурун.
Ми — до Комун.
Ми — до Комун!
Ми йдемо. В огні колони.
Все ясніє дивна путь.
Це не казка: мільйони
в нашу партію ідуть.
Розступаються тумани,
волі вітер зашумів.
ВКП — моя кохана.
зброя радісна рабів!
Хтось когось у далі кличе.
І у сні, і наяву
я у кожному обличчі,
в кожній радості живу.

[1926]

МАЙ

Шумлять вбрання, знамена й кроки...
Ми зустрічати май ідем.
А небо, синє і високе,
залляте золотом і днем.
Музика й рух, квітки і очі,
хустини маком — навкруги...
Уже зламати світ робочий
не можуть наші вороги.
А угорі — аероплани,
не доліта й моторів шум...
Мені так ніжно і кохано
у морі гомону і дум!
Ідуть закохані дівчата.
колони вдаль багряно йдуть...

З них кожна — нам сестра і мати,
у них єдина з нами путь.
А там рядами — червонарми,
шоломів гай, багнетів гай...
Це вийшло море із казарми
вітати Май, зустріти Май...
Не я один віддамся кличу,
який п'янить, немов вино...
Злились в одно усі обличчя,
і рухи всі злились в одно.
Єдине серце б'є у груди,
а груди ті — уся земля!
Встає, встає, вже видно всюди,
гігант під вежами Кремля...
Простяг він руки над Китаєм,
огні над Заходом простяг...
І лопотить, і шумно має
на всі світи червоний стяг...
Які ясні в гіганта очі,
який знайомий рух руки!..
На тлі огню полків робочих
під крок хитаються штики...
Моя багрянь, мій океане!
І крок напружено чіткий...
З усіх світів ідуть селяни
на рух знайомої руки.

[1926]

ДО МЕТИ

Дзвонами та лунами,
світ, гори!
Лавами комунними,
раз, два, три!

Смертю далі зорані
так і так...
Гей, на вежі зоряні,
«Молодняк»!
Вибігли на стежки ми —
громи Рад...
Золотими стежками —
листопад.
Буде ще тривожного?..
Гей, ходім!..
Бо на серці в кожного
КІМ, КІМ, КІМ!
Дзвонами та лунами...
Скільки чол!
Лавами комунними —
комсомол.
Знаєм: переборемо
я і ти.
Буднями суворими —
до мети!

[1926]

КОЛИ Я ДУМАЮ ПРО ТЕБЕ

Коли я думаю про тебе,
немов ранкова зоря
фарбує став, і гай, і небо
в багряннь, у колір янтаря...

І трав, і хмар питаю, кличу:
«Яка вона? Яка вона?..
Коли подумаю про стрічу,
мене мов током протина.

Серця заб'ються, мов лелеки,
вони заб'ються близько так!..
Коли твоя й моя уява
з життям не зійдуться ніяк.

Шумлять крилом сумнівів круки
хвилину кожну, кожний час...
Тим глибше будуть наші муки,
коли обдурять мрії нас.

Для мене ти — сестра, і мати,
і все, що в світі є ясне.
Тебе не треба уявляти,—
не уявляй і ти мене.

1926

ТИ ПРИЙШЛА

Ти прийшла — і повіяло маєм,
і кімната моя зацвіла...
Та уже я тебе не спитаю,
де ходила і з ким ти була.
Знов хитнулися стегна прокляті,
як тоді, перший раз, у гаю...
Я не можу тебе цілувати,
бо не вірю в любов я твою.
За вікном умирають сирени...
Стій покірно, дивись і мовчи.
Тільки марно, кохана, до мене
ти приходиш на ліжко вночі.
І зітхання здима твої груди...
Тишина... чи ридання, чи сміх?

Ми на вулиці більше не будем
цілуватись з тобою при всіх.
Пролітають віки і години,
скорбний дзвін доліта з далини.
Хай у нас од кохання два сини,
та не зв'яжуть мене і вони.
Я від тебе не хочу нічого;
ти прийдеш і погаснеш, як дим.
Чи згадаєш поета дурного
ти на півночі дальній з другим?
Я піду до товаришки Жені,
з нею муку розвію мою.
Завтра — потяг. Квиток у кишені.
Дай же руку востаннє твою.
Мої думи розгублені, голі;
в болю марив, і хвилями — чадь...
Не забудь же Олегові й Колі
ти про їхнього батька згадать.
Там, на півночі ніжній і синій,
ти на тлі золотому берез
розкажи їм, що є на Україні
їхній батько, багатий, як Крез.
Він багатий на біль і сумніви,
на ридання, любов і пісні...
Що була ти зі мною щаслива —
і у сні позіхнеться мені...
Що мене не забудеш любити,
але я для других — для ідей.
Ти мене не могла обдурити,
обдури хоч моїх ти дітей...

1926

КАТРУСІ НА СПОМИН

Я знов побачив Вас, біляву і веселу,
з привітним усміхом на радісних устах.
А осінь за вікном жовтаве листя стеле
і в вирій одліта за птахом дальній птах.

Я той же, як колись. Душа моя зелена;
а за вікном летить і пада жовтий лист.
Я знову Вас зустрів, Ви граєте Шопена;
і знаю я, що знов ми стрінемось колись.

Це буде, як весна злетить на щасні села,
багрець зорі впаде на дерева, на шлях;
я Вас зустріну знов, біляву і веселу,
з привітним усміхом на золотих устах.

І будуть за вікном шуміть, хитатись клени,
і будуть за вікном незнані люди йти кудись,
ви гратимете знов і Гріга, і Шопена,
а я складу сонет, як вечір золотий.

Як вечір золотий, що ніжний промінь стеле,
як пісня, що її співає в небі птах;
і буде цей сонет про Вас, моя весела,
з волоссям золотим і сміхом на устах.

1926
м. Харків

*

На спомин — Катрусі

Сині квіти, ясні очі...
Пісня з гаю опівночі...

Тіні... губи... мрійна шаль...
В небі місяць і печаль.

Віти зморені кругом
нахилились над ставком...
Сонний човен... тишина...
І любов до сліз, до дна...

1926

НЕОКЛАСИКАМ

Співайте про царів, вино і навзікаї,
по затишних кутках ховайтесь од життя
і пічкурів ловіть... Вас кожний рух лякає
від того, що пішло в грозі у небуття.

Ми йшли в крові й сльозах на огненні дороги...
Там ешелонів дзвін, розстріли, муки, жах...
Співаєте ж ви так, мов не було нічого
і влада не у нас в порешаних руках.

Чужі для вас гудки, коммольці, піонери,
й не в силі ви піти життю наперекір...
Застиг ваш мертвий зір у мармурі Венери,
вам сниться мертвий Рим — залізний той вампір.

Що ж... марте про Париж і Грецію вивчайте,
дивіться на життя крізь килим і трюмо
та рибочку ловіть... Але назавжди знайте,
що потягти назад себе ми не дамо!

Співайте в тишині про лебедині зграї,
про котиків з верби і про Чумацьку Путь...

До нас мільйони йдуть, вони не те співають
і хочуть не про те із наших вуст почуть.

Чудні вам почуття бунтарства і одчаю,
ви здатні лиш зітхати і марити у півсні...
Але життя не сон... воно не склянка чаю.
Ви мертві вже давно, ви вже давно в труні.

Погребний лине дзвін... Над вами все тумани
й вечірньої зорі останній хмарний бред...
О привиди життя! Доволі вже омани!
Не по дорозі нам, бо ми йдемо вперед!

В обличчя — дим і гул... Кругом залізні реви...
Нема кордонів нам! О серце, ще вогню!
Вам не любити так Україну вишневу,
як любим ми її, що йшли на смерть за ню.

Україно!.. Квіте мій!.. Ти в нас — як крик, як рана!
О скільки сил дає твоя сумна земля!
Ти, як і ми, — вперед!.. В Комуни даль кохану!
Вся в димі димарів, замурзана моя!

Ми молоді, ми п'єм солодку щастя чашу,
що вирвали із рук нерідних, навісних,
що гнали нас на смерть за мертве, за не наше,
що мордували нас під ваш глузливиий сміх!

Ми молоді, ясні, наш голос повно грає,
не наздогнати нас, ми — родичі вітрам!
Лишились вам удки та мрій осінні зграї...
Не по дорозі нам, не по дорозі нам.

Для нас гаї шумлять, з піснями йдуть дівчата
і трактор золотий у полі ріже путь.

Ви ж одспівали все, вам нічого співати —
і в гулі цьому вас не видно і не чуть.

Так. Не зійшлися ми. Життя для вас не стане.
Одкинуло воно ваш непотрібний бред.
Несем ми дію скрізь, співці труда-титана,
не по дорозі нам, бо ми йдемо вперед!

*Червень,
1926—1957*

ВЕЧІР

Місто не вгаває...
Не чекай, не мар,
бо не буде краю
пурпурових хмар,
    бо не буде краю
    дням твоїм рудим...
Вечір догорає
    за вікном твоїм.
Вечір синьоокий
за вікном гука...
Монотонні кроки
і тоска, тоска...

1927

ЛИСТ

Весна і літо
пролетіли давно.
Осінь тендітна —
в моє вікно.

Рядки неблаганні літер,
почерк нервовий, швидкий...
Синіми пальцями вітер
стукає у шибки.

Дивлюся крізь мокрі вії,—
не вернути те, що колись.
На столі так смутно біліє
її останній лист.

1927

*

Шуми міста, міста шуми...
ліхтарі і зорі...
Повний ласки, повний суму,
хочу д'горі, д'горі...
    До розгуби, до знемоги
    думаю, блукаю...
    Ой ви, огненні дороги
    без кінця, без краю!..
Труби, вежі, арки, брами,
тротуари, бруки...
Щогли радіо над нами,
мов розп'ятих руки...
    Йдуть і йдуть байдужі люди...
    Краю, мій ти краю!..
    Сині очі я забуду,
    карі пригадаю.
Йду з усмішкою сумною,
та не крикну: «Доки!..»
Там, де верби над водою,
одшуміли кроки...

Чи сьогодні, чи учора,
хмари... коні... зграї...
Чом мені не так бадьоро,
я і сам не знаю.
Тоне зір у небозводі,
він такий широкий...
Пролітають і проходять
дні мої і роки...

1927

ОСІНЬ

Мурами хмари осінні,
вітру печальний рев.
Тіні...

Падають
тіні...

Золото лине з дерев.

Чую за парком
гули,
бачу за парком
дим...

Згадує листя минуле
шумом поживклим своїм.

В небі — крикливі зграї,
крик той наводить тоску.
Вечір нечутно спадає
з листям на землю вогку.

Може, приснились сотні
й повна пожеж земля...

Тільки білють самотні
лави крізь голе гілля.

Може, приснилось поле
і на снігу бої...
Вже не вернути ніколи
дні романтичні мої.

З міста крізь віти, мов думи,
тихі огні простяглись...
У європейським костюмі
я не такий, як колись.

Що ж, не такий — і не треба.
Солодко іншим бути.
Синє вечірнє небо,
синя вечірня путь.

Пам'яті меркне криниця,
в муті не видно дна.
Іноді тільки присниться
куртка моя шкіряна.

Перетинає тіні
промінь подібний мечу.
Споминів листя осіннє
я під ногами топчу.

Більше уже не чую
громів повстань і антант.
Куртку мою шкіряную
носить якийсь спекулянт.

Скоїлось це зимою,
в чорні, голодні дні.

Ну і носи, чорт з тобою!
Зовсім не жалко мені.

Будуть огні — я знаю,
буйно шумить голова.
Не марно в столі чекає
браунінг № 2.

Будуть дні майоріти так хутко
у червоному мареві дум...
І тоді я на кожану куртку
європейський зміню костюм.

Тихо навколо, тихо.
Світиться дальнє вікно.
Вже навели ми лихо
на мушку давно!

Знов загудуть бетони,
до неба здійметься гнів...
А зараз мені так сонно
і так скучно мені.

Хочете ви, щоб і нині
рвав я до болю крик?!
Може ж бути людині
скучно хоч раз на рік?!

Скаламутив я до краю
споминів воду ясну.
Інші нехай співають
про громадянську війну.

Світе мій, синій, широкий,
на фоні прийдешніх заgrav.

В ці бунтівничі роки
я вже своє одспівав.

Листя — немов заграва,
так і тремтить, і сія.
Осінь моя кучерява,
осінь моя!

1927

*

Дні летять... Уже два роки,
як звучать у даль нову
молоді, бадьорі кроки
комсомольців ДВУ.
Йдуть вони. Навколо зорі —
зорі армії труда...
І під кроки їх бадьорі
лине пісня молода.
Нам весна відкрила двері,
що нам далі в тумані!
Ми друкуєм на папері
революції огні.
Бийте, юні,
мури тьми.
У Комуні
будем ми.
Це йде в даль нову
комсомол ДВУ.
Ми йдемо веселі, щирі,
наче буря, ми йдемо.
Гей, з дороги, хто зневіри
сам надів собі ярмо!

Гей, голодні, босі, голі,
підставляйте груди млі!
Ми куєм щасливу долю
всім, хто в путах, на землі.
Нам весна відкрила двері,
що нам далі в тумані!
Ми друкуєм на папері
революції огні.
Бийте, юні,
мури тьми.
У Комуні
будем ми.
Це йде в даль нову
комсомол ДВУ.

[1928]

САД

В огні нестримної навали
рубали, різали наш сад...
А ми дивилися назад
і за минулим сумували...

Руками власними тюрму
творили ми собі одвічну...
О будьте прокляті,— кому
назад повернуто обличчя!

Кати нас брали на штики
за слово, правдою повите...
Ви ж розумієте?! Віки
не знали ми, чиї ми діти!..

Хтось застромив у серце шило
в чеканні марному весни...
В саду розкішному лишилися
одні пеньки та бур'яни.

Кати на струни наші жили
тягли із рук, як сон, блідих...
і з нас співців собі кушили,
щоб грали їм на струнах тих.

Ми йшли кривавими стежками,
нам тільки снівся волі гук.
І похоронно над полями
кричав і плакав чорний крук...

Він нам кричав про волі гнів,
щоб ми повстали, захотіли!..
Й кривавий дзюб об струни-жили
в безкраїм розпачі точив...

Коли ж приходили раби
володарям на струнах грати,
серця не тисло від журби
і не обурювали грати...

А струни плакали... Не в бій —
вони нас кликали в утому...
Та от прийшов співець новий
і в струни вдарив по-новому.

І ми здригнули!.. Душі громом
залив музичний буревій,
що мчав, мов рокоти ріки,
що рвався вдаль крізь піну шалу!..
І розцвіли старі пеньки,
і бур'яни травою стали...

Це вдень було, коли той спів
так схвилював серця всім хорі...
А уночі вже сад шумів
і крізь гілля сміялись зорі...
Так несподівано і скоро
наш сад постав і зашумів...

Його рубали, а він ріс!
На місці зрубаного дуба
росли нові!.. І навіть хмиз
угору дерся!.. Краю любий!..

Ми дочекалися весни,
ми вже підходимо до брами!..
Це ти той сад, о краю мій,
колись порубаний катами!..
Над золотими берегами
ти знов шумиш, такий рясний!..

1928, Харків

О ТАТУ МІЙ...

Неначе день заплакати хоче,
і дівчора шумить кругом...
А ти у ситцевій сорочці,
підперезався мотузком.
    Не визнавав попа і пана,
    ти кожна скаргу тепло чув,
    писав «прошення» селянам,
    щодня, щоночі п'яним був.
Я чую плач моїх сестер,
я чую плач братів моїх,

як на долівці, мов на сміх,
біля порога ти умер.

В крові горить душа моя...

Нащо сказав ти в смертну мить
про те, що вічно буду я
на шиї в матері сидіть...

Проїшли ті дні, мов дальній дим...

Була гроза, тривога й кров...

І з краєм зоряним моїм
на верховини я зійшов.

Це — ми, колишня дівчора,
що грали в крем'яшки, в квача,
рубали ворога з плеча
по завойованих містах...

Встають мости на тлі заграв...

Вони заплутані і сині...

А на панелі дзвін штиблет...

О тату мій, якби ти знав,
що твій Володька на Україні
вже став улюблений поет.

Ти знов стоїш переді мною...

І в тишині я зором п'ю,
мов тінь, під нижньою губою
французьку шпаночку твою...

Як ти стомивсь, мій тату, орле...

Чого стоїш? Нащо мовчиш?..

Твої слова мені — як ніж,
що тупо так проходить в горло...

Вони стоять, як ти, безмовно
в мені і там, на грані меж...

Аж до могили, безумовно...

І все мені таке неповне,

бо слів назад ти не візьмеш.

І серце — в крик і в ребра б'є...

Як не ламать мені руки?..

Та що це я?! Мій татко є:
це — всі старі більшовики,
що серце збурене має
огнем натхненної ріки
шпурнули в зоряні віки...

Й воно летить і все співає,
співає од радості і болю...

А десь на таткові Миколі
шумить, хитається трава...
Там соловей йому співає
про сина блудного Володю...
Й шумить під зорями трава
в моїй далекій Третій Роті...

[1928]

ДНІ ЛЕТЯТЬ

Дні летять у майбутнє невпинно,
кров у жилах шумить, як вино.
Одгриміли гармати давно
на полях золотих України.

Ми вмирили, боролись за волю,
та не всі ці побачили дні...
І застеле туман мимоволі
у героїв зіниці сумні.

Одяглися в туман небокраї,
і на сході все небо в крові...
Плачте, сурми, про тих, що немає,
грайте славу про тих, що живі!

Кров у ката од люті вирує,
та на варті червоний багнет.

Ми будуєм, будуєм, будуєм,
наче крила несуть нас вперед.

Ми готові за волю вмирати,
і так радо і світло мені,
що не марно гриміли гармати
на багряній моїй стороні.

[1928]

БІЛОРУСЬКІЙ ГРОМАДІ

Я бачу руки їх натруджені, жилаві,
що тягнуться до нас од мурів навісних,
що потом облили стежки свої криваві...
Товариші!

Сьогодні судять їх!

На жертву йшли в нерівному змаганні,
і от закуті ви... А дні такі руді!

Та жертви ці не перші й не останні.

О, скільки їх ще буде впереді!

Багато жертв і радості багато...

Але тепер... Яка журба за вас...

Та знаєм ми, що прийде жданий час —
і сам народ судити буде ката.

Але тепер на глум і сміх

вони ідуть печальною ходою,

і ждуть, все ждуть, і вірять в грози бою.

Товариші!

Не забувайте їх!

Мінськ, 1928

НІЧ

Сонні віти, карі очі,
пісня з гаю опівночі...
Тіні... губи... мрійна шаль...
В небі місяць і печаль.

На груді їй чорна квітка
наче п'є розлуки жах..
Він забув... Йому так бридко...
А вона уся в сльозах...

Хто пішов там опівночі?..
Чом ставок у темі клекоче
їй не тремтить під вітром шаль?..
Тільки місяць і печаль...

1928

*

Сумні кипариси
стримлять у блакить.
Пахнуть іриси,
і море шумить.

Повний любові,
стою край вікна.
Місяць бузковий,
чужа сторона.

Мрію про коси,
про теплу долонь...

А вітер розносить
цигарки огонь.

А вітер шумує,
сміється в гаю:
другий цілує
татарку твою.

Хитаються клени,
хитаюсь і я.
Не прийде до мене
Зарема моя.

В муках любові
стою край вікна.
Місяць бузковий,
чужа сторона.

[1923]

МИТЬ

Одлітай, омани гать.
Я живу — для мене мить.
Хочу кожного обнять,
хочу кожного любить.

Ми в порожньому гаю,
повні золота стежки.

Окриляє юнь мою
дотик милої руки.

Вітер... трави в тумані...
Та мені на них не жаль.
Бо в лице, немов у сні,
б'є твоя пахуча шаль.

Що таке?.. В тумані гай,
і не видно стало трав...
Тепло глянула: «Прощай...»
Я ж нічого не сказав.
На заплаканій землі
я давно до всього звик.
Десь у небі журавлів
одліта покірний крик.

1928

*

Це було на острові Цейлоні,
де цвітуть веселкою гаї.
Цілував вузькі мої долоні
ватажок із племені Аї.
Обережно брав мене за груди,
заливався з радості плачем...
І тремтіли стріли у отруті
за його нахиленим плечем...
А коли на сходи пароплава
я зійшла... О море, о любов!..
Як його не кликала, не звала,—
ватажок за мною не пішов.
Це було на острові Цейлоні,
де цвітуть веселкою гаї.
Не цілує вже мої долоні
ватажок із племені Аї.

1928

*

Хмуро, хмарно.
Ярина.

Любим марно
я й вона.

Я мовчу — вона рида...
Плачу я — вона мовчить...
Лиш рука її бліда
у руці моїй тремтить.

Що це? Звичка чи любов?
Яде мій, останній яд!
Скільки раз од неї йшов
і вертався я назад.

Я цілую, та дарма.
Ми не рідні й не чужі,
бо в любові цій нема
пісні повної душі.

Хмуро, хмарно.
Ярина.
Любим марно
я й вона.

1928

ЗА ВІКНОМ БЛАКИТНИМ

Любому молоднякові

За вікном блакитним цокоти копит,
шум дерев широкий і гудків привіт...
За вікном блакитним вигуки повій...
Одвіла романтика громадянських війн.

Я вже не співаю про сніги, бої,
одцвітають очі золоті мої.

Я вже не захоплений той стрункий юнак,
і не так одягнений, і сміюсь не так.

Я од верб і руднів. Зоре мій, гори!..
Їх мені нагадують птиці та вітри.
Їх мені нагадують і зоря, і дим
за вікном блакитним, за вікном моїм.

Дні летять... Минулеє десь у тьмі сія...
Ах, моя наївність, молодість моя!
Одбивають кроки неповторну путь...
Як тебе вернути, як тебе забуть?

Вийду за околицю, васильків нарву,
привітаю молодість, не таку — нову.
Йде вона до міста в полі голубім
і мені всміхається під гармоній грім.

Голубіє росяна, туманіє мла.
— Здрастуйте, товариші! Як діла, діла?
— Наше діло яснеє, як оця блакить.
Ми прийшли до міста, щоб тебе змінить.

Чуєш, як у небі лебеді ячать?..
Ми прийшли до міста про нове співать.—
Їх вуста як рожі і слова ясні.
Я у тінь одходжу, й радісно мені.

Я іду за грані. Вже давно пора.
Радість умирання — золота пора.
Тільки десь далеко в полі голубім
завмирають кроки і гармоній грім...

Я іду й співаю, а в моїй груді
солодко ридають білі лебеді...

Хай благословляє мій безжурний спів
тих, що в тридцять років, так, як я, згорів.

Десь вікно блакитне, а за ним, за ним
розпливлось обличчя, наче дальній дим...
Кличуть, плачуть губи, звуть мене: «Вернись...»
Та того не буде, що було колись.

Ти прощай, далека, ти прости, вікно!
Одлюбив давно я, одспівав давно.
Я іду за грані, вже мені пора.
Радість умирання — золота пора.

1928

У МАРЕВІ

Я піду у мареві споминів і мрій,
там, де простягнулися довгі тіні вій,
де мені в минулому синій зір сія...
Золота голівко!.. Іскорко моя!..

Там, де труби жерлами простяглись до зорь
і хрестами журними молитесь собор,
де Бахмутка-річка під мостом шумить,
на знайомій вулиці тихий дім стоїть.
Підійду до ганку, повний давніх дум,—
і замовкне явора переливний шум...
Де на ліжку білому мила спить давно,
підійду і місяцем гляну у вікно...

Скільки днів і років марив я про це,
що біліє смутно, дороге лице...

Спить моя кохана, їй мене не чуть...
лиш сорочку вишиту підіймає грудь,
і з-під одіяла, ніжна і тонка,
блідою лілеєю звисилась рука,

та на щоки матові, наче погляд мій,
крилами печальними впали тіні вій...
Ось поворухнулася, підвелась, дивись...
і до мене руки тягне, як колись...

Розтулила губи, зве мене вона...

Ні, це тільки вітер плаче край вікна...

Спить моя кохана. Йй мене не чуть,
повертає місяць на ранкову путь.

Заховав я глибше і печаль, і гнів,
і за мною явір знову зашумів...

Так шумить у жилах вічний болю яд...

По знайомій вулиці я іду назад.

Там, за містом синім, криці крик і рев,
перед мене тіні золотих дерев...

Поміж ними місяць сумно так сія...

Золота голівко! Іскорко моя.

1928

САД ШУМИТЬ

Знову ти?! О любя, чи не сон це?..

Як колись, до тебе я прийшов.

Золотими літерами сонце
на панелі пише про любов...

Ми йдемо, і шумною юрбою
заливає серце, наче спів...

Над тобою, ніжною тобою,
наче крила білих лебедів...

Ні, це сон, це сон... Тебе немає.

Тільки біль самотній і терпкий...

Синій вечір тоскно догорає,
заливає кров'ю вітряки...

За тинами цокають копита,
завмирають глухо на мосту.
Сад шумить... Вікно моє розкрите...
Пахнуть медом яблуні в цвіту.

Десь далеко відблиски червоні,
мов огні на тихому льоду.
Взяв лице в холодні я долоні
і дивлюсь, і слухаю, і жду...

Мов крилом майнуло наді мною,
і здалось, примарилось мені,
наче ти печальною ходою
десь пройшла у білому вбранні.

Сіє зорі неба синє сито,
тихо ллється споминів вода...
Сад шумить... Вікно моє розкрите...
І в кімнату місяць загляда.

1928

ГРОЗА

Я читав поезії свої
і не втерпів — розридався бурно...
Ти дивилась тоскно і лазурно
на заломлені руки мої.

Зникла ти. І плакав я так повно,
що не міг до радості дійти...

Й крізь ридання чув я невимовно,
як ридала за стіною ти.

[1928]

ЛІГ НА ВЕРБИ ОГОНЬ ЯНТАРЯ

Синій вітер, посадка, село.
Я чекаю чогось, я притих...
Наче серце моє розцвіло
і промінням під ноги лягло
у хитанні дерев золотих.
Я чекаю чогось, я притих...

Розливається синяви муть,
ліг на верби огонь янтаря.
Десь дівчата з роботи ідуть,
в небі пісня стоїть, як зоря...
Розливається синяви муть.
Десь дівчата з роботи ідуть.

І так тихо, так сонно кругом.
Тільки пісня за серце бере...
Знов лице дороге за вікном
у прощальному шумі берез...
Там сплелися і шлик, і шолом...
І так сонно, так тихо кругом.

Я по стежці знайомій іду...
О чекання і споминів яд...
У вечірнім лишневім саду
я по стежці знайомій іду.
Сад шумить, ой шумить мені сад...
Не вернутись ніколи назад.

Дні ідуть, пролітають літа,
стануть сивими брови мої...
Одлетять у далекі краї,
наче казка моя золота,
недоспівані співи мої...
одшумлять, як у осінь гаї.

Пригадаю посадку, село,
тумани і між вербами сміх...
Перші промені співів моїх
в час, як серце моє розцвіло...
У хитанні дерев золотих
перші промені співів моїх.

Тишина у кімнаті моїй.
Я дивлюсь з-під опущених вії,
як цвіте за вікном далина.
У кімнаті моїй тишина...
І душа — як ставок золотий,
тільки споминів хвилі по ній...

1928

ЯБЛУНІ

Не шуми про минуле, тополе,
за вікном у ранковій імлі.
Скоро прийде весна, і у поле
знов покличуть мене журавлі.

З ніжним серцем, самотнім і чулим,
до села я приїду, прийду.
Будуть солодко віять минулим
білі яблуні в нашім саду.

Буду згадувать серця пожари,
як на гору до неї я йшов...
І під місяцем знову гітара
заригає мені про любов.

У саду і жоржини, і рожі,
і бажань несподіваний рій...
Був колись я стрункий і хороший,
а тепер не такий, не такий.

Вже не вернуться юності грози...
Тільки мури та вежі кругом...
На вокзалі кричать паровози,
і трамваї дзвенять за вікном.

Все я кличу, дивлюсь і шукаю...
Та не прийде минуле зі мли.
Білі яблуні, яблуні маю,
як я хочу, щоб ви розцвіли!..

1928

*

Далеке місто повітове,
і карусель, і степ, і сни.
Чи ти згадаєш чорні брови
і зір його ясний-ясний...
в далеких містах повітовім?..

Ти пам'ятаєш, над багнетом,
схиливши чоло, він стояв?..
Його шинель, криві штиблети,
а в небі шум і крики гав...
Ти пам'ятаєш, над багнетом?..

Шумить тополя біля ганку.
Ніхто ще згадки не зборов.
Далекі трави, хмари, ранки,
його записки, в них — любов...
Ти пам'ятаєш, біля ганку?..

О, як дивився він востаннє,
які слова тобі казав!
Наївний час... сухе прощання,
його корзиска і вокзал.
О, як дивився він востаннє!..

Його слова, його пісні,
де тьма, розстріли й ешелони...
І образ твій над ним у сні,
як на щоці сльоза солона,
в розлуки час... сльоза по ній.

І тоне згадка, ніби дзвін...
Зустрілись ви, о час печальний!
Нащо побачив в тебе він
на пальці перстень обручальний?!
І тоне згадка, ніби дзвін...

Хіба коли забуду я,
як плакав він, мій чорнобровий,
як він на станції стояв
в далекім місті повітовім...
Хіба коли забуду я?..

Ніхто ще згадки не зборов.
Вона — як смерть, нема їй краю...
Моя душа — на крик, на кров,
у тузі Дантовій конає...

А роки йдуть... і все минає...
Та не мина моя любов.

1928

*

Уже не сню я про бої,
про погляди імлісті,
Життя зриває дні мої,
неначе вітер листя.

Ходжу і марю. Зблід і вщух.
О дум осінні зграї!
Люблю юрби я шум і рух,
у нім я потопаю.

Все усміхаюсь я огням,
вони — як зорі-мрії...
Здається, я чужим життям
живу і пломенію.

Я у небеснім молоці,
я в вітрі молодому,
я — скрізь, я в дівчині оцій,
я в візникові цьому.

Уже в осінньому цвіту
в садах трави килими,
і люди з теками ідуть
все мимо, мимо, мимо...

Іде, пливе юрби змія
без ліку і без краю...

Між них і дівчина моя,
якої я не знаю.

О сонце!.. Я в твоїм меду,
над мукою, над брудом.
Нехай і сум,— а я іду
і усміхаюсь людям.

1928

*

Кукурудза шумить пожовтіла,
знов у вирій летять журавлі.
І синіс самотня могила
у осінній імлі.

Ой ключі журавлині над нами,
шути смерті кругом...

І покійно махає крилами
одинокий вітряк за селом.

Крізь печаль силуетів і ліній,
де вирують гіганти-міста,
по вечірній і тихій долині
залізниця біжить золота.

Синь і синь над полями без краю,
в'яне серце під осені спів.

А вночі повз село пролітають
жовті вікна швидких поїздів.

Я до них простягаю долоні...

Цокотить залізниці змія...

Може, там у якомусь вагоні
пролітає і доля моя.

Плаче вітер за шибкою тонко...

Проміняв я столицю давно

на проклятий огонь самогонки
й хворостянки вузьке вікно.
Йти куди, я забув і не знаю.
Вже до міста нема вороття;
там контрасти мене роздирають,
глушить тут однобоке життя.

Я дивлюсь у свічадо і кличу
неповторної юності дні.

Помарніло смугляве обличчя,
карі очі зів'яли мої.

Десь гудуть телеграфові струни,
в тому гуді — ридання і сміх...
Був колись я бадьорим і юним,
та тепер постарів і знеміг.

Там, у місті, проходять колони.
підіймається пісня в блакить
і так радісно прапор червоний
над будинком ВУЦВІКу горить...

Всі готові за волю до броні.

І здається, у світлім чаду,
в переможному громі колоннім
я з захопленим зором іду.

Ні, не можу, не можу, не можу,
швидше в місто від суму села.

Полюбив я червону рожу,
що у грудях моїх розцвіла.

За собою дверима щосили
я ударив, о зорі ясні!

Перед мене у тьмі замигтіли,
засіяли станційні огні.

Умирає зажурене літо.

Так прозоро... Покора і тиш...

Десь кричить паротяг, і на крик той
я іду все скоріш і скоріш.

НАД ДІНЦЕМ

Я стою над Дінцем
у тумані яснім,
і в сльозах все лице
за минулим моїм.

Небо рідне й чуже
над покорою хат.
Та не можу уже
я вернутись назад.

Все таке, як колись:
і рибалки в човнах,
і осичини лист
у ранкових сльозах.

Гей ти, доле моя,
хоч тепер обізвись!
І здається, що я —
той осичини лист...

І що згадок рої —
тумани, небеса,
і що сльози мої
це — ранкова роса...

Лине пісня (чия?..)
над горами в блакить.
Чому ж доля моя
тридцять років мовчить?

Що ж. Бої — так бої.
Нам не вперше страждать.

Витру сльози мої,
піду долю шукать.

Он сміється крізь гать
долі личко ясне...
Стій, а то будеш знать,
як не слухать мене!

Стій же, проклята, стій,
синьоока змія!
В мене кінь степовий —
буйна воля моя.

Вже не журно мені,
я не хочу в труну,
бо на цьому коні
долю я дожену.

А щоб доля в ці дні
навмання не ішла,
я ремнями її
прикручу до сідла.

Щоб не нила в бою,
щоб сміявся їй рот,
тую долю мою
я візьму на завод.

А щоб добре їй знать,
хто наш ворог лихий,
будуть хлопці читать
політграмоту їй.

1928

НІЧ

Кажуть, приїде Махно.
Довго я думав про це...
Місяць у темне вікно
синім дивився мерцем.
Довго заснуть я не міг;
снилися знову фронти
і на безмежжі доріг —
ти.

Ми на безмежжі доріг,
серця удари як ток...
Сльози на віях твоїх,
теплий платок.
Скільки пролинуло літ!..
Знову привидівся той,
що для чекістів — бандит
і для бандитів — герой.
Знов випливає із мли
грізне обличчя рябе,
як у кущі повели
хлопці тебе.

Вітру тоді не було,
тільки здригнула трава,
як у кохане чоло
вгрузла

шаблюка

крива...

Скільки я років і гін
серцем і зором беру...
З прапором чорним загін
ми наздогнали в яру.
Місяць дивився сумний,
плакав за вербами дзвін...

Довго рубались вони
і полягли, як один.
Тьму протинали огні,
тьма захлиналась од ран...
Тільки на чорнім коні
втік отаман.
В полі шляхом золотим,
там, де могили кругом,
довго я гнався за ним
і наздогнав над Дністром.
Капало срібло в лозу,
скеля мовчала стрімка.
Тільки далеко внизу
чорно шуміла ріка...
Скільки в минулому тем,
пісню щоб скласти дзвінку...
Збив я бандита з конем
в чорну, холодну ріку.
Тиша текла з вишини,
і крізь ранковий туман
місяць дивився сумний,
як потопав отаман.
Хвилі мотивами туг
мчали у тьми океан.
Вірний не зрадив мій друг —
чорний наган.
Все пролетіло давно,
наче в безодню дзвінку.
Десь у Парижі Махно
згадує смертну ріку.
Хай же балада оця
місяцем тихим сія.
Я — не Сосюра, а вся
вільна Україна моя.
Сниться тонкий силует,

шабля, що вгрузла в чоло...
Видумать може поет
те, чого з ним не було.

[1928]

ДЕНЬ МІСТА

Вулиці, як завжди:
службовці поспішають на працю,
кружляють блискучі двері установ,
і на циферблаті байдужі вказівки
мовчки одмірюють час.
Проходять червоноармійці,
грає фанфарами сонце,
візників переганяють автомобілі,
шумлять потоки людей,
і міліціонери керують рухом.
Куди поспішають вони всі:
мрійні й заклопотані, розчаровані й повні надій,
багаті й бідні, злочинці й герої,
туберкульозні й сифілітики,
і що їм треба на вулицях великого міста?
А в будинках —
за кожним вікном своє життя,
свої драми й радощі:
миряться й розходяться закохані,
кричать і сваряться діти,
з вікон виглядають бліді жінки
і шукають на вулицях своїх коханців,
по чудових килимах і брудних підлогах
човгають різні ноги, і різна у них хода...
За смутними й веселими вікнами
живуть різні люди, і кожний думає, що він центр усього,
і кожний хоче кращого.

Про що думають вони всі?

Про революцію на Сході, про Дніпрельстан
і індустріалізацію,

про незакінчені романи й будівлі,
про гешефти й невдалі спекуляції,
про те, що дітям нема їсти, про вбрання
й рожеві ноги коханок...

Ах, хіба мало про що думають люди
за смутними й веселими вікнами
в розкішних будинках і холодних підвалах
великого міста?..

День летить, і в'януть кольори,
обсипаються каштани по боках пішоходів.
Люди за зеленими столами в м'яких кріслах
підписують останні папірці, віддають останні розпорядження
і йдуть додому...

В цей час

вулиці нагадують жили робітника,
ресторани й цирюльні повні людей,
нескінчими черги стоять біля автобусних і трамвайних

зупинок,

безпритульні виривають у самотніх жінок ридикюлі,
й газетярам і міліціонерам багато роботи.

Обсипаються каштани по боках пішоходів,
в'януть кольори, й наближається вечір.

Вечір приглушує звуки й голоси,
і жовте світло ліхтарів заливає панелі...

У скверах і парках гуляють закохані
червоноармійці й наймички,
в пивних і кіно повно людей, світла й музики,
хвилюються біля реклам черги,
нема дощу,

а від ринвів пивних течуть на панелі струмки...

Зайвий місяць пливе над янтарним вечірнім містом,
і ядро пролітають трамваї...

Шумлять і вирують вулиці,
зараз вони нагадують золоті кварцеві жили.
Нахабно горять очі піжонів і проституток,
і чорні вказівки мовчки одмірюють час
на золотих циферблатах.
Шумить і вирує вечірнє місто.
Наближається ніч,
вона глибока й зоряна.
Блищать огні цигарок і очей,
огні зорь пропливають над містом
і смутно світить зайвий місяць.
З театрів і кіно роз'їздяться і розходяться люди,
як жили стомленої людини,
востаннє надимаються вулиці,
потім:
гаснуть реклами кіно,
зачиняються магазини,
ще трохи світять двері пивних
і жовті вікна будинків,
потім і вони закривають очі,
і тільки горять вуличні ліхтарі,
їдуть порожні візники додому
і на замовклих майданах
ходять самотні повії.

[1928]

КРИВОРІЖЖЯ

Поле, та поле, та вітер,
вітер, як плач дівчорі...
Іноді — гори кварциту
і самотні копри.
Лунами вибухи дальні

рвуться, мов вигуки злі.
Линуть глибокі копальні
в серце залізне землі.
Серце тремтить і зітхає
дзвонами кайла і плит,
в ньому продольні безкраї
рве без жалю динаміт.
Лине у тьмі неозорій
праці напружена путь,
лампочки Вольфа, як зорі,
там під землею цвітуть.
Чуєш: свистять коногони
дико і радо в імлу,
й кліті, з рудою вагони
мчать без кінця по стволу...
Залпами вибухи дальні,
і в неозорій імлі
линуть нестримні копальні
в серце залізне землі.

1928

ПОНЕВОЛЕНІЙ ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ

Галичини лани засмучені, кохані
приснилися мені у мареві пожеж...
Далекий краю сліз, ти знов рабом ідеш,
і дзвонять ланцюги в кривавому тумані...
Я чую стогін твій, я бачу бліді руки
і рани на спині від довгих батогів...
Лиш іноді в очах грозою блисне гнів,
і знову ти кричиш од розпачу, од муки...
Як тяжко ти ідеш! Набрякли кров'ю скроні,
свистить страшний батіг, і ні душі кругом...

Навколо тільки ніч, і хмари гайвороння
віщують і шумлять над схиленим чолом...

Але світає схід, і шуми рік бадьорі
несуть із далини в лице тобі вітри.

Вже місяць розтає, далекі меркнуть зорі
і розкрива зоря багряні прапори...

Зі сходу лине день, мов крила лебедині
там радісно шумлять, і чути крик гудків.

Все ближче ждана мить, коли впадуть твердині
й пожежно загуде твоїй переможний гнів.

Ми віримо, ми ждем, ми станемо грозою,
ми будем знову йти на смертний бою спів...

І схрестяться штики востаннє над тобою,
і підведешся ти над трупами катів.

[1928]

ОСІНЬ

Чорний ворон сидить на могилі,
де до міста наїжджена путь.

Обтрусили вже яблуні білі
і картоплю із поля везуть.

Жовте листя, оголені віти,
синій холод іде з вишини...

По капустниках бігають діти
і солодкі їдять качани.

Там, де верби, тини і тополі,
по ночах замерзає вода,
і так сумно в холодному полі
телефонні гудуть провода.

Скоро зйдуться хмари у сині,
дощ полле на поля золоті,
й буде гарно у ночі осінні
кукурудзу пекти на плиті.

1928

НА ВУЛИЦІ

Задививсь на дім хлопчисько:
скільки в домі цім добра!
І не високо й не низько
на балконі дівора.
Розцвіта садок дитячий
і шумить у цім дому.
Безпритульний хлопчик плаче —
їсти хочеться йому.
Телефон вгорі гуде,
і далі хлопчик мій іде.
«У людей серця мов камінь,
ну для чого я живу?..»
Он робочі з молотками
ремонтують мостову.
Он до дівчинки йде кішка;
хто це гарно так зумів
під ногами їй доріжку
помостить із камінців?
Смішно так ступає кицька,
й сльози висохли в хлопчиська.
«Ще наїмся я до ночі», —
хлопчик дума. В шумі дня
мотоцикл летить, гуркоче,
самокат наздоганя.
Мотоцикл сердитий, видко,

важко диха і за мить
наздогнав, підбив — і швидко
самокатник вниз летить.
Мій хлопчисько хоче знати,
чому в інших є дома,
в тих домах ляльок багато,
а у нього їх нема?
Чом один у злиднях гине,
наче мед другому дні.
Он уся в ляльках вітриша
й діти в гарнім убранні.
«В них батьки, вони що схочуть,
татко може їм купить».
Похилив голівку хлопчик
і не знає, що робить.
Всі вони умиті, чисті,
білі всі, немов мука.
Їм конфети можна їсти
у бабусі із ларка.
Он дівчатка на майдані
з повітряними м'ячами.
Одірвавсь в одної м'яч,
не спіймаєш — плач не плач.
Люди йдуть, шумлять навколо,—
той на працю, той до школи.
Той несе (тремтить рука)
з молочарні молока.
І собаки за трамваєм
з лютим гавканням стрибають.
Йде хлопчисько. Вечоріє.
Знов сльоза блищить на вії.
Вже огні в домах горять,
у теплі там діти сплять.
Зорі блимають вгорі,
а у місті — ліхтарі.

Завмирає все навколо.
Он авто й візник летять,
та швидке авто ніколи
візникові не догнать.
Ні обіду, ні вечері.
Хлопчик спав голодний в сквері.
Ніч холодна і туман...
Снився йому аероплан.
Вже зоря. І морок тане.
Хлопчик мій прокинувся, сів:
вище галок і домів
гуркотять аероплани.
«Ну, малий, ходім зі мною».
Глянув хлопчик — перед ним
добрий дядько з бородою
і портфелем шкіряним.
День шумить, летять години.
Та не буде більше сліз:
на трамваї в дитбудинок
дядько хлопчика повіз.

[1929]

СМЕРТЬ

Ваше слово,
товарищ маузер!
В. Малковський

Невже з кохання і утоми
ти проміняв життя
на тьму?

Неправильно ти слово дав йому,
цьому товаришеві
чорному й сліпому...

Од слів його спинила дзвін
ця думка огненна
і спрагла.

Але якби тебе побачив він,
то куля у стволі б
застрягла!..

Кохання човен од турбот
розбивсь об карі очі,
цу, а може, й сині!..

Такий міцний, такий улюблений.
І от?!
Який контраст і непорозуміння!
Сумською йду в огні прощання
й не можу висловить
безбарвні ці слова.

Як од журби чавунно никне голова
і тіло б'є і кидає
розпачливе й туге ридання!..

Як все спиняється, і серце тільки тінька,
і дум летить
такий жагучий чорний рій...
Коли спитали: «Чому ти сумний?» —
я в ДВУ розплакався при всіх,
як жінка!..

Ми прийшли його замінить!
Жалю й ридань
доволі,
точка,
юні!

Для нас цвіте в риштованні блакить!
Поети!
Чуєте?
Не йдіть
за цим останнім прикладом трибуна.

[1930]

*

«518» і «1040»!
Летить 14-й рік.
На нас задивились задумані зорі,
здивовані зорі вгорі.
«518» і «1040»!

«518» і «1040»!
Це — музика наших робіт.
Це — вирок смертельний злиденному вчора,
прийдешньому буйний привіт
«518» і «1040»!

«518» і «1040»!
Ви — пісня, ви юності грім.
В уяві стає крізь захоплені зори
далекій 17-й рік.
«518» і «1040»!

«518» і «1040»!
Ви дальнього Жовтня сини.
Ви з нами були і тоді, як на вчора
ми йшли під огнями війни.
«518» і «1040»!

«518» і «1040»!
Грози світової огні
все ближче, все ближче, як рокоти моря,
встають у дзвінкій далині.
«518» і «1040»!

«518» і «1040»!
Ладнаються в криках гудків,
до ладу ідуть, і здивовані зорі
нам плюють із безмежності спів:
«518» і «1040»!

[1937]

ПРОВУЛКИ

Десь кричать і кличуть паровози,
виростає світ новий в бою...
Як сказати без криків і без пози
про епоху огненну мою?

Як сказати, з умілістю якою?
(Сніг летить, і світиться вікно...)
Тихе слово сповнити грозою,
щоб по серцю вдарило воно?

Днів копита б'ють по бруку гулко,
вся в диму замурзана блакить.
Ходить лірик по вузьких провулках
і не знає, що йому робить.

Я дивлюсь на себе ніби збоку
і кажу собі такі слова:
«Не печалься, ніжний, кароокій,
хай від дум не никне голова.

Ти співав про бурі революцій,
так зумій же тепло передати,
як в полях за хліб колгоспи б'ються,
як заводи б'ються за метал.

В ці звитяжні сонячні години
передати ти радісно зумій,
як стає пшенична Україна
машиновим краєм індустрій.

А пісні про кучері беріз — кинь,
для борні потрібен інший спів.
Техсекретар нагадав, що внесків
третій місяць ти вже не платив.

Так покинь гітарні перебори
кволих співів про кохання й гай
і з мутним і невеселим зором
по вузьких провулках не блукай.

Об асфальт підборами не стукай,
мало не ходити в біліард,
а засядь за ленінську науку,
будь поетом штурмів і відшлат».

[1933]

ХЛОПЧИК

У полоні білому, в Одесі,
я згадав: у гуркоті навал
по мосту йшов хлопчик літ на десять
і свистів «Інтернаціонал».

Вдалині хиталися дерева
і синів задумано прибій...
Раптом крик повітря полудневе
пронизав наказом гострим: «Стій!»

Грубий крик, і клацання затвора,
і лякливе лопотіння ніг...
Але куля зла і гострозора
перетнула хлопчикові біг...

Перетнула, кинула на камінь,
на гарячий на південний брук...
Кров забила чорними струмками
й розпливлась біля обличчя й рук...

. . . . .
І коли вечірня позолота
залила загравами квартал,
посинів навік маленький ротик,
що свистів «Інтернаціонал»...

1934

ЛІ

Навколо вітер свище,
і в небі хмари злі...
Сидить на пожарищі
маленький хлопчик Лі.

Японці вбили тата,
спалили все село.
Людей від кулі ката
багато полягло.

Далеко десь од станцій,
з зірками на чолі,
живуть в горах повстанці,—
й до них зібрався Лі,

щоб відплатить за тата,
за себе і за всіх,
хто ще ярмо прокляте
не скинув з пліч своїх.

І він пішов полями,
де шум холодних трав,
і місяць білі плями
йому під ноги слав.

Минав далекі хижі,
де стрілянини жах,
і од японців хижих
ховався у ярках.

Од мороку німого
пливли тривоги й сні.
Світили Лі дорогу
лиш зорі з вишини.

Й далеко там од станцій,
де гори й вітру спів,
братів своїх, повстанців,
маленький Лі зустрів.

Вони зорю червону
несли усій землі
і до свого загону
взяли малого Лі.

І Лі співає дзвінко,
і йде, як всі, вперед.
Японська карабінка
і з зіркою кашкет.

Як зорі, грають очі,
бійцем зростає Лі
в своїй сім'ї робочій
з шахтьорів і кулі.

І знають хай бандити,
що в золоті й шовках:
уже встає над світом
червоний праці стяг.

І хай запам'ятають
ворожі зграї злі:
маленькі Лі зростають
в великих, грізних Лі!

1934

ПІСНЯ ПРО ЯКІРА

Грізно зграями набої
розривали неба дах,
і летіли дні стрілою
у походах, у боях.
І в грому гармат недарма
клекотів повстанням край.
Про Якіра-командарма,
пісне, дужче залунай!
Хай могутнє слово лине
про героя знов і знов,

що боями Україну
з замурцями пройшов.
Гей, летів крізь сині гони
молодих повстань бурун,
і зросли дрібні загони
в грізну армію Комун.
Ми розбили грати й ярма,
пісня котиться дзвінка
про Якіра-командарма,
комунара й вожака.
Пломеніють неба шати,
од заводів квітне даль —
інтервентам не зірвати
прапор волі і труда.
Над залізом і бетоном
літаків лунає спів.
Ми гартуєм оборону
наших фабрик і ланів.

[1934]

*

Іду я стежкою дзвінкою,
так вільно й молодо мені,
І Марс горить переді мною
в непереборній вишині.

Над далиною голубою
віків гармонії печать,
і наче крила за спиною
в просторах світових шумлять.

Я хочу піснею ясною
прославить радість на землі,
щоб юні повною луною
вона цвіла у днів далі.

Повітря медом лине в груди,
і грає зорями блакить.
Так хто ж сказав, що я не буду
з тобою, пісне, в світі жить?!

[1935]

ДЕВ'ЯТНАДЦЯТЬ

Дев'ятнадцять років, дев'ятнадцять зір
розцвіли над світом у безсмертній юні.
І як птиця серце, і як сонце зір,
де пісні й вітання у колон буруні.

То чиї обличчя в сонці на трибуні?
В їх спокійнім зорі — спокій наших днів.
Роки неповторні, роки громолунні,
це до них лунає ваш високий спів.

Пролітають танки, і гримить піхота,
і ревуть мотори в грізній вишині.
Це для них складаєм ми свої пісні,—
в них побіди наші, в них любов народа.

Як же передати, краю, мій ти краю,
всю твою могутність і красу твою?
Ні, не літаки то... Серце пролітає
птицею в блакиті, сонячним гаю.

І орлині очі кожного пілота,
і міста широкі, і поля, поля,
і стрункі тополі, і гаї, і води —
все це Україна зоряна моя.

Стережуть кордони волі охоронці,—
ворогу ніколи не пройти ніде.
Сонце в кожній хаті, в кожному віконці,
в кожному серці й зорі піснею цвіте.

Крізь буремні роки дальніми огнями
Жовтень, перший Жовтень світить у віки,
і в його промінні той, що вічно з нами,
шле, крізь ночі й вітер, на фронти полки.

Крізь буремні роки, де шумлять знамена
на вітрах жорстоких в той далекий час,
крізь буремні роки Ленін, вічний Ленін,
з усміхом знайомим дивиться на нас.

Хай дерев осінніх облетіли крони
і листок під ноги котиться сухий —
та гримлять по бруку радісні колони
і весною віє край щасливий мій.

[1936]

3 ранних поэзий

*

Много в душе еще песен неспетых,
много на сердце несканных слов,
грезой мятежной желаний одетых,
светлых и радостных снов.

Так под серебряной бьется березой
звонкий и сладостный ключ,
так, разгоняя осенние слезы,
солнышко смотрит из туч.

Верю я, верю — придет это время,
родина станет как сад,
в сердце народа, разбившего бремя,
песни мои зазвучат.

с. Верхнее
1916

ТОВАРИЦУ

Руку, товарищ! И в бой беспощадный!
В грозный, волнующий бой!..
Пусть озарит нас священный, отрадный
светоч победы над тьмой!..

В тесной землянке, в избушке убогой
будет он ярко гореть!..
В путь же, товарищ, одною дорогой!
Полно молчать да терпеть!

Видишь? Над Русью могучей и вольной
взвело знамя Труда...
Кто же разбил в этой жизни безвольной
цепи рабов навсегда?

Кто же зарю возрожденья нам смело
из темноты показал?
Чье это сердце за нас так болело?
Кто все на битву нас звал?

Это нуждой вековой истомленный
брат наш, страдалец народ,
под непосильною ношей согбенный...
Вот кто разбил тяжкий гнет.

Враг свирепсет потоками стали,
хитрый, и скользкий, и злой.
Но уж сквозь тучи сияют нам дали
счастья семьи трудовой.

Руку ж, товарищ, и в бой беспощадный!
В грозный и радостный бой!..
Пусть озарит нас священный, отрадный
светоч победы над тьмой!

*с. Верхнее
Июнь, 1917*

*

Я смеюсь над собой, но промчавшихся дней
не виню — я во всем виноват:
я стремился мечтою в неведомый край,
но все это несбыточный сон.

Я писал о страданиях наивных своих,
позабыв о страданиях вокруг.
Это — низко... И смех, негодующий смех
мое сердце во мне родило.

Этот смех над моей малодушной мечтой
не дает мне уснуть по почам —
это совесть смеется. «Скорее, скорей
отрезвися и к братьям иди!

И скажи им: довольно, довольно страдать,
я принес вам так много лучей
яркой мысли и сладостных дел, и вперед
с их сияньем я вас поведу.

Мы придем в новый мир, и пред новой зарей
завучит наша новая песнь;
в ней не будет ни слез, ни безумной тоски —
это песня свободных людей».

Я смеюсь над собой, но промчавшихся дней
не виню — я во всем виноват:
я писал о страданиях ничтожных своих,
позабыв о страданиях вокруг.

[1917]

*

Я прощался с тобой... Скоро поезд... Вокзал.
Давит скатка шинельная плечи...
Отрыдает труба, и сквозь огненный вал
мы помчимся победе навстречу.

Эта синяя кофточка... Пламя платка.
Очи — звезды со звездами в споре...
На винтовке любимой родная рука,
нежно пальцы грустят на затворе.

День, в прозрачности бледной дрожа, угасал...
Трепетали невнятные речи...
Я так долго, так долго тебя целовал,
и глаза твои, губы, и плечи...

Бахмут
1918

СМЕЛО В БОЙ!

Смело в бой с обновленной душой!
Нет бесстрашным преград впереди.
Закаленное в битвах с нуждою,
сердце радостно бьется в груди.

Мчим, как буря, навстречу судьбе мы,
и, как сердце, в упорном бою
в грудь орла, что на вражеском шлеме,
я бросаю гранату свою.

В грозной битве с кровавой ордою,
вдохновенные волей стальной,
бьют орудья наводкой прямою,
защищая Донбасс дорогой.

Там за нами встают горделиво
терриконы... О синь эстакад!
Точно молнии мы. В тьме разрывов
все вперед наши цепи летят.

И, не чувствуя ног под собою,
я лечу, точно я и не я.
Это крылья твои за спиною,
Украина родная моя!

*Апрель
1918*

*

Грезит сиренью асфальт
в звонах перевозных трамвая...
Слышится резкое: «Хальт!»
Уж не увижу тебя я.

Чуждые, в шлемах стальных,
взяли в кольцо меня злое...
Миг...
И застыну в покое...

Смутно иду я вперед...
Черные — сзади и рядом...
Кто это в спину так бьет
прикладом?..

Рельсы... Окраиша... Мост...
И офицер... Он перчаткой
резко махнул... И норд-ост
«Фойер!» унес вдаль украдкой...

Смерти прошел я между...
О мое счастье степное!..

В липкой я луже лежу,
звезды да ты надо мною...

Харьков
Август, 1918

*

Я пришел к тебе в туманах
на заре певучих дней
из миражей златотканых
и осенних янтарей.

Слово — в сердце, слово будет.
И сливаются в одно
эти руки, эти груди,
губ заветное вино.

Песня в сердце песню кличет,
как волна, как звезды я.
О моя ты Беатриче,
ласточка моя!

Бахмут
Апрель, 1918

ПИСЬМО

Я получил письмо. Дышал нежданной лаской,
лазурью и теплом задумчивый привет...
И вспомнил розы я с предсмертной окраской,
и девушку-мечту, и тихий лунный свет...

Сквозило между слов невольное признание...
И мнились волны кос, как ночь моей тоски,
и карие глаза, и зной ее щеки,
как солнечных лучей несмелое лобзание...

Все ближе смертный бой... Уйди, воспоминание!
Качаются в мозгу кровавые цветы...
И льется на штыки с холодной высоты
задумчивой луны багровое сияние...

*Донбасс — Подолия
1918—1919*

В ГОРОДЕ

Мерцают фонари,— их желтыми глазами
гляжу в немую мглу во власти давних чар,
деревья голые с дрожащими ветвями
роняют капли слез на влажный тротуар.

Иду, как тень, как сон, один с своей тоскою,
и ветер молодой целует щеки мне...
Но я не здесь, я там, как мысль моя — с тобою,
здесь только боль моя о сгнувшей весне.

Душа моя — как даль, стесненная камнями.
Я — воля, я — мечта, я — зов грядущих дней.
И тает первый снег под тихими шагами
в причудливой игре изменчивых теней.

Одеда город ночь в печальные одежды.
Беседую с тобой в рассветной тишине.

Я в зорном зареве несу свои надежды,
которые несут с тобою встречу мне.

Одесса
Январь, 1920

*

Шагами шумными, в шинели, шелком шитой,
к Шенгели спешно шел и шелковый кашкет
на брови черные и даже на ланиты
надвицул, точно мне еще шестнадцать лет.

День уходил вдали, горели тротуары
в огне его плаща... но уж на зов зари
февральский вечер шел и рассыпал устало
небрежною рукой по небу янтари.

И все казалось мне, что это я зимою
с горы крутой иду, а сзади Лисичанск
и та, кого любил, а ниже под горою
родной Донец во льду, спокоен и стеклян...

И эшелон стоит на станции тревожной,
и лагерем в лесу раскинулись враги,
с мечтой о старых днях, смешной и невозможной...
И тускло светятся в огне зари штыки.

Одесса
Июнь, 1920

*

И снова день ушел в сухом трескучем зное,
как много их ушло в вечернем серебре,

а ведь они прошли село мое родное,
и содовый завод, и шахты на горе.

Я вижу мать мою. Глаза ее родные,
как звезды, светят мне в тумане голубом.
Я в следующий раз пошлю с письмом цветы ей,
пусть скажут ей они о сыне дорогом.

Пусть скажут ей они, что я — дитя Коммуны,
что я родился вновь под южною звездой,
что, из дому уйдя кривою дорогою лунной,
я солнечной приду на новый год домой.

Одесса
Июль, 1920

БІЙ

В садку пустому, де в час вечірній
дрімає листя в обіймах сна,
в журбі страждання, як ніч безмірна,
ходила в'яла, стара весна...

Забили дзвони в Червонім Полі...
Схилились квіти, пішла луна...
Ми йшли до Сонця, ми йшли до Волі.
Хтось блідий плакав коло вікна...

Хтось блідий плакав... Пливли тумани,
співали кулі, і сніг білів.
Лежали лави... займався п'яно
в моєму серці пекучий гнів.

А ворог сунув... В Великій Мрії
сміявся-плакав безумний бій.

Неначе ранок на темні вії
свій плащ накинув в огні надій.

[1920]

*

Цілувала мене, милувала мене
і не знала, куди посадити.
І горіла зоря, і світила зоря,
і хотіла ще довго світити.

Але морок унав, ніч шуміла крилом,
за вікном вітер злісно сміявся...
Ти на лаві лежала холодна, німа,
я ж в далеку дорогу збирався...

Одеса
1920

*

Чеканяться шаги настойчиво и четко,
по узким улицам задумчиво иду.
Все тот же взгляд, и белые обмотки,
и думы нежные, как яблони в саду...

Играет кровь моя в лучах воспоминаний...
О дальнем городе поют мои стихи...
О дальнем выстреле и странном расставанье,
где тяжело душу жгли вокзальные звонки...

Мне кажется, что я души своей не знаю.
В ней настоящее смешалось с былым...

О травы влажные в холодных зорях мая
и над родным Донцом завода сладкий дым...

И снова станция с тревожными огнями,
холодный звон минут, да ты одна со мной,
и почь роскошная в короне звезд над нами,
да рядом эшелон на станции глухой...

*Кам.-Подольск
Август, 1920—1957*

В ВАРШАВУ

В огне и дымах зорь кровавого заката
с заржавленных ворот последний засов сбит.
И больше нет преград для красного солдата,—
в Варшаву вольный путь в лучах побед горит.

Пылает алый стяг мечтой золотокрылой
над красной коницей Коммуны Мировой,
и старый мир скулит протяжно и уныло
над бедною своей решенною судьбой.

Серебряные дни... Варшава... зори, зори...
Кто скажет, что не нам весь мир принадлежит?
Услышат, как звенят буденновские шпоры,
Париж, Нью-Йорк, и Лондон, и Мадрид!

[1920]

ЗА СОЛНЦЕМ

Отпламенела ночь. В заре золоторжавой
чеканятся шаги под мерный звон штыков.

К вершинам держим путь за солнечною славой,
и павших на камнях дрожат мозги и кровь.
Мы — как песок морской... О мать моя Коммуна!
Кто мог сдержать в веках наш громоносный бег...
Уже пылает день в дали сереброструнной,
как на родных полях веселый чистый снег...
И свежая трава шумит неторопливо,
склоняются цветы приветливо кругом;
перед нами пышные раскинулись нивы
ковром сияющим, задумчивым ковром...
Так хочется прилечь и отдохнуть немного,
но весть дозор принес, что там, в лесу, враги...
И снова стынет даль в мучительной тревоге
и чутко цокают спокойные штыки...

[1920]

ПЕСНЯ

Мы из шахт угрюмых и сырых.
Расцветайте, огненные дали.
Много дум, порывов молодых
мы взрастили в солнечной печали.

Тени рабских и гнетущих дней
потонули в прошлом без возврата.
В громоносном топоте коней
в бой идем мы на сынов заката.

Расцветайте, огненные сны,
улыбайтесь, ласковые дали.
Разбиваем старые скрижали
для иной, для солнечной весны.

[1920]

К НОВОМУ

Мы в грязных рубищах. И мгла болот сырая
да нудный шум дождя под ржавый звон цепей
томит нас без конца. А где-то жизнь иная
в сиянье солнечных пленительных лучей...

И так века, века. О глушь долии родная!
Я помню первый бой и талый снег кругом.
Бежали тучи вдаль... шел ветер, и, пылая,
рудой закат в крови повиснул над селом...

Нас выслали в дозор. Мы были с гор Донбасса.
Шинели рваные — эмблема новых дней...
Пустая станция... вагон второго класса...
и ржанье тихое оседланных коней...

В ту ночь я в плен попал и убежал к рассвету,
когда нас в темный лес расстреливать вели...
За мною вихорь выл, от пуль как бы нагретый,
и красный флаг шумел в серебряной дали!..

В одеждах светлых мы... Поля горят штыками...
Не умолкает звон волнующих побед,
и разостлал рассвет свои шелка над нами,
весельем новых дней пылающий рассвет.

[1920]

В ШТЫКИ

Товарищи, в штыки! Еще удар крылатый —
и на вершинах мы, где солнца вечный свет...

Пусть знает темный враг, кровавый и косматый,
что на его удар готов у нас ответ.

Плечо к плечу, вперед, за счастье трудовое,
вон расцветилась даль огнями новых дней...
Шелками алыми Европу всю покроем,
шелками алыми восторженных идей.

Пылай, моя душа! Вершины перед нами.
Мы звездные сыны Свободы и Труда.
Мы закололи ночь несчетными штыками.
Товарищи, на бой! Еще один удар!

[1920]

ПРОЛЕТАРИИ

Холодный звон минут. Я на глухой дороге.
По-прежнему один. А по бокам трава
под ветром шелестит, и золотые роги,
мне машет из-за туч луна, одна, одна...
И грузно, тяжело иду, согнувшись, в гору,
на рыхлых бороздах отдавливая след.
Не мы ль песли во мглу, упорно роя норы,
о солнечных веках тысячелетний бред.
Пусть на худых ногах засохло мясо в клочья,
где кожа содрапа и в трещинах руда...
Но тем дороже нам наш новый мир рабочий,
но тем полней дрожит крылатый звон труда!

[1921]

ПРИМІТКИ

Пропонований читачам десяти томник — поки що найповніше зібрання творів видатного українського радянського поета Володимира Миколайовича Сосюри. Воно охоплює майже весь його поетичний доробок, переклади, а також публіцистику, листування й прозу.

У перших п'яти томах друкується лірика поета, у трьох наступних (VI, VII і VIII) — поеми й поетичні цикли, IX том складається з перекладів, в останньому, X томі, зібрано публіцистику, листування і прозу.

При підготовці текстів цього видання упорядники спиралися передусім на першодруки В. Сосюри (перша публікація в збірці тих чи інших творів) та його рукописи, які, на жаль, збереглися в обмеженій кількості; зверталися вони й до останніх прижиттєвих видань творів поета для врахування пізнішої авторської доробки, поправок і виправлень. Під такими поезіями упорядники ставили дві дати — першодруку й пізнішої редакції. При цьому за головний орієнтир правило тритомне видання творів письменника, здійснене за його життя Держлітвидавом України (1957—1958 рр.).

Перша публікація того чи іншого твору в збірці — ось ті віхи, на які в основному орієнтувались упорядники, визначаючи розміщення творів у цьому виданні (тобто воно укладене за збірками). Під віршами зберігається авторське датування. Авторськими вважаються дати, наявні в першодруках або в тритомниках (видання 1929—1930 рр. та 1957—1958 рр.). Редакторські дати, які встановлюються за часом першої публікації віршів в пресі, подаються в квадратних дужках.

За першодруком подаються і всі ті твори, які досі побачили світ лише один раз — або в збірках, або в періодиці.

Поезії, що не ввійшли до збірок, зібрано в окремому розділі. Розміщення їх хронологічне.

Усі тексти творів друкуються відповідно до норм сучасного правопису.

Із збірки «Поезії», 1924 р.

ДО НАС

Серп Революції, Фронт, Праці — поетичні символи, навіяні В. Сосюри Жовтневою революцією, перемогою Радянської влади. В поезії того часу така революційна символіка була традиційною.

«ПІШЛИ В ЧУЖІ КРАЇ ПО ХЛІБ СИНИ НАДВОЛЖЯ»

Вірш написано в зв'язку з голодом 1921 р., що був викликаний неврожаєм і воєнною розрухою.

Із збірки «Червона зима», 1922 р.

«РОЗДУЛИ МИ ГОРНО, ЩЕ НЕРУХОМЕ ВЧОРА...»

Чалдони — місцева назва корінних сибіряків.

СНІГ

Скальковське — селище в Донбасі, поблизу рідних місць поета.
...на кліті катагися аж на «два удари». — За сигналом в два удари кліть швидко спускалася в шахту.

Гулька — двоюрідна сестра В. Сосюри Уляна.

«В КРОВІ РОБИТНИЧІ ПЛЕЧІ...»

Асканія Нова — заповідник у степу під Каховкою. Тут: образ-символ, вжитий у значенні — новий, прекрасний світ торжества трудящих.

«ЗАВОД... ГУДЕ, ГУДЕ, ГУДЕ...»

Бремсберг — похила гірнича виробка, що з'єднує верхній горизонт (поверх) шахти з нижнім.

Із збірки «Осінні зорі», 1924 р.

«ХТО РОЗУМІЄ ЦЕЙ ЖАХ, КОЛИ ДУША ТАКА ОДИНОКА...»

Блазбаз — Благовіщенський базар у Харкові.

Коли буде знати про Перекоп кожна дигина... — Йдеться про історичні бої з білогвардійцями за визволення Криму. Як свідчить подальший контекст вірша, це вислів фігуральний, який, безперечно, слід розуміти так: коли кожен знатиме про славі перемоги Червоної Армії, коли здійсняться велетенські соціалістичні перетворення на рідній землі. Поезія написана 1922 р., коли запроваджувався неп. Тут уперше в творчості В. Сосюри з такою драматичною силою виявилась його болюча тривога за долю революції в зв'язку із здійсненням нової економічної політики, коли в місті підняло голову неманство, а на селі — куркульство. Однак і в цьому творі, і в багатьох близьких за темою, мотивами, настроями поезіях того часу стверджується віра в перемогу ленінської правди, ідей пролетарської революції.

НА СНІГУ

Там, за лісом, солдати Ейхгорна. — Поет розповідає про окупацію України 1918 р. кайзерівськими військами, покликаними Центральною радою. Фельдмаршал Ейхгорн — командуючий цими військами. Окупанти арештували В. Сосюру як учасника робітничого повстання в Донбасі, спрямованого проти Центральної ради й німецьких загарбників. Лише завдяки щасливому випадку він уник розстрілу.

МАКНІ

Пилипенко Людмила Володимирівна — дружина українського радянського письменника, одного з організаторів «Плуга» С. В. Пилипенка, мала певне відношення до тогочасного літературного руху на Україні.

«СМУГЛЯВИЙ І СТРУНКИЙ. А ЗОЛОТЕ ВОЛОССЯ...»

Суламіт (Суламіф) — за біблійною легендою, наречена царя Соломона.

«ДЕ Я ЖИВУ, КОЛИСЬ БУЛА ЦЕРКВА»

«*Апостол*» — церковно-богослужбна книга.

«І ВСЕ, КУДИ НЕ ЙДУ, ХОЛОДНІ ТРАВИ СНЯТЬСЯ...»

Горошиха-вдовиця, Федько, син її — сусіди В. Сосюри по Третій Роті.

Холоденко — знайомий В. Сосюри, робітник содового заводу, учасник громадянської війни.

«ТАК НІХТО НЕ КОХАВ. ЧЕРЕЗ ТИСЯЧІ ЛІТ...»

Вірш присвячений Вірі Касперівні (Гаспарівні) Сосюри, першій дружині поета.

«ТУМАНИ НАСТУПАЮТЬ ІЗ МОРЯ...»

Ай-Тодор — мис на Південному березі Криму, недалеко від Ялти. На його вершині стоїть маяк і є руїни стародавнього укріплення.

«У ПЛАЩІ»

Нірвана (санскр., «згасання», «затухання») — у буддизмі — вищий душевний стан людини, стан блаженства.

В. Сосюра вживає слово «нірвана» в значенні забуття, зачарованого споглядання образів і візій, що виникають в його поетичній уяві.

«ГУБИ В ГУБИ... ТЕПЛО І ВИШНЕВО...»

Дантон Жорж-Жак (1759—1796) — діяч французької буржуазної революції.

Магадева — індійське божество.

Камерон — загальна назва наземних шахтних споруд.

Крик Червоного коня — образ-символ паротяга революції.

Шурфи — вертикальні чи похилі підземні гірничі виробки, як правило — неглибокі.

Із збірки «Місто», 1924 р.

«РВАВ ВОСЕНИ Я ШИПШИНУ...»

Хто це зрадливий ніж мені в руки тоді вложив? — Драматичні переживання ліричного героя (автора) пояснюються складним, нелегким шляхом В. Сосюра, пройденим у період громадянської війни на Україні.

«О ГУБИ, ГУБИ ВИШНЕВО-ТЕМНІ...»

Штейгер — гірничий майстер.

Теодоліт — переносний геодезичний прилад для виміру кутів.

«ОГЛЯДАЄ ОСТАННІ ВАГОНИ...»

...літери: В і С — Володимир Сосюра.

«ГЕРГОЧЕ МІСТО, І СНІГ ЛЯГАЄ...»

У перші роки відбудови й непу, коли злидні, голод і хвороби ще відчутно позначалися на рівні життя трудящих, В. Сосюра писав і такі поезії, як «Гергоче місто, і сніг лягає...». Звичайно, болі поета ускладнювались і важкими особистими переживаннями (згадаймо хоча б рядки з вірша: «...сестриця з братом під вікням ходять... і на заводі убило милу...— писала мати»). Але «мінорні звуки» долалися всім оптимістичним звучанням поезії В. Сосюра, всім поетовим радісним, сонячним світосприйнянням.

«О КУЧЕРІ ЯСНІ І ОЧІ БЕАТРИЧЕ...»

Беатриче — улюблений образ великого поета Італії Данте; втілення ідеалу жіночої гордої чистоти й сили кохання, що склався в часи пізнього Середньовіччя.

«НАБЛИЖАЄТЬСЯ СПОМИНІВ ПОВІНЬ І ЗАТОПЛЮЄ ДУШУ МОЮ...»

...де маслини і станція Яма... — Пейзажний малюнок околиць станції Яма в Донбасі, де з осені 1914 і до квітня 1918 р. навчався в сільськогосподарській школі В. Сосюра.

Паримон — житель станції Яма, овочевод.

КАВКАЗ

У ранньому дитинстві В. Сосюра разом з батьками жив на Кавказі (1905—1906 рр.).

Мінгрелія (Мегрелія) — історична назва області в Західній Грузії.

МІСТО

Третя Рота — селище на Донбасі (нині село Верхнє). Засноване 1721 р. Спершу це був сторожовий пост козаків, які захищали край від татарських наїздів. Тут стояла залога Ізюмського козацького полку, а потім, коли козацькі війська перетворено в гусарські, — третя рота Бахмутського гусарського полку. Звідси й первісна назва селища — Третя Рота.

Я не знаю, хто кого морочить... — В. Сосюра, власне, емоційно не стримав непу, хоча й щиро прагнув зрозуміти, ба навіть активно підтримати політику партії в цьому питанні. Звідси його рефлексії, хитання й болі, що відбилися в цій поезії і деяких інших віршах 1924—1925 рр. (напр., «Гергоче місто, і сніг лягає...»). Чи не вперше подібні настрої виявились у В. Сосюри ще у вірші «Хто розуміє цей жах...», написаному 1922 р.

МИНУЛЕ

...я — білий офіцер. — Наприкінці 1919 р. В. Сосюра потрапив у полон до денікінців (листопад 1919—лютий 1920 р.). Його мало не розстріляли, але він утік. Отже, сюжет і ліричний герой цієї поезії — плід творчого домислу автора: В. Сосюра ніколи білим офіцером не був.

З ВІКНА

Дніпровський Іван Данилович (1895—1934) — український радянський письменник, автор п'єс «Яблуневий полон», «Шахта «Марія» та ін.

СЬОГОДНІ

Усенко Павло Матвійович (нар. 1902 р.) — український радянський письменник, оди́я із активних діячів організації комсомольських письменників «Молодняк».

«ЧАЙНИК КРИЧИТЬ — НА ДОРОГУ...»

Вірш написаний в період непу. В ньому відчутні настрої душевного сум'яття, тривога за долю революції. Та незабаром поет зро-

зумів, що всі його сумніви й тривоги були марними, що країну ніхто не зіб'є з соціалістичного шляху, прокладеного Жовтнем.

ЧОРНІ УРИВКИ

«Гарт» і «Плуг» — літературні організації, що існували на Україні в 20-і рр. Крім цих організацій, В. Сосюра один час належав до Вапліте, був членом ВУСППу, яка згодом, разом з іншими літературними організаціями, влилася в єдину Спілку радянських письменників України.

Із збірки «Сніги», 1925 р.

СОН

Червонці — червоні козаки.

Домбровський Ярослав (1836—1871), Варлен Луї-Ежен (1839—1871) — герої Паризької комуни. Розстріляні версальцями.

СНІГИ

Констанція — Констанція Рудзянська, юнацьке кохання В. Сосюри, лишила глибокий слід в житті й творчості поета. В одному з варіантів незакінченого біографічного роману «Третя Рота» він змальовує свою щирю любов до неї. Констанція одружилася з іншим. Палко закоханий В. Сосюра тяжко переживав втрату милої.

...ми хочем тікати до червоних...— На початку 1918 р. робітники Донбасу повстали проти Центральної ради й кайзерівських окупантів; у збройних виступах трудящих активну участь брав і В. Сосюра, на той час дружинник содового заводу. Але згодом юнак, обдурений демагогічними гаслами Петлюри, зокрема його базіканням про мир з більшовиками, під час проведеної жовтоблакітниками мобілізації потрапив до петлюрівської армії (грудень 1918 р.) У жовтоблакітних частинах В. Сосюра був простим козаком, санітаром. Незабаром він переконався в антинародній, контрреволюційній суті петлюрівщини і в лютому 1920 р. перейшов на бік червоних.

Таких обдурених жовтоблакітниками в ті роки було чимало. Та слово ленінської правди, запалюючий приклад комуністів, які приходили агітаторами і у ворожі частини, саме життя вчило опуканих знаходити вірні дороги, і на ці світлі шляхи повертали не одинаки, а цілі полки колишньої петлюрівської армії, яка швидко розкладалася.

Ставши червоним бійцем, В. Сосюра до кінця громадянської війни (демобілізувався на початку лютого 1921 р.) словом і зброєю воював з білополяками, махновцями та іншими бандитами різних мастей.

У травні 1920 р., як пише В. Сосюра в одній із своїх анкет, він був «прийнятий у члени ВКП(б) комосередком військово-політичних курсів при подиві 41-ї армії».

Про складний шлях В. Сосюри в революцію йдеться зокрема в такому вірші поета, як «І пішов я тоді до Петлюри, бо у мене штанів не було», та кількох інших пізніших творах.

ТРАУРНИЙ МАРШ

Едем — за біблійною легендою, райська країна-сад.

Сьогодні справляєм ми пам'ять Вождя...— Твір написаний до першої річниці від дня смерті В. І. Леніна.

ВІДПЛАТА

Один із найраніших творів поета. Вперше опублікований в одеській газеті «Чорноморська комуна» від 20 травня 1920 року, коли В. Сосюру було прийнято до лав більшовицької партії. З незначними змінами останні чотири строфи вірша під назвою «Ворогам» друкувалися в газеті «Красная звезда» від 22 серпня 1920 р.

...в жадані дні Червоних Свят — образ-символ революційного повстання.

Із збірки «Сьогодні», 1925 р.

ДВІ

Свердловка — Комунистичний університет ім. Я. М. Свердлова в Москві.

Комінтерн — міжнародна революційна пролетарська організація, що об'єднувала всі комунистичні партії світу (Комунистичний Інтернаціонал діяв з 1919 по 1943 р.).

«Хай ОГОНЬ НА ОГОЛЕНІ НЕРВИ...»

«Нова Баварія» — ресторан у Харкові 20-х років.

«ГЛЯНУВ Я НА МОРЕ — ЗАСИНІЛИ ЧАРИ...»

Вірш написано під час другої поїздки до Криму (1924 р.). Вперше В. Сосюра побував у Криму 1923 р.

«НАЛЕТІЛА Й УМЧАЛА ГРОЗА...»

Берзіна Віта — дівоче прізвище першої дружини поета Віри Касперівни.

РИБАЛКА

Кириленко Іван Ульянович (1902—1942) — український радянський письменник, автор книг «З металевого фронту», «Аванпости», «Весна», «Перешихтовка» та ін.

«ПІДІЙМАЄТЬСЯ МІСЯЦЬ НАД МІСТОМ...»

Кам'янець — м. Кам'янець-Подільський, де В. Сосюра перебував восени 1919 р.

Синя познанка — головний убір (військового обмундирування).

«Я ЗУСТРІВ ТЕБЕ ТАКУ ВЕСЕЛУ...»

Кампанелла Томмазо (1568—1639) — італійський мислитель, представник утопічного соціалізму. Тут вжито в переносному значенні — стосовно до жінки політрука.

«УНОЧІ ШЕЛЕСТИТЬ МЕНІ ЛИСТЯ...»

ІНО — інститути народної освіти, пізніше перетворені в університети.

...збори... в ІНО.— Віра Касперівна Берзіна вчилася в Харківському ІНО на біологічному факультеті.

«ДАЛЕНІЄ МІСТО НА ОСІННІМ ФОНІ...»

...і разом зі мною думає Артем.— Йдеться про Харківський комуніверситет ім. Артема, де в 1921—1922 рр. навчався В. Сосюра.

Артем (Сергеев Федір Андрійович, 1833—1921) — видатний діяч більшовицької партії.

«ВИЛІТАЮТЬ ПОТЯГИ У ДАЛІ...»

Непман — дрібний міський буржуа, торговець, спекулянт часів непу.

Ларьок — комерційне товариство, що займалося закупками, організовувало державну роздрібну торгівлю, реалізувало продукцію легкої та кустарної промисловості.

ТЕБЕ НЕМА

Московське — село в Донбасі.

Драматичну колізію цієї поезії ширше розгорнуто в поемі В. Сосюри «Заводянка».

Із збірки «Золоті шуліки», 1927 р.

«ЖИВЕШ УРИВКАМИ, ЗНЕНАЦЬКА...»

Заливацький — земляк В. Сосюри, жив на кутку, що звався Волохами.

ЯК ПРОХОДЖУ Я МИМО

Не вернути і мертвого брата...— Сосюрин менший брат Олег трагічно загинув на початку 20-х рр.

Зоз — власник крамниці в рідному селі поета.

Марина — землячка В. Сосюри, товаришка його юнацьких років.

Ікар — в грецькій міфології син винахідника Дедала. Коли він піднявся надто близько до сонця на зроблених батьком крилах із пір'я, скріпленого воском, цей віск розтопився, й Ікар загинув.

«МОЄ СЯЙВО ПОГАСЛО НАВІКИ...»

Є підстави гадати, що сюжет вірша нав'яний В. Сосюри його почуттям до К. Рудзянської.

«ЗНОВУ Я НА СОДОВІМ ЗАВОДІ...»

Содовий завод — знаходився в с. Третя Рота на Донбасі.

Базмут (тепер Артемівськ) — місто на Донбасі. Тут жила сім'я К. Рудзянської.

Скоро я закінчу райпартшколу... — Після демобілізації в Червоної Армії В. Сосюра працював завагітпропом у м. Лисичанську й відвідував місцеву райпартшколу.

В СУМІ

Джимі — модний у 20-х рр. фасон черевиків.

Із збірки «Юнь», 1927 р.

Збірка має загальну посвяту: «Ленінському комсомолу України — з любов'ю. Автор».

«СМЕРТІ НЕМА ДЛЯ ТВОРЦІВ!»

Вас. Еллан (Вас. Блакитний, Валер Проноза) — псевдонім Елланського Василя Михайловича (1894—1925), відомого українського радянського письменника й громадського діяча.

У МІСТІ

Церобкоп — торговельна організація, магазин (центральный робітничий кооператив).

«НІБИ В РАЙДУЗІ ПАНЕЛІ...»

...біля ВУЦВІКу... — тобто біля будинку, де в 20-і рр. містився Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет.

«ДЕСЬ ДАЛЕКО В ЮЗОВЦІ МОГИЛА...»

Юзовка — тепер м. Донецьк.

Майдан Рози — майдан Рози Люксембург у Харкові.

«ТОЙ МОЛОТ Б'Є, А СЕРЦЕ СТАЛО»

Поезія присвячена пам'яті В. Блакитного. Перший рядок — перефразування початку його вірша «Удари молота».

Чумак Василь Григорович (1901—1919) — відомий український радянський поет, автор збірки «Заспів».

Михайличенко Гнат Васильович (1892—1919) — відомий український письменник та громадський діяч.

МИ ПРИЙДЕМ І ТУДИ!..

Черкасенко Спиридон Феодосійович (1876—1940) — український письменник ліберально-буржуазного напрямку. Після Жовтня опинився в таборі української буржуазно-націоналістичної контрреволюції, емігрував за кордон.

Із збірки «Коли зацвітуть акації», 1928 р.

ОЙ ВЕСНА!..

...восьмий рік по тобі я ридаю... — очевидно, мається на увазі К. Рудзянська.

МАРІЯ

З Марією Гаврилівною Даниловою, своєю другою дружиною, поет познайомився 1931 р. Отже, поетичний образ Марії виник тут як наслідок якихось інших асоціацій.

«Я ПІДУ НА ВУЛИЦІ, ДЕ ПРУДКО...»

Ех, якби мелодії повстання, ех, якби троянди Октябрю! — Ці рядки, як і весь настрій, що ним пройнята поезія «Я піду на вулиці, де прудко...», дають підстави твердити, що в 1927—1928 рр. В. Сосяра ще не до кінця переборов занепадницькі настрої, які відбилися в ряді поезій збірки «Місто». Та все ж знаменно: поет твердить, що він не тільки ненавидить, але й любить місто; він ненавидів те, що було пов'язане з класово розшарованим містом минулого — містом капіталізму.

«ЗНОВУ МІСТО МОЄ, НЕ ЧУЖИЙ Я У НИМ...»

Уерів (фр.) — робітники.

Чемберлен Невілл (1869—1940) — англійський консервативний діяч. Політика уряду Чемберлена сприяла розв'язанню другої світової війни.

Із збірки «Серце», 1931 р.

СЕРЦЕ («Солодко й тоскно, ах...»)

...велике північне місто — тобто Ленінград, де на початку 1930 р. побував поет.

Я став за токарний верстат...— У 1929—1930 рр. В. Сосюра пішов працювати на завод слюсарем. Цього вимагало від нього вуспівське керівництво, вуспівська критика, яка, треба сказати, деякі проблеми зв'язку письменника з життям розуміла вульгаризаторськи.

...перший хоробрий — перефразування рядків із вірша В. Блакитного «Удари молота». Йдеться про революціонера, комуніста.

Ти казав, що не можна любити революцію й жінку.— Тут і далі свобрідно переосмислені відомі поетичні вислови В. Еллана: «Нам треба нервів, наче з дроту», «Хай загине і пам'ять ніжних на землі» і т. п. Тобто йдеться про деякі максималістські, проте в ті часи напруженої класової боротьби цілком закономірні вимоги до особи революціонера, зокрема до його інтимного життя. Тим часом, як відомо, в особистому житті В. Еллан був щирою, сердечною людиною і шляхом революціонера йшов разом із своїм вірним другом Л. Є. Вовчик-Блакитною. Власне, це почуття і навіяло йому такі задушевні поезії, як «Ти пробач» або «Лист».

СЕРЦЕ («Там, де юність моя розцвіла...»)

Дюжка Серьоза — земляк В. Сосюри з Трьох Роти.

Будпром — Будинок промисловості в Харкові.

...розоряється, наче Коряк...— Йдеться про різкі критичні виступи В. Коряка. Коряк Володимир Дмитрович (1889—1939) — український радянський критик та історик літератури, викладач Комуністичного університету ім. Артема в Харкові. На працях Коряка позначилися ідеї вульгарного соціологізму.

Момот Іван Дем'янович (1905—1931) — український радянський критик, молодняківець, автор збірки статей «Літературний комсомол». У Момота є цікаві спостереження над поезією В. Сосюри, хоч інколи він припущався вульгаризаторських помилок.

Коваленко Борис Львович (1903—1938) — український радянський літературознавець і критик. В. Сосюра згадується в кількох його статтях, а в роботі «Плутаними стежками» — різко критикується.

Гірчак П.— У 30-і рр. був відповідальним працівником апарату ЦК КП(б)У.

На, Володю, партійний квиток...— Як писав В. Сосюра в одній із своїх анкет, 1924 р. за спровоковану троцькістами здачу партбилета комісія по партперевірці наклала на нього партійне стягнення. Можливо, тут В. Сосюра згадав цей випадок.

ВЕЧІРНІ ВУЛИЦІ

Урбанізуйтеся, поети! — Популярне в літературі тих часів гасло (від. лат. urbis — місто). Цей заклик передбачав відтворення нових, сучасних тем в українській поезії.

КАМ'ЯНКА

Кам'янка — річечка, що протікає через місто Яма.

У другій половині XIX ст., за ініціативою видатного вченого-природознавця В. В. Докучаєва, тут була створена Кам'янська державна зрощувальна ділянка з показовим господарством, на базі якого пізніше створено Кам'янське сільськогосподарське училище. Тут у 1914—1918 рр. вчився В. Сосюра. Училище готувало агрономів.

Смирнов Сергій Васильович — учитель мови й літератури в Кам'янському училищі. Його тепло згадує Сосюра в кількох своїх віршах. С. В. Смирнов був першим літературним порадиником молодого поета.

Катерина — куховарка згаданого вище училища, молода, вродлива дівчина.

Вася Демський — Демський Василь Прокопович, учень того самого училища, товаришував із Сосюрою.

Кривсун, Альохін, Гнатко, Бурдун, Даня — учні Кам'янського сільськогосподарського училища, вчилися разом з В. Сосюрою.

Фіялковський Г. П. — управитель показового господарства і директор Кам'янського сільськогосподарського училища.

Хатеї — Харківський технологічний інститут.

Григорій Павлович — Г. П. Фіялковський.

Равич-Щербо Євген Антонович — викладач хімії Кам'янського сільськогосподарського училища.

Це так, як те, що я... — Прийом умовчання, навмисне незакінчений рядок (речення). Оскільки він має римуватися з попереднім рядком, який кінчається словом «мури», то читач легко має догадатися, що пропущене слово — «Сосюра».

Із збірки «Червоні троянди», 1932 р.

Збірка має посвяту: «Т. Юрі та всім робітникам майстерні ремонту поліграфмашин при книжковій фабриці імені Петровського. Автор».

В ЦЕХУ

Як-не-як, а вмію вже робити і ключі, і шайби для шківів. — На В. Сосюру в свій час тиснула вульгаризаторська критика, вимагаючи від поета «перевиховування» безпосередньо за верстатом, бо, мовляв, тільки тоді він зможе заспівати «нової пісні». Проте і в цій

складній обстановці здорове чуття суті поезії не згасло. Про це свідчить бадьорий заклик наприкінці вірша:

Заспіваю пісні я нової
про ясних машин покірний хід,
про героїв громадянських воєн
і великих сонячних робіт.

ПРО ЛЮБОВ

...і, декому в піку, люблю солов'їв...— Вірш спрямований проти вульгаризаторської критики, яка заперечувала інтимну лірику. Відповідаючи лівакам, що виступали з нігілістичних позицій в літературі, В. Сосюра каже: «Як там, як на фронті колись у боях, в пригоді нам стане і спів солов'я».

АКАЦІЇ ЦВІТУТЬ

...як хлопчик їм чита: «Лисиче над Дінцем».— Рядок із «Червоної зими» В. Сосюри.

МАЙСТЕРНЯ

Гей, поети! Потрібними станемо ми тільки тут, у цехах, на заводі! — Останній заклик поета запозичений у вульгарно-соціологічної критики, яка по-спрощенському розглядала питання ідейно-виховного і естетичного впливу, призначення літератури.

УСЕНКОВІ

Вірш написано у зв'язку з паузою в творчості П. Усенка.

...співець печальної Марії...— Маються на увазі вірші В. Сосюри, присвячені дружині — Марії Гаврилівні Сосюри.

...романтиком не будь, а йди ти на завод.— Спрощенське гасло, підказане В. Сосюри вульгарними соціологами. Тимчасом у своїй творчості поет був і до кінця залишився революційним романтиком, який в річці соціалістичного реалізму стверджував і розвивав саме цю течію.

Поезії, що не ввійшли до збірок

«В ДИМНИХ КРИКАХ ГУДКІВ...»

Подається за текстом, надрукованим у газ. «Вісті» від 7 січня 1922 р.

...я дійшов до свого граалю...— Тобто: я знайшов своє щастя.

ПРОЛОГ ДО НЕВІДОМОЇ ПОЕМИ

Подається за виданням: Володимир Сосюра. Поезії, т. I. Х., ДВУ 1929.

Наля і Дамаянті — головні персонажі знаменитого «епізоду про Наля» із третьої книги давньоіндійського епосу «Махабхарата».

ЧЕРВОНИЙ МАРШ

Подається за текстом, надрукованим у газ. «Селянська правда» від 23 лютого 1923 р.

8-Е БЕРЕЗОЛЯ

Подається за текстом, надрукованим у газ. «Селянська правда» від 8 березня 1923 р.

У МАРЕВІ

Подається за виданням: Володимир Сосюра. Твори в трьох томах, т. I. К., Держлітвидав України, 1957.

З ЦИКЛУ «БІЛОРУСЬ»

Подається за текстом, надрукованим у журн. «Червоний шлях», 1925, № 11—12. У рік написання вірша В. Сосюра побував у Білорусії. Поезія навіяна білоруськими зустрічами.

8-Й ЖОТВЕНЬ

Подається за текстом, надрукованим у газ. «Селянська правда» від 7 листопада 1925 р.

СПОМИНИ

Подається за текстом, надрукованим у газ. «Вісті» від 7 листопада 1925 р.

КІМ — Комуністичний Інтернаціонал Молоді.

В ДУШІ МОЇЙ

Подається за текстом, надрукованим у журн. «Життя й революція», 1925, № 5.

«ЖОВТНЕВЕ МІСТО. РУХ. ПЛАКАТИ...»

Подається за текстом, надрукованим у газ. «Селянська правда» від 13—14 листопада 1925 р.

ТРАКТОРИ В КРАЇНІ

Подається за текстом, надрукованим у журн. «Глобус», 1925, № 12. «*Санта Роза*» — твір В. Сосюри під такою назвою невідомий.

«КОЖНИЙ РАЗ, КОЛИ ПРИЙДУ, ОДЧИНЕ...»

Подається за виданням: Володимир Сосюра. Поезії, т. III. Х., ДВУ, 1930.

ЛЮБОВ

Подається за тим же виданням.

Рида рояль і голосами кричить: «Цілуй її, цілуй!» — Мається на увазі роман на слова О. Олеса «Чари ночі», де є й такі рядки:

Сміються, плачуть солов'ї
і б'ють піснями в груди:
«Цілуй, цілуй, цілуй її,—
Знов молодість не буде!»

«ГУЛ І ГАМ»

Подається за текстом, надрукованим у газ. «Вісті» від 17 січня 1926 р.

МАЙ

Подається за текстом, надрукованим у газ. «Культура і побут» (додаток до газ. «Вісті») від 1 травня 1926 р.

ДО МЕТИ

Подається за текстом, надрукованим у газ. «Комсомолец України» від 7 листопада 1926 р.

«Молодняк» — літературна організація молодих письменників-комсомольців України в 20-і рр.

КОЛИ Я ДУМАЮ ПРО ТЕБЕ

Подається за текстом, надрукованим у журн. «Життя й революція», 1926, № 9.

ТИ ПРИЙШЛА

Подається за виданням: Володимир Сосюра. Поезії, т. III. Х., ДВУ, 1930.

Товаришка Женя — особа не встановлена. Можливо, це хтось із фронтових товаришів.

Крез — цар Лідії, вважався одним із найбагатших людей давнини. Його ім'я стало синонімом казково багатой людини.

Олег і Коля — сини В. Сосюра від першого шлюбу.

КАТРУСИ НА СПОМИН

Подається вперше, за рукописом.

Катруся — Катерина Костівна Вишнецька, сестра відомої поетеси Ол. Журливої.

«СИНІ КВІТИ, ЯСНІ ОЧІ...»

Подається вперше, за рукописом.

Поява цього вірша завдячує знайомству поета з К. Вишняцькою.
НЕОКЛАСИКАМ

Подається за виданням: Володимир Сосюра. Твори в трьох томах, т. I. К., Держлітвидав України, 1957.

Неокласики — літературне угруповання українських письменників та літературознавців. Плакаючи слово й форму, неокласики в той же час значною мірою уникали тем радянської дійсності. Згодом більшість із них перейшла на позиції радянської реалістичної літератури. Деякі рядки вірша Сосюри «Неокласикам» є полемічними парафразами окремих висловів неокласиків (М. Зерова, М. Драй-Хмари, М. Рильського та ін.).

ВЕЧІР

Подається за виданням: Володимир Сосюра. Поезії, т. III. Х., ДВУ, 1930.

ЛИСТ

Подається за тим же виданням.

«ШУМИ МІСТА, МІСТА ШУМИ...»

Подається за тим же виданням.

ОСІНЬ

Подається за тим же виданням.

«ДНІ ЛЕТЯТЬ... УЖЕ ДВА РОКИ...»

Подається за текстом, надрукованим у журн. «Вітчизна», 1968, № 10.

ДВУ — Державне видавництво України, засноване в 1919 р. Цей вірш написано до своєрідного ювілею — других роковин з часу створення комсомольського осередку ДВУ. З цієї нагоди був випущений спеціальний збірник, літературна частина якого й відкривалася віршем В. Сосюри.

САД

Подається за виданням: Володимир Сосюра. Поезії, т. III. Х., ДВУ, 1930.

О ТАТУ МІЙ...

Подається за тим же виданням.

ДНІ ЛЕТЯТЬ

Подається за текстом, надрукованим у газ. «Культура і побут» (додаток до газ. «Вісті») від 18 лютого 1928 р.

БІЛОРУСЬКИЙ ГРОМАДІ

Подається за текстом, надрукованим у газ. «Культура і побут» (додаток до газ. «Вісті») від 26 травня 1928 р.

Вірш написано у зв'язку з судовим процесом над так званою «Білоруською промадою» — комітетом по виборах до польського сейму від Західної Білорусії, окупованої пілсудчиками. До суду притягалося 56 громадян. Суд тривав 3 місяці. 37 звинувачених було засуджено на каторжні роботи, загальним терміном 203 роки. У відповідь на цю розправу в Радянській Білорусії прокотилася хвиля громадського протесту.

Висловив свої почуття у вірші в зв'язку з цими подіями і В. Сосюра, який саме тоді перебував у складі письменницької делегації в Білорусії.

Сьогодні судять їх! — Вирок фашистського суду було оголошено 22 травня 1928 р.

НІЧ

Подається за виданням: Володимир Сосюра. Поезії, т. III. Х., ДВУ, 1930.

«СУМНІ КИПАРИСИ...»

Подається за тим же виданням.

МИТЬ

Подається за тим же виданням.

«ЦЕ БУЛО НА ОСТРОВІ ЦЕЙЛОНІ...»

Подається за тим же виданням.

«ХМУРО, ХМАРНО»

Подається за тим же виданням.

ЗА ВІКНОМ БЛАКИТНИМ

Подається за тим же виданням.

Вірш має посвяту: «Любому молоднякові», тобто молодняківцям — членам літературної організації «Молодняк».

Наше діло яснес, як оця блакить і т. д. — ремінісценції з поезії П. Усенка — одного з керівників «Молодняка».

Я їду за грані, вже мені пора. — Як показав подальший доробок поета, він передчасно заговорив про свою творчу смерть.

У МАРЕВІ

Подається за тим же виданням.

...де Бахмутка-річка під мостом шумить...— Сюжет вірша навіяний В. Сосюрі бахмутськими зустрічами 1918 року. В ліриці поета 20-х рр. це один із «традиційних» мотивів. Вірш написано 1928 р., тобто після розриву з першою дружиною. Ймовірно, що в 1925—1926 рр. В. Сосюра зустрічався з К. Рудзянською.

САД ШУМИТЬ...

Подається за тим же виданням.

ГРОЗА

Подається за тим же виданням.

ЛІГ НА ВЕРБИ ОГОНЬ ЯНТАРЯ

Подається за тим же виданням.

ЯБЛУНІ

Подається за тим же виданням.

«ДАЛЕКЕ МІСТО ПОВІТОВЕ...»

Подається за тим же виданням.

Моя душа... у тузі Дантовій конає...— Порівняння й метафори, навіяні безсмертною поезією Данте, в ліриці В. Сосюри 20-х рр. пов'язані з ім'ям К. Рудзянської.

«УЖЕ НЕ СНЮ Я ПРО БОЇ...»

Подається за тим же виданням.

«КУКУРУДЗА ШУМИТЬ ПОЖОВТІЛА...»

Подається за тим же виданням.

НАД ДІНЦЕМ

Подається за тим же виданням.

НІЧ

Подається за тим же виданням.

ДЕНЬ МІСТА

Подається за тим же виданням.

КРИВОРІЖЖЯ

Подається за тим же виданням.

Під час своїх творчих мандрівок у другій половині 20-х рр. В. Сосюра кілька разів бував у Донбасі й на Криворіжжі. Ось що писалося в пресі про перебування групи українських письменників, в тому числі й В. Сосюра, на Криворіжжі: «Група не мала вільної хвилини. Увесь день огляд копалень, шахт, бібліотек, клубів, робітничих касарень, відвідини рудкомів, розмови з шахтарями, а увечері, до пізньої ночі, 5—6 годин підряд, — виступи, доклади, обговорення, запитання, відповіді на запитання, знову виступи...

Виступи... письменників сприймаються як свято... Сосюра читає «Червону зиму» — бере в полон це море голів» («Гарт», 1928, № 4). Після цих зустрічей і було написано вірш «Криворіжжя».

Лампочка Вольфа — шахтарська переносна вибухобезпечна лампа, якою освітлювалося робоче місце в забої.

ПОНЕВОЛЕНІЙ ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ

Подається за текстом, надрукованим у журн. «Зоря», 1928, № 5.
ОСІНЬ

Подається за виданням: Володимир Сосюра. Поезії, т. III. Х., ДВУ, 1930.

НА ВУЛИЦІ

Вірш для дітей, вийшов окремим виданням 1929 р.

СМЕРТЬ

Подається за текстом, надрукованим у журн. «Всесвіт», 1930, № 12. Вірш написано на смерть В. Маяковського.
Ваше слово, товарищ маузер. — Епіграф до поезії В. Сосюра взяв із «Лівого маршу» В. Маяковського.
Сумською йду... — На вулиці Сумській, № 31, у Харкові містилося ДВУ.

«518» і «1040»!

Подається за текстом, надрукованим у журн. «Червоний шлях», 1931, № 11—12.

«518» і «1040» — кількість великих промислових будов та МТС, які мали стати до ладу в 1931 р., третьому, вирішальному році першої п'ятирічки.

ПРОВУЛКИ

Подається за текстом, надрукованим у журн. «Червоний шлях», 1933, № 2.

ХЛОПЧИК

Подається за виданням: Володимир Сосюра. Твори в трьох томах, т. I. К., Держлітвидав України, 1957.

У полоні в білогвардійців Сосюра перебував з листопада 1919 р. по лютий 1920 р. Було це в Одесі.

ЛІ

Подається за тим же виданням.

Вірш є відгуком на загарбання 1931 р. Північно-Східного Китаю японськими імперіалістами.

ПІСНЯ ПРО ЯКІРА

Подається за текстом, надрукованим у газ. «Вісті» від 5 листопада 1934 р.

Якір Йона Еммануїлович (1896—1937) — талановитий радянський полководець, герой громадянської війни на Україні.

«ІДУ Я СТЕЖКОЮ ДЗВІНКОЮ...»

Подається за текстом, надрукованим у журн. «Червоний шлях», 1935, № 10.

ДЕВ'ЯТНАДЦЯТЬ

Подається за текстом, надрукованим у газ. «Вісті» від 7 листопада 1936 р.

З Р А Н Н І Х П О Е З І Й

«МНОГО В ДУШЕ ЕЩЕ ПЕСЕН НЕСПЕТЫХ...»

Подається за текстом збірки «Родине». К., Держлітвидав України, 1950.

ТОВАРИЩУ

Подається за тим же виданням.

«Я СМЕЮСЬ НАД СОБОЙ, НО ПРОМЧАВШИХСЯ ДНЕЙ...»

Подається за текстом, надрукованим у газ. «Голос рабочего» від 22 грудня 1917 р.

«Я ПРОЩАЛСЯ С ТОБОЙ... СКОРО ПОЕЗД... ВОКЗАЛ»

Подається за текстом збірки «Родине». К., Держлітвидав України, 1950.

СМЕЛО В БОЙ!

Подається за тим же виданням.

«ГРЕЗИТ СИРЕНЬЮ АСФАЛЬТ...»

Подається за тим же виданням.

Хальт! (Нім.) — Стій!

Фойер! (Нім.) — Вогонь!

«Я ПРИШЕЛ К ТЕБЕ В ТУМАНАХ...»

Подається вперше, за рукописом.

О моя ты Беатриче...— Це найраніша поетична трансформація образу Беатриче — Констанції Рудзянської.

ПИСЬМО

Подається за текстом збірки «Родине». К., Держлітвидав України, 1950.

В ГОРОДЕ

Подається за текстом, надрукованим у газ. «Літературна Україна» від 7 січня 1966 р.

«ШАГАМИ ШУМНЫМИ, В ШИНЕЛІ, ШЕЛКОМ ПИТОЙ...»

Подається вперше, за рукописом.

...к Шенгели спешно шел...— Шенгелі Георгій Аркадійович (1894—1956) — відомий російський літературознавець та перекладач. В. Сосюра познайомився з ним на початку 1920 р. в Одесі, відвідуючи літературний гурток «Зелена лампа», який очолював Е. Багрицький. На цих літературних вечорах молодий український поет читав свої твори — російські та українські. Е. Багрицький порадив В. Сосюрі писати українською мовою, бо українські вірші виходили в нього краще.

«И СНОВА ДЕНЬ УШЕЛ В СУХОМ ТРЕСКУЧЕМ ЗНОЕ...»

Подається за текстом, надрукованим у газ. «Літературна Україна» від 7 січня 1966 р.

БІЙ

Подається за текстом, надрукованим у газ. «Одеський комуніст» від 7 липня 1920 р. В першодруку вірш озаглавлено «Бий». Вважаємо це друкарською помилкою

«ЦІЛУВАЛА МЕНЕ, МИЛУВАЛА МЕНЕ...»

Подається вперше, за рукописом.

«ЧЕКАНЯТСЯ ШАГИ НАСТОЙЧИВО И ЧЕТКО...»

Подається за текстом збірки «Родине». К., Держлітвидав України, 1950.

В ВАРШАВУ

Подається за текстом, надрукованим у газ. «Красная звезда» від 11 серпня 1920 р.

...в *Варшаву вольный путь*...— Вірш написано в поході, в лавах будьонівської кінармії, що вела наступ на Варшаву, б'ючи загарбників-білополяків.

ЗА СОЛНЦЕМ

Подається за текстом, надрукованим у газ. «Літературна Україна» від 7 січня 1966 р. Уперше надруковано під назвою «Путь» в газ. «Красная звезда» від 16 серпня 1920 р. Наприкінці того ж року під назвою «За солнцем» ще раз надруковано в газ. «Известия» — органі Єлисаветградського військкредкому та повіткому КП(б)У.

ПЕСНЯ

Подається за текстом, надрукованим у газ. «Красная звезда» від 24 серпня 1920 р.

К НОВОМУ

Подається за текстом, надрукованим у газ. «Красная звезда» від 28 серпня 1920 р.

В ШТЫКИ

Подається за текстом, надрукованим у газ. «Красная звезда» від 1 вересня 1920 р.

ПРОЛЕТАРИЙ

Подається за текстом, надрукованим у газ. «Літературна Україна» від 7 січня 1966 р. Вперше опубліковано в газ. «Известия» — органі Єлисаветградського військкредкому та повіткому КП(б)У, від 9 лютого 1921 р.

СПИСОК ІЛЮСТРАЦІЙ

В. Сосюра. *Фронтиспис*.

В. Сосюра. 1922 р. . . . . 192—193

В. Сосюра. 1925 р. . . . . 192—193

Сторінка автографа вірша «Дніпрельстан». . . . . 224—225

В. Сосюра. 1929 р. . . . . 224—225

З М І С Т

Лірик революції. *Передмова* Б. П. Кирилюка 5

Із збірки «Поезії», 1921 р.

До нас	47
О, не даремно!..	47
«Безладно торохтить по бруку день бездумний...»	48
Осінь	48
«Пішли в чужі краї по хліб сини Надволяя»	49

Із збірки «Червона зима», 1922 р.

«В осіннім шелесті під галок лопотіння...»	50
«Ми на роботу йдем»	50
«Роздули ми горно, ще нерухоме вчора...»	51
«Граційно руку подала...»	52
«Рипнула дверима осінь...»	52
Сніг («Сніг... Перед очима за лицами лица...»)	53
«В крові робітничі плечі...»	55
«На Захід, на Захід, на Захід!..»	56
«Завод... Гуде, гуде, гуде...»	57

Із збірки «Осінні зорі», 1924 р.

«Хто розуміє цей жах, коли душа така одинока...»	59
На снігу	60
Маки	62
«Смугливий і стрункий. А золоте волосся...»	63
«Де я живу, колись була церква»	64
«І все, куди не йду, холодні трави сняться...»	65
«Не біля стінки я, й не кров моя холоне...»	66

«Уже зоря золоторога...»	67
«Минай, проклята ніч, минай!»	67
«Так ніхто не кохав. Через тисячі літ...»	68
«Од вечірнього од синього снігу здається...»	69
«Сняться мені ешелони і далі...»	70
«Голову розбив я об каміння неба...»	70
До брами	71
«Гей, спокійно і синьо над садом...»	72
«Ластівки на сонці, ластівки на сонці...»	72
«Як сонце до істоти гріє...»	73
«На шматки порізав свою душу...»	74
«Магнолії лимонний дух...»	75
Степ («Ходить Степ»)	76
«Сьогодні на морі безоднів немає...»	76
«Тумани наступають із моря...»	77
«У плаці»	78
«Губи в губи.. тепло і вишнево...»	79

Із збірки «Місто», 1924 р.

«Темні, заплакані вулиці»	81
«Рвав восени я шипшину...»	81
«Такий я ніжний, такий тривожний...»	82
«Синьо, розвіяно — в далі»	83
«Зустрів її, таку тендітну...»	84
«Вишневий платок зав'язала...»	85
«Вартовий. Мармурові колони»	86
Вулиці	87
«Бреде зі мною рядом осінь...»	87
«О губи, губи вишнево-темні...»	88
«Дитина порізала пальчик...»	89
«Оглядає останні вагони...»	90
«Вже в золоті лани, і вітер кличе зорі...»	90
«Гергоче місто, і сніг лягає...»	91
«О кучері ясні і очі Беатріче...»	92
«Наближається споминів повинь і затоплює душу мою...»	93
Кавказ	94
«Осіній вітер з Туркестану»	96
Місто	96
Пісня («Одлетіла луна...»)	97
Минуле («Летить огонь, свистить огонь...»)	98

«Не зустрінусь у полі я з вечором...»	99
«В синє вікно виглядаю»	100
«Коли місяць на цвинтарі бродить...»	101
«Може, ми й не друзі»	102
З вікна («Кінь око скажене криваво примружив...»)	103
Сьогодні («Сьогодні геніїв чекаю...»)	104
«Чайник кричить — на дорогу...»	105
Чорні уривки (<i>Фантазія</i>)	106

Із збірки «Сніги», 1925 р.

Сон	111
Вісник («Кіннотчка шапка, гадюкою шлик...»)	115
Сонком	117
«Невже — в хаос?! Ми знов — під воду?!»	118
Коліскова	120
Траурний марш	121
Відплата	122

Із збірки «Сьогодні», 1925 р.

Дві («В кімнаті квіти і стежки...»)	124
«Хай огонь на оголені нерви...»	126
«Пам'ятаю, вишні доспівали...»	127
«Життя — не дим і не омана»	128
«З дитиною ти біля мене...»	129
«Небо і хмари — мов листя торішнє»	129
Ганна	130
«Глянув я на море, — засиніли чарп...»	132
«Налетіла й умчала гроза...»	132
Пісня («Постріляні, порубані лежать більшовики...»)	133
«Не скажу я ні слова востаннє»	134
«Море — в берег, і сині одгони...»	135
«Я води наберу на долоню...»	135
«І пішов я тоді до Петлюри...»	136
Рибалка	137
«Над морем сидів і хитався од болю...»	138
«Сміхом і піснями...»	139
«По брудному місту я блукаю»	139
«Стою я. Хмари угорі»	140
«Підіймається місяць над містом...»	140

«Я зустрів тебе таку веселу...»	141
«Над містом сонце золотить...»	142
«Уночі шелестить мені листя...»	144
«Даленіє місто на осіннім фоні...»	145
«Йду до Дніпровського Івана...»	145
«Вилітають потяги у далі...»	146
«Крізь вікна небо — не килим...»	147
«Надворі віти — голо...»	148
«Чого задумався, пацан...»	149
Крізь вікна («Крізь вікна місто рве, гуде...»)	150
Тебе нема	151
«Чи є в житті яка мета...»	152

Із збірки «Золоті шуліки», 1927 р.

«Все блукаю, марю я»	153
Іду	153
«Рани гніву...»	155
«Живеш уривками, зненацька...»	155
«Цвіте садок. І дівора...»	156
Як проходжу я мимо	157
«Моє сяйво погасло навіки...»	160
«Знову я на содовім заводі...»	162
«Я на рани — груди...»	164
«Так сумно в вечори, коли в міським прибої...»	165
«Коли потяг у даль загуркоче...»	166
В сумі	167

Із збірки «Юнь», 1927 р.

Сонет	169
«Над селом туман...»	169
«Смерті нема для творців!»	170
У місті	171
«Ніби в райдузі панелі...»	172
«Падають сніжинки лагідно і млисто...»	173
На вулиці	174
«Не хитайтесь зажурено, клени...»	175
«Горять веселі оченята...»	176
«Деь далеко в Юзовці могила...»	176
Пісня («Комсомолец молоденький...»)	177

«Той молот б'є, а серце стало»	178
Червонарми (<i>Марш</i>)	179
Ми прийдем і туди!..	180
Євген (<i>Балада</i>)	181
Комсомолец (<i>Балада</i>)	183

Із збірки «Коли зацвітуть акації», 1928 р.

«Білі акації будуть цвісти...»	184
«Сумні акації цвітуть...»	184
«Синій цвіт»	185
«Тебе любив, як вітер — небо...»	186
«Догоріли, погасли останні огні»	186
«Неозорі далі знов»	187
«Ну, прощай. Я тобі тільки жінка»	188
Ой, весна!..	188
Марія («Зеленіють жита, і любов одцвіта...»)	191
«Скільки днів пролетіло над нами!»	192
Жовтєв лист	193
Дівчина на розі	194
«Я піду на вулиці, де прудко...»	196
«Небо хмарне, вогке, наче з вати...»	197
«Сніжинки летять...»	198
«Шумне місто скажено вирує...»	199
Україно моя	199
«Знову місто моє, не чужий я у нім...»	201
Мати («Вже засохла ворожая кров...»)	203
Дніпрельстан	204

Із збірки «Де шахти на горі», 1928 р.

Смерть	210
------------------	-----

Із збірки «Серце», 1931 р.

Зима	212
Пролетіли роки	214
Серце («Солодко й тоскно, ах...»)	215

«Пам'ятаю той вечір останній...»	219
Серце («Там, де юність моя розцвіла...»)	222
Вечірні вулиці	226
Кам'янка	228

Із збірки «Червоні троянди», 1932 р.

В цеху	234
Про любов	235
Акації цвітуть	238
Майстерня	240
Усенкові	242

Поезії, що не ввійшли до збірок

«В димних криках гудків...»	244
Пролог до невідомої поеми	245
Червоний марш	248
8-е березоля	249
У мареві («В білім мареві віти берез...»)	249
З циклу «Білорусь»	251
8-й Жовтень	254
Спомини	256
В душі моїй	257
«Жовтневе місто. Рух. Плакати...»	258
Трактори Вкраїні (<i>Уривок з «Санга Роза»</i>)	259
«Кожний раз, коли прийду,— одчине...»	260
Любов	261
«Гул і гам»	263
Май	265
До мети	266
Коли я думаю про тебе	267
Ти прийшла	268
Катрусі на спомин	270
«Сині квіти, ясні очі...»	270
Неокласикам	271
Вечір («Місто не вгаває...»)	273
Лист («Весна і літо...»)	273
«Шуми міста, міста шуми...»	274
Осінь («Мурами хмари осінні...»)	275
«Дні летять... Уже два роки...»	278
Сад	279
О тату мій...	281

Дні летять («Дні летять у майбутнє невпинно...») . . .	283
Білоруській громаді	284
Ніч («Сонні віги, карі очі...»)	285
«Сумні кипариси...»	285
Мить («Одлітай, омани гать»)	286
«Це було на острові Цейлоні...»	287
«Хмуро, хмарно»	287
За вікном блакитним	288
У мареві («Я піду у мареві споминів і мрій...»)	290
Сад шумить	291
Гроза («Я читав поезії свої...»)	292
Ліг на верби огонь янтаря	293
Яблуні	294
«Далеке місто повітове...»	295
«Уже не сню я про бої...»	297
«Кукурудза шумить пожовтіла...»	298
Над Дінцем	300
Ніч («Кажуть, приїде Махно»)	302
День міста	304
Криворіжжя	306
Поневолений Західній Україні	307
Осінь («Чорний ворон сидить на могилі...»)	308
На вулиці	309
Смерть («Невже з кохання і втоми...»)	311
«518» і «1040!»	313
Провулки	314
Хлопчик	315
Лі	316
Пісня про Якіра	318
«Іду я стежкою дзвінкою»	319
Дев'ятнадцять	320

З ранніх поезій

«Много в душі ще песен неспетих...»	322
Товарищу	322
«Я смеюсь над собою, но промчавшихся днів...»	323
«Я прощался с тобой... Скоро поезд... Вокзал»	324
Смело в бой!	325
«Грезит сиренью асфальт...»	326
«Я пришел к тебе в туманах...»	327
Письмо	327

В городе	328
«Шагами шумными, в шинели, шелком шпшой...»	329
«И снова день ушел в сухом трескучем зное...»	329
Бій	330
«Цілувала мене, милувала мене...»	331
«Чеканятся шаги настойчиво и четко..»	331
В Варшаву	332
За солнцем	332
Песня («Мы из шахт угрюмых и сырых»)	333
К новому	334
В штыки	334
Пролетарий	335
<i>Примітки</i>	336
<i>Список ілюстрацій</i>	358

Сосюра Владимир Николаевич
СОЧИНЕНИЯ, т. I
(*На украинском и русском языках*)

Видавництво «Дніпро»,
Київ, Володимирська, 42.

Редактор *С. А. Захарова*
Художник *І. П. Хотінок*
Художній редактор *С. П. Савицький*
Технічний редактор *О. І. Дольницька*
Коректор *Л. М. Кирилець*

Виготовлено на Київській книжковій фабриці
Комітету по пресі
при Раді Міністрів УРСР,
Київ, вул. Воровського, 24.

БФ 05630. Здано на виробництво 24/IV 1970 р.
Підписано до друку 14. VII 1970 р.
Формат 70×108^{1/2}. Папір № 1.
Фізичн. друк. арк. 11,5.
Умовн. друк. арк. 16,1+3 вклейки.
Обліково-видавн. арк. 15,084. Ціна 1 крб. 68 коп.
Замовлення № 1049. Тираж 8000.

У2
С66

7—4—3
Інф. лист — 69М

В

О

И

С

О

С

О

В

И

И

И

И

С

С

О

И

В

1861

